

Uuskäytön prosessi Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä

Birgit Aittakumpu

Pro gradu -tutkielma

Turun Yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen tutkinto-ohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Ohjaajat: Anna Sivula ja Pirita Frigren

Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

BIRGIT AITAKUMPU: Uuskäytön prosessi Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä

Pro gradu-tutkielma, 78 s., liite 2s.

Kulttuuriperintö

Huhtikuu 2021

Pro gradu -tutkielmani aiheena on uuskäytön prosessi Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä. Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus. Tapaustutkimus koskee Tehdasruukkien uuskäytön prosessin alun eri vaiheita ja uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja sekä mahdollisuuksia Mathildedalin ruukkialueen kulttuuriseen kestävään kehitykseen ja taloudelliseen toimeliaisuuteen. Pro gradu -tutkielmassani tärkeäksi nousee uuskäytön prosessin kuvaus ja tarkastelu kokonaisvaltaisesti.

Tutkimukseni pääaineisto muodostuu haastatteluin ja havainnoinnin kerätystä aineistosta, jota analysoin niin tutkimuskirjallisuuden kuin tieteellisiin artikkeleihin perustuen. Ne muodostavat viitekehyksen, jolla tässä tutkielmassa selvennetään uuskäytön prosessia, pohditaan uuskäytön prosessin haasteita ja uuskäytön tuomia mahdollisuuksia. Tutkimuksessani tulen tulokseen, että uuskäytön myötä on syntynyt potentiaalia, mutta prosessi ei ole ollut kuitenkaan ongelmaton. Uuskäytön prosessin haasteet ovat olleet kunnalliseen kaavoitukseen liittyvää ja suojeltujen rakennusten käyttöönoton problematiikkaa. Prosessista on noussut esiin yhteneväisiä seikkoja, jotka ovat niin viitekehyksen mukaisia kuin siitä poikkeavia. Osaltaan nämä kuvaavat Mathildedalin ruukin tyypillistä, mutta myös ainutkertaista tapausta.

Teollinen kulttuuriperintö on resurssi ja uuskäyttö Mathildedalin ruukkitehtaiden alueella säilyttää teollista kulttuuriperintöä. Resurssin hyödyntäminen ja teollisen kulttuuriperinnön vaaliminen on kulttuurista kestävää kehitystä. Uuskäytön myötä ruukki on elävä kulttuuriympäristö ja matkailukohde. Uuskäytön prosessi Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä ja ruukkialueella on alati kehittyvässä prosessissa.

Asiasanat: teollinen kulttuuriperintö, uuskäyttö, kulttuuriperintöprosessi, kulttuuriympäristö, paikan identiteetti, kestävä kehitys, muistin paikka, Ruukkitehtaat, Mathildedalin ruukki

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Aikaisempi tutkimus	2
1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tausta	5
1.3. Tutkimuksen aineisto ja metodologia	7
1.4. Keskeiset käsitteet	11
1.5. Tutkimuksen rakenne	14
2. MATHILDEDALIN RUUKKI	14
2.1. Historia	15
2.2. Teollinen kulttuuriperintö Mathildedalissa	17
3. TEOLLISEN KULTTUURIPERINNÖN UUSKÄYTTÖ	18
3.1. Uuskäytön vaiheet Mathildedalin Ruukkitehtailla	20
3.2. Uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja	31
3.3. Uuskäytön problematiikka	35
4. TEOLLISEN KULTTUURIPERINNÖN UUSKÄYTTÖ MAHDOLLISTAJANA ..	40
4.1. Teollisen kulttuuriperinnön säilyminen	41
4.2. Uuskäytön myötä syntyvä taloudellinen toimeliaisuus	52
4.3. Aukkaat ja yhteisöllisyys	63
4.4. Paikan identiteetti voimavarana	66
5. LOPUKSI	69
LÄHDELUETTELO	74
LIITTEET	79

1. JOHDANTO

”Me tultiin tänne 2003. Me tultiin ihan, ajettiin tohon rantaan ja ihan siis vaan käveltiin täällä ja oltiin ihan ihmeissään, että miten täällä on vanha teollisuusalue ihan unohtuneena ja miksei kukaan tee täällä mitään. Silloin oli jo se Meri-Teijo olemassa, semmosta aktiviteettia. Ihmeteltiin täällä näin, käveltiin ympäriin ja käytiin joka paikoissa, sisään ikkunasta kiivettiin. Ajateltiin, että ”Vau, tästä tulisi tosi makee kulttuurimatkailukeskus. Eiköhän aleta tekemään!” Sit selvittelemään kuka tän omistaa. ...Alettiin vaan laskea, että mitä uudelleenkäyttöönotto maksaa.”¹

Tämän pro gradu -tutkielman tavoite on selvittää Tehdasruukkien uskäytön prosessia Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä. Pyrin tuomaan esiin uskäytön prosessin alun eri vaiheet ja uskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja. Lisäksi tämän tutkielman tavoite on kuvata, mitä problematiikkaa uskäytön prosessin alussa on ollut. Tarkastelen myös, mitä vaikutuksia uskäytöllä on ollut alueelle ja mitä se on mahdollistanut kulttuurisessa kestävässä kehityksessä Mathildedalin ruukkialueella.

Tutkimukseni kohteena oleva Mathildedalin ruukki² sijaitsee Salossa Bondtykon kylässä noin 25 km päässä Salon kaupungin keskustasta. Salon kaupunki kuuluu Varsinais-Suomen maakuntaan. Tutkimuksen kohteena on Mathildedalin ruukinkylän Ruukkitehtaan alue, missä vanhat teolliset rakennukset sijaitsevat. Ruukkitehtaan omistajat ovat Tuula ja Harri Gustafsson sekä heidän tyttärensä Krista Gustafsson, joka toimii yrityksen toimitusjohtajana. Yrityksen koko nimi on Kiinteistö Oy Mathildedals Verkstäder Mathildedalin Ruukkitehtaat. Omistajat käyttävät nimeä Ruukkitehtaat.

¹ H5 10.12.2020. Haastateltavat esiintyvät omalla suostumuksellaan tutkimuksessa omalla nimellään ja ovat tunnistettavia.

² Rautaruukki on maaseudulla sijainnut raudantuotantolaitos ja siihen liittyvä yhdyskunta. Suomessa on toiminut 82 ruukeiksi katsottavaa metallituotantolaitosta, joista osassa teollinen toiminta yhä jatkuu. Museovirasto inventoi metalliruukit 1980-luvulla, niitä on kunnostettu nähtävyyksiksi ja tutkittu myös arkeologisesti. Tuotantolaitosten eli masuunin ja pajojen lisäksi ruukkiin kuului mm. ruukinkartano puistoinen, maatalousrakennuksia, työväen asuntoja ja kirkko. Masuunin, pajojen, hiiliuunien ja muiden tuotantoon liittyvien rakennusten jäännösten lisäksi lähiympäristössä on yleensä myös kuonakasoja, hiilimiiluja, piippuja, pato- ja muita vesirakenteita sekä lastauslaiturien jäännöksiä. Arkeologisen kulttuuriperinnön opas.

Alussa oleva lainaus kertoo miten uskäytön prosessi alkoi Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä.

Teollinen kulttuuriperintö voi olla resurssi ja uskäyttö voi säilyttää teollista kulttuuriperintöä. Resurssin hyödyntäminen ja teollisen kulttuuriperinnön vaaliminen voi olla kulttuurista kestävää kehitystä. Samalla uskäytössä voi tulla kuitenkin selviä ongelmia rakennusten suojelun ja uskäytön sovittamisessa. Uskäytössä voidaan törmätä suojelun ja vanhojen rakennusten käyttöönoton sekä kaavoituksen tuomiin haasteisiin. Nämä haasteet itsessään muodostavat kiinnostavan kysymyksen siitä, miten uskäytön prosessi on edennyt Mathildedalissa ja mitä problematiikkaa prosessissa on esiintynyt. Tämän takia tarkoitukseni on kuvailla erityisesti uskäytön prosessia ja mitä potentiaalia uskäytöstä voi syntyä.

1.1. Aikaisempi tutkimus

Esittelen tässä luvussa etupäässä kulttuuriperinnön tutkimuksen alalta tehtyjä tutkimuksia, jotka ovat keskeisiä tämän tutkimuksen kannalta. Lisäksi esittelen kestävään kehitykseen ja paikan identiteettiin liittyvää tutkimusta. Muuhun tutkimuskirjallisuuteen viittaan käsittelyluvuissa.

Aikaisempaa tutkimusta uskäytöstä löytyy suhteellisen vähän suomenkielisenä. Suomessa teollisen kulttuuriperinnön uskäytöstä ilmentävää tutkimusta on alettu tutkia laajemmin vasta viime vuosina. Suomessa uskäyttöön sijoittuvaa tuoretta ja omalle tutkimusasetelmalleni olennaista tutkimusta on toteutettu muun muassa Turun yliopiston Humanistisen tiedekunnan Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella.

Oleellisin tutkimus työni kannalta on Maarit Grahnin väitöskirja *Perheyhtiö ja paikallisuus A. Ahlström Osakeyhtiön historian perintö Noormarkussa*³. Grahn käsitteli työssään, miten teollinen kulttuuriperintö on yritysten kulttuuriperintöä. Grahn tutki väitöskirjassaan erityisesti, miten yritykset hyödyntävät kulttuuriperintöään sisäisessä ja ulkoisessa toiminnassaan. Grahnin tutkimusnäkökulmat ovat olleet keskeisiä tutkimusaineiston viitekehyksiä ja uskäytön tulkintojen tarkastelua. Grahnin käyttämä

3 Grahn 2014

aineisto on ollut hyödyllistä tutkimusasetelman hahmottamisessa. Tutkimus on Grahnin mukaan avaus yrityksiä kulttuuriperinnön säilyttäjinä ja käyttäjinä koskeville keskusteluille ⁴. Toisin kuin Grahnin tutkimuksessa, tässä tutkimuksessa uskäyttöä tarkastellaan myös kunnallisen päätöksenteon eri vaiheita uskäytössä, mikä luo lisäarvoa Grahnin aiempaan tutkimusnäkökulmaan nähden. Tutkimukseni tuo lisäksi tietoa uskäytön prosessin eri toimijoiden rooleista ja uskäyttöön liittyvästä problematiikasta.

Anna Sivula tarkastelee artikkelissa *Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä*, miten teollista tuotantoa ja teollisuustyön tekemistä varten rakennettu ympäristö muuttuu teolliseksi kulttuuriperinnöksi ⁵. Lisäksi Sivulan toinen artikkeli *Teollisen paikkakuntien kulttuurinen siirtyminen* on tuonut minulle uutta näkökulmaa ja ajattelua. Sivulan tutkimusnäkökulmat ja esittämät ajatukset ovat olleet myös keskeisiä viitekehyksiä ja auttaneet minua ymmärtämään kulttuuriperintöprosessin toimintamalleja ja paikan identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Sivulan eri teollisen kulttuuriperinnön ja paikan identiteettiin liittyvät artikkelit ovat olleet pro gradutyöni tarkastelussa myös tärkeitä.

Ruotsissa on tutkittu teollisuusympäristöjen uskäyttötapoja ja uskäyttöprosesseihin liittyvää problematiikkaa kauemmin kuin Suomessa. Erityisesti Maths Isacson on avannut omalle tutkimukselleni relevantilla tavalla erilaisia uskäyttötapoja ja tekijöitä, jotka voivat olla ratkaisevia uskäyttöprosesseja koskevissa valinnoissa ⁶.

Katriina Siivosen työt ovat minulle yksi tärkeimmistä materiaaleista kestävän kehityksen tutkimuksen alalla. Siivosen artikkeli *Kulttuurinen kestävyys teoksessa Kaikki vapaudesta* on avannut minulle tärkeitä näkökulmia työni suhteen.⁷

Tiina Valpola ja Kirsti Salmi-Niklander käsittelevät Karkkilan Högforsin tehtaan lakkautuksen tuomia haasteita ja muutoksia kirjassa *Meeting Local Challenges. Mapping Industrial Identities*. Kirjan ovat toimittaneet Hänninen, Sakari & Salmi-Niklander, Kirsti & Valpola, Tiina (toim.) ⁸ Kirja perustuu Karkkilassa vuonna 1995

4 Grahn, 2014, 5–6.

5 Sivula 2013

6 Isacson 2011

7 Siivonen 2017

8 Hänninen, Salmi-Niklander, Valpola 1999

pidettyyn seminaariin Chrisis, Chaos or Challenge. Seminaarin pääaiheena olivat teollisuusyhteisöjen kohtaamat nopeat muutokset ja niiden moninaiset vaikutukset. Artikkelien kirjoittajina on sekä yhteiskuntatieteilijöitä ja arkkitehteja että historian ja perinteen tutkijoita. Valpolan ja Niklanderin ilmentämät tapaukset, miten kulttuuriväki on löytänyt Karkkilaan ja miten uuskäytön myötä kaupunki on herännyt uudelleen eloon, ovat olleet minulle tärkeä kirjallisuuden lähde teollisen kulttuuriperinnön ymmärtämisessä.

Tutkimuksen kohteena olevaa tematiikkaa ja paikkaa on myös tutkinut Tarja Björkman. Hänen pro gradu -tutkielma *Jätetty jäte, vaalittu perintö – teollisen kulttuuriperinnön kokemuksia Mathildedalissa* käsittelee teollisen kulttuuriperinnön kokemista.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä teollinen kulttuuriperintö merkitsee ja miten se vaikuttaa yksilön tapaan kokea menneisyyttä tässä päivässä. Vaikka tutkimus keskittyykin ruukkikylän teollisen kulttuuriperinnön tutkimiseen, ei sen työn tarkoituksena ole kuitenkaan keskittyä ruukkien leimalliseen kulttuuriin, vaan teollisen kulttuuriperinnön tutkimiseen. Pyrkimus on selvittää tarkemmin, miten menneisyydestä tähän päivään säilynyt aineellinen eli konkreettinen, kosketeltava, kulttuuriperintö vaikuttaa kokemiseen ja myös sitä, miten aineettoman kulttuuriperinnön luonne saattaa muuttua, kun siihen lisätään sen kokeneiden ihmisten muistoja - niin sanottua aineetonta kulttuuriperintöä.⁹ Oma tutkimukseni tuo Björkmannin tutkimuksen jatkeeksi uutta tietoa Mathildedalin uuskäytön prosessista ja uuskäytön onnistumiseen vaikuttavista seikoista sekä uuskäytön problematiikasta. Lisäksi oma tutkimukseni täydentää Björkmannin tutkimusta, sisältäen mitä teollisen kulttuuriperinnön uuskäyttö on tuonut alueelle ja mitä se on mahdollistanut.

Edellä mainitut tutkimukset ja raportit ovat osaltaan hyviä kartoittamaan uuskäytön prosessia ja mahdollisuuksia.

⁹ Björkman 2009, 1–5.

1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tausta

Tutkimusta lähestytään seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. Miten teollisen kulttuuriperinnön uuskäytön prosessi on edennyt Mathildedalin Ruukkitehtaiden alueella ja mitkä seikat ovat vaikuttaneet uuskäytön onnistumiseen? Mitä problematiikkaa uuskäytön prosessin alussa esiintyy?
2. Mitä uuskäyttö on mahdollistanut Mathildedalin ruukkialueen kestäväan kehitykseen ja mitä taloudellista toimeliaisuutta uuskäyttö on tuonut alueelle?

Tutkin teollista kulttuuriperintökohdetta Mathildedalia. Aihe on syntynyt omista mielenkiinnon kohteistani. Case-tutkimuksen kohde on vanhojen teollisten rakennusten alue eli Ruukkitehtaiden alue. Keskityn uuskäytön prosessissa tutkimaan Mathildedalin vuosien 2003-2020 välistä ajanjaksoa. Vuonna 2003, uuden omistajan alullepanemana, alueelle alettiin laatimaan uutta asemakaavaa. Asemakaavan laadinnassa tehtiin rakennuksille käyttötarkoituksenmuutoksia, jotta uuskäyttö olisi mahdollista. Asemakaava laadittiin rakennussuojelu huomioiden. Ruukkitehtaiden omistajien teettämä asemakaava hyväksyttiin Salon kaupunginvaltuustossa vuonna 2009 ¹⁰.

Olen tehnyt tapaustutkimuksen Fiskarsin ruukista syventävissä opinnoissani syksyllä 2019. Fiskarsin joen varrelle perustettiin vuonna 1649 ruukki, joka tunnetaan nykyisin matkailukohteena. Ruukki sijaitsee Läntisellä-Uudellamaalla Raaseporin kaupungissa. Aikoinaan ruukki valmisti mm. takkirautaa, tankorautaa, valutuotteita, koneiden osia, kupariesineitä ja taloustavaroita. Tänäpäin Fiskars Oyj on laajasti tunnettu osakeyhtiö ja ruukki elävä kulttuuriympäristö, missä design, käsityö ja taide kukoistavat vuoden ympäri. Ruukki on elänyt moninaisia vaiheita teollisessa kulttuuriperinnössä. Fiskarsin historia alkaa siitä, kun 1600-luvulla kauppias Peter Thorwöste lunasti taloja Tornbyn kylästä. Fiskarsin nimi juontaa juurensa siitä, että yhden lunastetun talon nimi oli Fiskars ¹¹. Myöhemmin ruukki vaihtoi useasti omistajaa. Fiskarsin kulta-ajaksi sanotaan Juhan Jacob Julinin aikaa. Hän osti vuonna 1822 Fiskarsin ja saksien valmistus alkoi

¹⁰ Salon kaupunki 2009

¹¹ Leppänen 2016

vuonna 1823¹². Nykyään Fiskarsin tehdas toimii Billnäsissä. Fiskarsin ruukki ja sen keskusta on suojeltu perintökohde. Entinen ruukkialue kuuluu Suomen kansallismaisemiin. Alue muodostaa osan Pohjan ruukkiympäristöt-nimistä kohdetta ja se on valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen luettelossa¹³. Käsittelin tapaustutkimuksessani kestäväää kehitystä ja Fiskarsin ruukkia ja sen rakennetun kulttuuriperinnön huomioonottamista alueen suunnittelussa.

Fiskarsin tapaustutkimuksen myötä minulla heräsi mielenkiinto uuskäyttöön ja siihen liittyviin prosesseihin. Haluan syventyä lisää aiheeseen ja ottaa tarkastelun kohteeksi Mathildedalin ruukin. Minua on jo pitkään kiinnostanut alueen teollinen kulttuuriperintö ja sen uuskäyttö. Lisäksi Mathildedalissa on erivaiheinen kulttuuriperintöprosessi kuin Fiskarsissa. Mathildedalin uuskäyttö on alueella suhteellisen tuore tapaus. Mathildedalin teollinen kulttuuriperintö ja ruukin alue on tullut eläväksi ja noussut suosituksi käyntikohteeksi vasta viime vuosina. Mathildedalista on myös tehty vähän tutkimuksia ja se on herättänyt minussa kiinnostuksen tietää ruukkikylästä enemmän. Ennen tutkimuksen aloittamista olin myös kuullut muutamalta ystävältä, kuinka mielenkiintoinen paikka Mathildedal on. Tarinat, joita kuulin alueelta, vetivät minua puoleensa. Tutustuin paikkaan kuitenkin ensimmäisen kerran vasta, kun olin jo hahmotellut ensimmäistä ideapaperia tutkimussuunnitelmastani.

Lisäksi olen työskennellyt Helsingissä kulttuurialalla teatteri- ja tapahtumatuotannossa entisessä kirkkotilassa Betaniassa, joka on suojeltu rakennus ja toimii nykyään uuskäytössä teatteritilana. Myös tämän kokemuksen myötä uuskäytön tutkiminen kiinnostaa minua. Betania-talo on valmistunut vuonna 1904 ja sen on suunnitellut arkkitehti K. A. Wrede. Talo edustaa arkkitehtonisesti saksalaistyylisiä punatiilistä uusgotiikkaa. Vanha kirkkosali on toiminut viimeiset 20 vuotta Teatteritalo Universumin kotinäyttämönä. Teatteritaloa pyörittää neljä ammattiteatteria Aurinkoteatteri, Sirius Teatern, Teater Mars ja Teatteri Venus. Työkokemukseni teatterin uuskäyttökohteessa on kerryttänyt kokemusta toimijuudesta suojellussa rakennuksessa. Työskentely yli 16 vuoden ajalta antaa hyvät lähtökohdat tutkia kulttuuriperintöprosessia ja uuskäyttöä Mathildedalissa. Tämän kokemuksen myötä

12 Kulvik, Siltavuori 2019

13 Museovirasto, RKY

havainnointi Mathildedalin tapauksessa onnistuu luontevana jatkeena uskäyttäjän näkökulmasta tutkijan näkökulmaan.

1.3. Tutkimuksen aineisto ja metodologia

Tutkimukseni primääriaineisto koostuu yhteensä 10 haastattelusta. Vastauksia tutkimuskysymyksiin etsittiin haastattelemalla alueen eri toimijoita ja uskäytön prosessissa olleita asiantuntijoita. Tutkimushaastattelujen tavoitteena on ollut saada tietoa uskäytön lähtökohdista, alueen nykyvaiheista ja prosessiin liittyvistä seikoista. Halusin saada tietoa siitä, miten uskäytön prosessi on edennyt alueella ja mitä se on mahdollistanut. Yhteensä analysoitavaa primääriaineistoa on ollut 135 A4-sivua. Aineisto sisältää litteroidut haastatteluaineistot, sähköpostikyselyn vastaukset sekä muistiinpanoja.

Haastateltavat valitsin Mathildedalin uskäytön prosessissa mukana olleiden eri toimijoiden roolin mukaisesti ja pyrin valinnassa huomioimaan eri näkökulmia prosessista. Keskeisimmät haastateltavani ovat olleet paikan omistajat Tuula Gustafsson ja hänen kumppaninsa Harri Gustafsson sekä heidän tyttärensä Krista Gustafsson. Lisäksi asiantuntijahaastatteluita oli yhteensä neljä ja muita toimijoita kolme. Haastattelin entisen Perniön kunnan hallintojohtajaa, joka on ollut uskäytön prosessissa mukana kunnan puolelta. Perniön kunta liittyi osaksi Salon kaupunkia vuoden 2009 alusta. Haastattelut sisälsivät myös alueella työskennellyn arkkitehtitoimiston maisema-arkkitehdin. Lisäksi haastattelin Varsinais-Suomen alueellisen vastuumuseon rakennustutkijaa ja alueella työskennellyttä rakennusalan ammattilaista. Haastatteluissa oli mukana myös alueella asuva ja toimiva käsityöteollisuuden edustaja ja taidekäsityöläinen. Haastattelin myös paikallista Mathildedalin kulttuuriyhdistyksen hallituksen jäsentä ja aktiivista kyläyhteisön jäsentä. Lisäksi haastattelin Metsähallituksen luontoasiantuntijaa ja Yrityssalon kehityspäällikköä. Alla oleva taulukko 1 kuvaa haastattelujen tarkemman erittelyn.

HAASTATELTAVA	TOIMIJAN ROOLI	HAASTATELUN MUOTO	HAASTATELUN KESTO
H1	omistaja nykyinen toimitusjohtaja	1 x kävelyhaastattelu 1 x haastattelu kasvotusten	1h 40 min
H2	hallintojohtaja	haastattelu kasvotusten	1 h 33 min
H3	kyläaktiivi kulttuuriyhdistyksen hallituksen jäsen	1 x kävelyhaastattelu 1 x haastattelu kasvotusten	1h 55 min
H4	Alueellisen vastuumuseon rakennustutkija	puhelinhaastattelu	1 h 11 min
H5	omistajapari	puhelinhaastattelu	1h 35 min
H6	arkkitehtitoimisto	puhelinhaastattelu	1h 47 min
H7	rakennusalan ammattilainen	puhelinhaastattelu	1h 30 min
H8	taidekäsityöläinen pienyrittäjä	puhelinhaastattelu	41 min
H9	Metsähallituksen luontoasiantuntija	sähköpostihaastattelu	-
H10	Yrityssalo	puhelinhaastattelu sähköpostikirjeenvaihto	46 min

Taulukko 1: Tutkimushaastattelujen kooste

Alun perin tarkoitukseni oli tehdä kaikki haastattelut kasvotusten, mutta korona sotki suunnitelmani. Päädyin turvallisuussyistä tekemään suurimman osan haastatteluista puhelimitse. Kolme haastattelua tein kasvokkain, kuusi puhelinhaastattelua ja yhden sähköpostikyselyn. Haastattelut olivat kestoiltaan 40 minuutista aina kahteen tuntiin saakka. Ensimmäisen ja kolmannen haastattelun tein haastatteluna pöydän ääressä ja lisäksi kävelyhaastatteluna. Halusin käyttää kävelyhaastattelumetodia, koska samalla se auttoi minua havainnoimaan ja tutustumaan syvällisemmin ruukkialueeseen.

Kävelyhaastattelun perusajatus on yksinkertainen. Haastatteliija kävelee yhdessä haastateltavan kanssa; samalla he keskustelevat ja haastatteliija tekee havaintoja. Tämä yksinkertainen idea tarjoaa monenlaisia tapoja toteuttaa kävelyhaastattelu.

Kävelyhaastatteluille on ominaista, että tutkittavia asioita tarkastellaan konkreettisesti ympäristössään, aikaan ja paikkaan sidottuna. Kävelyhaastattelut toivat minulle merkityksiä ja tietoa arkipäivän käytäntöihin ja kokemuksiin. ¹⁴ Halusin myös tehdä heti

¹⁴ Bamberg; Hyvärinen & Nikander & Ruusuvoori (toim.) 2017, 256–268 .

tutkimuksen alkuvaiheessa kävelyhaastatteluja, koska ajattelin sen tuovan kokonaiskäsityksen ruukkialueesta ja samalla mahdollistaa havainnoinnin. Lisäksi koen, että kävelyhaastattelussa voi nousta esiin sellaisia asioita, mitä ei välttämättä tule pöydän ääressä haastatteleamalla. Rakennus ja paikka konkreettisesti haastattelutilanteessa voi näin tuottaa lisää tietoa.

Tallensin kaikki haastattelut puhelimellani. Haastattelut sujuivat teknisesti hyvin. Kävelyhaastattelujen kohdalla kova tuuli vaimensi osittain ääntä nauhalla, mutta sanoista sai kuitenkin selvää. Lisäksi yhdessä puhelinhaastattelussa muutaman kysymyksen kohdalla ääneni oli vaimea, mutta haastateltavan ääni kuitenkin kuului hyvin. Haastattelujen tekoa helpotti se, että minulla oli tieto siitä, miten ne ovat hyvä toteuttaa ja kokemusta oli tuoreessa muistissa. Suoritin opinnoissani museologian täytenä sivuaineena ja siihen kuului museoharjoittelu. Suoritin sen Fiskarsin museossa keväällä 2020. Museoharjoittelussa tein nykydokumentointia haastatteleamalla ja valokuvaamalla korona-aikaa. Haastattelin yhteensä 20 Fiskarsin ruukissa asuvaa ja toimivaa henkilöä. Fiskarsin museolla suoritettu työkokemus hyödytti minua pro gradun tutkimushaastatteluiden ennakosuunnittelussa ja toteutuksessa.

Äänitiedostot litteroitiin kirjalliseen muotoon sanatarkasti analyysiä varten. Litterointityön suoritti Helsingin Yliopiston opiskelija¹⁵. Tietoturvasyistä kävin litteroijan kanssa läpi tarkat ohjeet siitä, miten aineisto tallennetaan ja säilytetään työn ajan. Korostin myös luottamuksellisuutta aineiston käsittelyssä.

Nauhoitetut materiaalit ja kerätyt tiedot käytän omien tulkintojeni pohjana. Analysoin aineiston ensin järjestämällä sitä teemojen mukaan. Luokittelin tietoa vastauksissa tulleiden aiheiden mukaan. Tulkitsin aineistoa, kuvailin sitä kirjoittamalla ylös tuloksia ja eri osatekijöitä. Osatekijät ovat ne, joiden mukaan olen jäsentänyt tutkimustulokseni sisällysluettelossa. Käytän tutkimuksessani myös haastattelulainauksia sekä tuon esiin omien tulkintojen pohjalta tietoa, mutta varsinkin havainnollistan haastateltavien näkemyksiä.

15 Litterointityön suoritti HuK Susanna Rämö.

Olen kirjoittanut tutkimuspäiväkirjaa koko tutkimusprosessin ajan. Päiväkirjan kirjoittaminen on ollut minulle hyödyllinen tapa käsitellä ja ymmärtää tutkimusaihetta. Lisäksi päiväkirja on toiminut myös työlistana. Olen merkinnyt päiväkirjaan, mitä pitää tehdä ja milloin. Lisäksi kirjoitin päiväkirjaan pohdittavia asioita ja tein analyysia. Tutkimusanalyysia alkoi tulemaan eritoten haastattelujen jälkeen. Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaan kuvauksen haastattelutilanteesta, ketä oli paikalla, missä haastattelu tehtiin, millainen tilanne oli ja tapahtuiko jotain yllättävää¹⁶. Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaan lisäksi tunnelmia ja mieleen nousevia asioita. Kirjoitin myös ylös tutkimuskirjallisuutta.

Tutkimukseni on tapaustutkimus ja haluan tarkastella uskäytön prosessin ilmiötä. Lähestyn tutkimusongelmaani eri osatekijöiden kautta. Haluan ymmärtää kohdetta ja tehdä uusia havaintoja Mathildedalin ruukkikylästä. Paikallistason tutkimus voi tuoda esiin niin yleisiä ominaisuuksia kuin paikallisia erityispiirteitäkin. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tapaustutkimus. Laadullisen tutkimuksen tehtävä on lisätä ymmärrystä, mahdollistaa erilaisia tulkintoja, mallintaa asioita ja antaa asioille merkityksiä. Laadullisilla tutkimusmenetelmillä pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.¹⁷ Tapaustutkimus sopii hyvin tutkimusstrategiaksi, koska haluan kartoittaa uskäytön prosessia, selvittää mitä uskäytön myötä alueelle on syntynyt ja ymmärtää toiminnan merkityksiä. Tapaustutkimusta käytetään, kun halutaan yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa yksittäisestä tapauksesta. Tavoitteena on tyypillisimmin ilmiöiden kuvailu.¹⁸ Tutkimuksessa on myös autoetnografinen ote. Olen kaupunginvaltuutettu ja kaavoista päättävän lautakunnan varapuheenjohtaja Lohjalla. Vaikka kaupunki on eri taho kuin mihin tutkimuskohteeni kuuluu, koen olevani osallisena havainnoijana ja päättäjän näkökulman omaavana. Hyvärisen & Nikanderin & Ruusuvuoren toimittamassa *Tutkimushaastattelun käsikirjassa* Huttunen ja Homanen kirjoittavat, että etnografisessa tutkimuksessa haastattelupuhetta analysoidaan suhteessa toimintaan, suhteessa toisten ihmisten puheeseen ja suhteessa siihen institutionaaliseen, kulttuuriseen, sosiaaliseen ja poliittiseen kontekstiin, jossa ihmiset puhuvat ja toimivat.¹⁹ Etnografinen ote koostuu myös kävelyhaastattelujen ja siihen liittyvien havainnointien osalta. Etnografiseen

16 Huttunen & Homanen ym. 2017, 146–148.

17 Hirsjärvi ym. 2004, 152.

18 Hirsjärvi ym. 2004, 134–135.

19 Huttunen & Homanen ym. 2017, 149.

tutkimukseen sisältyy läsnäolo tutkimuksen kohteena olevaan yhteisöön. Etnografisen tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tiheä kuvaus kansasta, kulttuurista tai yhteisöstä ja analysoida niiden merkitysverkkoja.²⁰ Erityisesti koen, että omistajan kanssa tekemäni kävelyhaastattelu ruukkitehtaiden alueella ja siihen liittyvä kierros ja keskustelut eri toimijoiden liiketiloissa antoivat minulle paljon tietoa yhteisön eri toimijoista ja yhteisön toimintakulttuurista. Huttunen ja Homanen kirjoittavatkin, että tällainen sosiaalisten kenttien ja verkostojen hahmottaminen ja toimijoiden välisten suhteiden kartoittaminen on merkityksellistä useimmissa etnografisissa tutkimusprojekteissa²¹.

1.4. Keskeiset käsitteet

Teollinen kulttuuriperintö

Anna Sivula mainitsee kirjassa *Mitä on kulttuuriperintö*, että vuoden 1999 jälkeen yläkäsitteeksi on Suomessakin vakiintunut teollinen kulttuuriperintö, ja sen alla voi tarpeen vaatiessa tarkastella aineetonta teollisuusperinnettä tai aineellista teollisuusperintöä. Sivulan mukaan teollisen kulttuuriperinnön yläkäsitteen vakiintuessa Suomen Teollisuusperinteen seura määritteli vuonna 2009 ”kaikki teollisen tuotannon ja työn piiriin liittyvät ilmiöt” teollisuusperinnöksi. ”Näitä ovat esimerkiksi teollisuusympäristöt, tehdasrakennukset, koneet ja laitteet, työväenasunnot, liikehistorialliset kohteet, työtavat ja työväen elinolot, teollisen toiminnan tuotteet, kirjalliset jäämistöt, asiakirjat, piirustukset ja valokuvat.”²²

Maths Isacson on artikkelissaan *Brottningar med industriarvsbegreppen* lähestynyt käsitettä kulttuuriperintö. Isacson tarkastelee erityisesti teollisen toiminnan jättämiä menneisyyden jälkiä, teollista kulttuuriperintöä. Isacsonin mukaan teollisen menneisyyden jälkiä voidaan tarkastella monista eri näkökulmista, minkä vuoksi kulttuuriperintö -käsitteelle ei voida antaa yhtä yleispätevää määritelmää. Isacson esitteleekin useita ehdotuksia teollisen toiminnan jättämälle perinnölle ja toteaa, että jokainen tutkija muotoilee käsitteet tutkimuskohteeseen ja -näkökulmiin sopivalla tavalla.²³ Omassa tutkimuksessani tarkastelen uskäytön prosessia ja sen käyttöä erityisesti aineellisen teollisen kulttuuriperinnön näkökulmasta. Olenkin rajannut

20 Lappalainen 2007, 9.

21 Huttunen & Homanen ym. 2017, 147.

22 Sivula 2013, 181–182; Teollisuusperintö. Teollisuusperintöseura.

23 Grahn 2014, 37; Isacson 2005

tutkimukseni ulkopuolelle aineettoman teollisen kulttuuriperinnön. Keskitynkin siis uuskäytön prosessin tutkimisessa vanhojen tehdasrakennusten uuskäytön ilmiöön.

Uuskäyttö

Maarit Grahnin väitöstyössä on käsitelty uuskäytön termiä. Grahnin mukaan Uuskäyttö tarkoittaa ”tuotteen käyttämistä uusiin, alkuperäisestä poikkeaviin tarkoituksiin”.

Teollisen kulttuuriperinnön uuskäytöstä on kyse, kun esimerkiksi vanhoja teollisuusrakennuksia saneerataan kauppakeskuksiksi tai oppilaitoksiksi tai niihin sijoitetaan uutta yritystoimintaa. Kulttuuriperinnön tuotteistamisessa aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö jalostetaan tuotteiksi tai palveluiksi tai kulttuuriperintöä käytetään raaka-aineena, resurssina, tietyn tuotteen tai palvelun tuottamisessa.

Tuotteistamisen, tuotteen tai palvelun määrittelyn ja jalostamisen taustalla on aina taloudelliset lähtökohdat: menneisyys ja nostalgia halutaan muuttaa rahaksi.

Tuotteistamisen yhteydessä kulttuuriperintö on uuskäytön kohteena. Esimerkiksi vanha tehdasrakennus ja siihen kiinnittyvä historia voidaan valjastaa palvelemaan matkailupalvelujen kehittämistä. Uuskäyttö on usein ainoa keino varmistaa vanhojen teollisuusympäristöjen säilyttäminen. Uuskäytön taustalla voi olla kulttuuriperinnön tuotteistamisprosessi, mutta uuskäyttö ei kuitenkaan aina edellytä tuotteistamista.²⁴

Kulttuuriperintöprosessi

Kulttuuriperinnön muodostumiseen ja välittymiseen liittyviä tapahtuma-sarjoja kutsutaan kulttuuriperintöprosesseiksi. Kyse on arvonmuodostusprosessista, jossa aktiivisesti käytetään historiallista tai perimätietoa. Kulttuuriperintöprosessissa menneisyyden jäljet muuttuvat kulttuuriperinnöksi perinnettä arvottavien, aktiivisten toimijoiden kautta.²⁵

Kulttuuriympäristö

Erilaiset ja eri-ikäiset maisemat, arkeologiset perinnöt ja rakennettu ympäristö muodostavat kulttuuriympäristön. Se on rakennettua tai ihmisen muokkaamaa ympäristöä. Rakennettu kulttuuriperintö nostaa esiin maiseman ja miljöön kokonaisuuksia, rakennusryhmiä ja yksittäisiä rakennuksia ja niiden osia tai sisätiloja. Rakennettu maisema ja kulttuuriympäristö ovat arvokas osa historiaamme, ja se näkyy

24 Grahn 2014; Uuskäytön määritelmä. Kotus.

25 Grahn 2014

kuvassa, mitä ympäristömme tarjoaa.²⁶ Kulttuuriympäristöt ovat luokiteltu valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi. Perustuslaki määrittelee, että vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä, kuuluu kaikille.²⁷ Kulttuuriympäristön suunnitelmallinen ylläpito ja kehittäminen lisäävät alueiden viihtyisyyttä ja elinvoimaisuutta, tukevat kestävästä kehitystä sekä ylläpitävät kansallisomaisuuden arvoa²⁸.

Kestävä kehitys

Kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Tämä tarkoittaa myös, että ympäristö, ihminen ja talous otetaan tasavertaisesti huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa.²⁹ Kestävä kehitys on kokonaisuus, joka muodostuu ekologisista, taloudellisista, kulttuurisista ja sosiaalisista elementeistä.

Paikan identiteetti

Laurajane Smithin mukaan kulttuuriperintöä tuottava identiteettityö koostuu osallistumisesta, kommunikaatiosta ja merkitysten tuottamisesta³⁰.

Anna Sivula kirjoittaa artikkelissaan *Mitä teollinen kulttuuriperintö on? Teollinen kulttuuriperintö saa arvonsa historiasta*, että omaksuva identiteettityö vahvistaa kulttuuriperintöyhteisön oikeutta pitää omanaan kohdetta, joka liittyy yhteisöä yhdistävään historiaan. Se yhdistää osallisuuskokemukset menneisyyden symboleihin. Esimerkiksi historialliset arvorakennukset ovat usein omaksuvan identiteettityön välineitä ja kohteita, riippumatta siis siitä, kenelle arvorakennuksen omistusoikeus juridisesti kuuluu.³¹

26 Saressalo 2010, 7.

27 Museovirasto

28 Ympäristöministeriö ja Opetus- ja kulttuuriministeriö. Työryhmän esitys Kulttuuriympäristöstrategiaksi 2014–2020, 7–8.

29 Kestäväkehitys.fi

30 Smith 2006

31 Sivula 2017, 13.

Muistin paikka

Muistin paikka on ranskalaisen historiantutkija Pierre Noran 1980-luvulla esittelemä ja määrittelemä käsite. Muistin paikan ominaisuuksiin kuuluu, että se yhdistää juuri tietyn yhteisön jäsenet muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä ja uudistamaan tietoisuutensa historiasta. Muistin paikka voi olla todellinen paikka tai rakennus, mutta se voi olla myös historiallinen hahmo, rituaali, teksti symboli tai tapa.³²

1.5. Tutkimuksen rakenne

Tutkielma rakentuu johdannon ja loppulukujen lisäksi kolmesta muusta luvusta. Luvussa 2 käydään tarkemmin Mathildedalin teollista kulttuuriperintöä ja paikan historiaa. Luvussa 3 keskitytään uskäytön prosessiin ja problematiikkaan. Luvussa 4 käsitellään, mitä uskäyttö on mahdollistanut alueelle.

Teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö on 3 lukukappale, joka vastaa tutkimuskysymyksiin: Miten teollisen kulttuuriperinnön uskäytön prosessi on edennyt Mathildedalin Ruukkitehtaiden alueella ja mitkä seikat ovat vaikuttaneet uskäytön onnistumiseen? Mitä problematiikkaa uskäytön prosessin alussa esiintyy?

Teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö mahdollistajana on 4 lukukappale, jossa tulen vastaan tutkimuskysymyksiin: Mitä uskäyttö on mahdollistanut Mathildedalin ruukkialueen kestäväseen kehitykseen ja mitä taloudellista toimeliaisuutta uskäyttö on tuonut alueelle?

2. MATHILDEDALIN RUUKKI

Tämän luvun tarkoituksena on johdatella Mathildedalin ruukin historiaan ja teolliseen kulttuuriperintöön.

Mathildedalin ruukki kuuluu varsinais-suomalaiseen Salon kaupunkiin. Seutu on ollut asutettua kivikaudelta lähtien. Kartanoiden ja rautateollisuuden syntyyn ovat vaikuttaneet alueen sijainti rannikolla ja sijainti Suuren Rantatien eli Kuninkaantien varrella. Rautateollisuuden kehitys alkoi alueella 1600-luvulla. Mathildedalin

32 Nora 1998

ruukkiyhdyiskunta kuuluu Museoviraston valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY).³³

Mathildedalin ruukin aluetta on muutettu matkailu- ja vapaa-ajankäyttöön eri ajanjaksoina 1980-luvulta alkaen. Kylässä asuu taidekäsityöläisiä ja muita luovan alan työntekijöitä. Kylässä on muun muassa gallerioita ja muita näyttelytiloja, puoteja, artesaanikerroksia, alpakkatila, kehräämö, leipomo, panimo, suklaantekijä, kahvipaahtimo, ravintoloita, hotelli, juhlatiloja, vierasvenesatama ja urheiluaktiviteettejä. Lisäksi alueella on paljon erilaisia tapahtumia ja Mathildedalista pääsee suoraan Teijon kansallispuistoon.

2.1. Historia

Mathildedalin ruukki alkoi kehittyä vuonna 1686, jolloin Lorentz Creutz nuorempi sai luvan Kaarle XI:ltä rakentaa Hummeldalin puron varteen vasaralaitoksen, joka otti käyttövoimansa purosta. Lorentz Creutz nuorempi (1646–1698) oli suomalaiseen Creutzin aatelissukuun kuulunut vapaaherra. Creutz oli Turun ja Porin läänin maaherra vuosina 1682–1698.

Tehtaiden toiminta alkoi kuitenkin vasta malmilöydöstä 1800-luvun alkupuolella. Teijon ruukin Ruukkitoiminta alkoi Mathildedalissa 1850-luvulla. Mathildedalin rautaruukki perustettiin varsinaisesti 7.4.1852, kun Viktor Bremer, suomalainen vuorineuvos ja tuomari, aloitti toiminnan. Viktor Bremer oli isänsä Robert Bremerin lailla aktiivisesti mukana Suomen ruukkitoiminnassa. Viktor Bremer vuokrasi isoisänsä Josef Bremerin aikanaan omistamaa Teijon tehdasta ja oli sittemmin sekä Teijon, että Mathildedalin ruukkien omistaja. Nimi Hummeldal muuttui Mathildedaliksi ruukin omistajan toisen vaimon vapaaherratar Ottiliana Mathilda Bremerin o.s. Rehbinder toisen etunimen mukaiseksi, jota hän pääasiassa käytti.

³³ RKY. Valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö. Koko kaava-alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (Mathildedalin teollisuusmiljö). Alueella ei saa suorittaa toimenpiteitä, jotka vaarantavat alueen kulttuuriympäristön ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaan vanhan rakennuskannan arvojen säilymistä. Toimenpiteisiin tulee pyytää hyvissä ajoin museoviranomaisen lausunto. Museovirasto.

Vuosina 1844–1858 Viktor Bremer nosti Teijon ruukin uuteen kukoistukseen. Hän rakennutti työväenasuntoja, hiiliuuneja, pasutusuunin, kupoliuunin, myllyn ja ryynilaitoksen. Strömman kanava rakennettiin Viktor Bremerin aikana 1850-luvulla hänen aloitteestaan ja Bremer paransi Strömman kanavan huonoja kulkuyhteyksiä. Ruukista rakennettiin satamalaiturille johtava rautatie. Se palveli tehtaan ohella myös yleishyödyllisempiä tarkoituksia. Kemiön virran yli Strömman kohdalla johtava, noin 23 metrinen kääntösilta, työllisti Teijon tehtaan, joka sai myös kantaa kanavamaksut 60 vuoden ajan.

Tehdasta laajennettiin valssauslaitoksella vuonna 1857. Takkirauta saatiin etupäässä Teijolta, Vantaalta ja Taalintehtaalta. Mathildedalissa valmistettiin 1800-luvun loppupuolella työkaluja ja koneita maatalouteen sekä höyrykoneita ja venemoottoreita.

Mathildedalin ruukki siirtyi Carpelan-suvulle vuonna 1858, kun Viktor Bremer ajautui vararikkoon ja vuonna 1862 Mathildedal myytiin pakkohuutokaupassa vapaaherra Carl Johan Carpelanille ja hänen veljelleen Otto Maximilianille. Näin Mathildedal joutui eroon Teijon ruukista vuoteen 1916 saakka. Mathildedalin osti vuonna 1877 Taalintehtaan työnjohtaja Mikael Ferdinand Nikander, joka vuonna 1878 myi ruukin perustamalleen yhtiölle, jonka nimeksi tuli Mathildedals bruks Aktiebolag.³⁴

Vuosisadan vaihteen jälkeen vuonna 1904 putlaus ja valssaus lopetettiin, mutta vuonna 1917 aloitettiin laivatelakka, josta myöhemmin tuli laivapurkaamo. Mathildedal oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä osa Teijon Tehtaat Osakeyhtiötä (1889-), ja ruukissa valmistettiin maatalouskoneita ja -laitteita. Merenkulkuneuvos Antti Wihuri osti Teijon Tehtaat vuonna 1958. Antti Wihurin aikana 1960-luvulla paikalle rakennettiin suurempi kanava nostosiltoineen Teijon korjaustelakalle kuljetettavia aluksia varten.³⁵ Wihurin omistuksessa 1958-1978 Mathildedalissa koottiin myös autoja. Kaikki teollinen toiminta loppui vuonna 1978.

Vuonna 1982 Reino Meriläinen osti Teijon ja Mathildedalin ruukit ja kartanot ja lähti kehittämään koko 450 hehtaarin alueesta matkailukeskusta, Meri-Teijoa. Meriläisen teettämä ranta-asemakaava hyväksyttiin vuonna 1985.³⁶ Ranta-asema- ja

34 Teijon alueen kyläyhdistys, 2011

35 Teijo.fi

36 H2 26.11.2020

rakennuskaava sisälsivät laskettelurinne-, golf-, ja tehdasalueen. Meriläinen ei päässyt toteuttamaan koko alueen visiotaan etenäkään tehdasalueen osalta, koska 1990-luvun lama ja pankkikriisi suisti hänet konkurssiin. Alue siirtyi Arsenalin hoitoon. Arsenal oli valtion omaisuudenhoitoyhtiö eli niin sanottu roskapankki. Alueen omistus sirpaloitui erilaisten myyntien kautta ja matkailutoiminta jäi pienyrittäjien varaan. Mathildedalin ruukkialue jäi tyhjilleen miltei 25 vuodeksi, kunnes Tuula ja Harri Gustafsson ostivat alueen vuonna 2003.³⁷

2.2. Teollinen kulttuuriperintö Mathildedalissa

Mathildedal on sommittelultaan ja arkkitehtonisesti arvokas 1800-luvun ruukkimiljöö. Alueen arvoa lisää se, että lähes kaikki alkuperäiset tehdas- ja asuinrakennukset ovat säilyneet. Monet puuistutukset yhdessä rehevän luonnonympäristön kanssa lisäävät ruukinalueen yhtenäistä kokonaiskuvaa. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta Mathildedalin rakennuskanta on suhteellisen hyväkuntoista.³⁸

Ruukin rakennusten arkkitehtuuri ja koko ruukinalueen asemakaavallinen sommittelu on korkealuokkaista. Onkin todennäköistä, että ruukin rakentamiseen on osallistunut joku koulutettu suunnittelija. Esimerkiksi Turun läänin silloinen lääninarkkitehti G.T. Chiewitz, mutta mitään mainintoja tästä ei kuitenkaan ole. Ruukki valmistui pääosin jo vuoden 1852 loppuun mennessä.³⁹

Sitä pidettiin ylimasuunimestari A.J. Wathenin sanoin

”lajissaan suurenmoisimpana yrityksenä mitä milloinkaan on Suomessa ollut”. Mitään ei ole säästetty laitoksen tekemisessä pysyväiseksi, tarkoituksenmukaiseksi ja ulkonäöltään siistiksi.⁴⁰

Meren rannalla, Puolakkajärvestä Halikonlahteen laskevan puron varressa sijaitseva vanha ruukkialue käsittää kuusi vanhaa tehdasrakennusta. Tiiliset putlaus- ja valssilaitokset vanhan voimauoman varrella ovat ruukin perustamisen ajalta 1850-luvulta. Entinen hiilivarasto ja halkojen kuivausuuni ovat 1850-luvulta ja karkaisimo on rakennettu noin 1890-1900. Voimauoman päässä meren rannalla on kivipato ja

37 Saarikoski

38 Härö. Museovirasto, 1982, 24.

39 Härö 1982, 24.

40 Härö 1982, 20

voimalarakennus 1800-luvun lopulta: voimala on muutettu muuntajaksi vuonna 1946. Sen lähellä sijaitsevat kankirautavarasto 1850-luvulta, puusepänerastas ja kokoonpanohallit.⁴¹

Vanhat ruukinrakennukset ja satama-alue tehdasrakennuksineen muistuttavat entisistä toiminnoista. Tänä päivänä kaikki vanhat asuinrakennukset on kunnostettu asumiskäyttöön ja tehdasrakennuksia on kunnostettu kulttuurin ja matkailun käyttöön. Myös satama on saanut uuden ilmeen.⁴²

Maisemaltaan vanha ruukkikylä on hienosti säilynyt kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokas kokonaisuus. Alueen asemakaavallinen rakenne ja suunnittelu on korkeatasoista – sama pätee vanhimpiin tehdasrakennuksiin sekä kartanoalueen rakennuksiin ja koko kylämaisemaan.⁴³

3. TEOLLISEN KULTTUURIPERINNÖN UUSKÄYTTÖ

Tässä käsittelyluvussa tarkastelen, mitä uskäyttöä Mathildedalin Ruukkitehtailla on ja miten uskäyttöprosessi on alueella edennyt. Lisäksi käsittelen uskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja ja uskäytön problematiikkaa Mathildedalin tapauksessa.

Kaupunkikehityksessä on viime aikoina tullut yhteiskunnan rakenteellisen muutoksen tuoma ilmiö, joka on maailmanlaajuinen. Kysymys on kiinteistöjen ja tilojen vakaakäytöstä. Käyttämättömät tilat ovat resurssien tuhlausta ja monille potentiaalisille tilankäyttäjille hukattu mahdollisuus. Olemassa olevien tilojen joustava ja pitkäaikainen käyttö onkin tärkeässä roolissa resurssiviisaan ja kulttuurisesti kestäväan rakennetun ympäristön kehittämisessä.⁴⁴ Mathildedalin uskäytön prosessi osoittaaakin, kuinka

41 Museovirasto

42 Teijo.fi

43 Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema. SARAKUM 2000-2004 projektiraportti. Turun maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto, Salon seudun kunnat, Lounais-Suomen ympäristökeskus, 2004, 34.

44 Hernberg 2018, 58.

tyhjiä teollisia suojeltuja⁴⁵ rakennuksia voi hyödyntää ja kehittää aluetta teollisen kulttuuriperinnön ja sen säilymisen näkökulmasta kestävässä kehittämisessä.⁴⁶

Maarit Grahn kirjoittaa artikkelissaan *Noormarkun ruukki - Menneisyyden jäljistä kulttuuriperinnöksi*, että useat ruukkialueet Suomessa ovat vuosikymmenien kuluessa otettu matkailun käyttöön tuotteistamalla vanhaa ruukkiperinnettä⁴⁷. Mathildedalin tapaus osoittaa Grahnin mainitseman matkailun käytön alueella. Ruukkitehtaat on valjastanut matkailun ja kulttuurin käyttöön tuotteistamalla vanhaa ruukkiperinnettä uuskäytön myötä.

Maarit Grahn kirjoittaa väitöskirjassaan *Perheyhtiö ja paikallisuus - A. Ahlström Osakeyhtiön historian perintö Noormarkussa*, että *Porin* Noormarkun vanhan sahalaitoksen uuskäyttö sijoittuu kulttuuritapahtumien, kokous-, ravintola- ja majoituspalveluiden saralle. Mathildedalin tapaus sijoittuu samanlaiseen uuskäytön muotoon⁴⁸. Mathildedalin uuskäytössä on yhtäläisyyksiä Noormarkun tapaukseen, mutta myös eroavaisuuksiakin. Avaan Mathildedalin uuskäytön ilmestymisluotoja laajemmin seuraavissa luvuissa.

Keskityn uuskäytön prosessissa tutkimaan Mathildedalin ruukkialueen vuosien 2003-2020 välistä ajanjaksoa. Mathildedalin ruukissa oli aikaisemminkin orastavaa uuskäyttöä ja suunnitelmia sille, mutta tuolloin ne eivät toteutuneet kuin pieneltä osin. Sitä ajanjaksoa Mathildedalin ruukin historiasta avaam myöhemmin enemmän kohdassa: Uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja Mathildedalissa.

Mathildedalin ruukkialueen uuskäyttö on tapahtunut suurilta osin viimeisen 17 vuoden aikana. Mathildedalin tapaus osoittaa, että uuskäyttö mahdollistaa teollisen kulttuuriperinnön säilymisen ja esiintulon.

45 Laki rakennusperinnön suojelemiseksi koostuu historiallisista todistusarvoista, säilyneisyysarvoista, taiteellisista ja visuaalisista arvoista ja identiteetti- ja symboliarvoista. Taiteellisia ja visuaalisia arvoja on kritisoitu siitä, miten näitä voi määritellä. Ympäristöministeriön ja Museoviraston yhdessä laatimassa luettelossa arvo ja merkittävyys on määritelty seuraavasti: puhutaan historiallisista, arkkitehtonisista, rakennushistoriallisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista ja merkittävyydestä. Museovirasto.

46 Kestävähkehitys.fi

47 Grahn 2009, 116.

48 Grahn 2014, 232–233.

Teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö Mathildedalin ruukkialueella on alkanut vuonna 2003. Laajempi ja suunnitellumpi uskäyttö aloitettiin yksityisen omistajan Tuula ja Harri Gustafssonin ideasta. Yrityksen virallinen nimi on Kiinteistö Oy Mathildedals Verkstäder Mathildedalin Ruukkitehtaat. Yrityksestä he käyttävät kuitenkin nimeä Ruukkitehtaat ja tutkimuksessani käytän myös tätä nimeä. Tutkimuksessani käsittelen uusien omistajien uskäytön tapoja. Ruukkitehtaat-nimi myös ilmentää käsiteltävää aluetta, joka käsittää vanhojen teollisten rakennusten alueen eikä koko ruukkikylää.

3.1. Uskäytön vaiheet Mathildedalin Ruukkitehtailla

Uskäyttöprosessin toimijat Mathildedalissa	
OMISTAJAT	<ul style="list-style-type: none"> VISIO: Matkailu- ja kulttuuripalvelut alueen historiaa kunnioittaen Asemakaavan käynnistäminen ja käyttötarkoituksenmuutokset Kulttuuriperinnön vaaliminen ja rakennusten korjaus Vähittäinen uskäyttö ja lisääntynyt matkailu alueella
KAUPUNKI	<ul style="list-style-type: none"> Kaavoituksen monopoli, kaavaprosessi ja kaavaselosteet Kunnallinen päätöksentekoprosessi Infra, teknilliset asiat, maankäyttö ja ympäristöasiat
VIRANOMAISTAHOT: ALUEELLINEN VASTUUMUSEO (ent. Maakuntamuseo) JA MUSEOVIRASTO	<ul style="list-style-type: none"> Alueellinen vastuumuseo: Lausunnonantaja kaavoitusasioissa ja neuvottelut uskäytön mahdollisuudesta ja muutoksista rakennuksiin Museovirasto: Rakennussuojelu, määräykset ja inventoinnit
YHTEISÖ	<ul style="list-style-type: none"> Pienyrittäjät, yhteistyö ja toiminnot vanhoissa rakennuksissa Aktiiviset kyläyhteisön jäsenet kehittäjinä Naapurit

Taulukko 2: Uskäyttöprosessin toimijat Mathildedalissa

Yllä olevassa taulukossa 2 on koosteena uskäyttöprosessin eri toimijat. Mathildedalin uskäytön prosessin päätoimijoina ovat Ruukkitehtaan omistajat Gustafssonit. Heidän toimijuutensa lopputulosta prosessissa on ollut asemakaavan käynnistäminen ja käyttötarkoituksen muutokset. Salon kaupunki on prosessissa kunnallisena päättäjänä ja kaavaprosessin valmistelussa sekä kunnallistekniikan rakentamisessa. RKY-kohteiden säilyttämisen ja muutosten laajuus ja sisältö ratkaistaan kaavoituksella ⁴⁹.

Viranomaistahoina ovat olleet Varsinais-Suomen alueellinen vastuumuseo (entinen Maakuntamuseo) ja Museovirasto. Alueellinen vastuumuseo hoitaa valtaosan RKY-

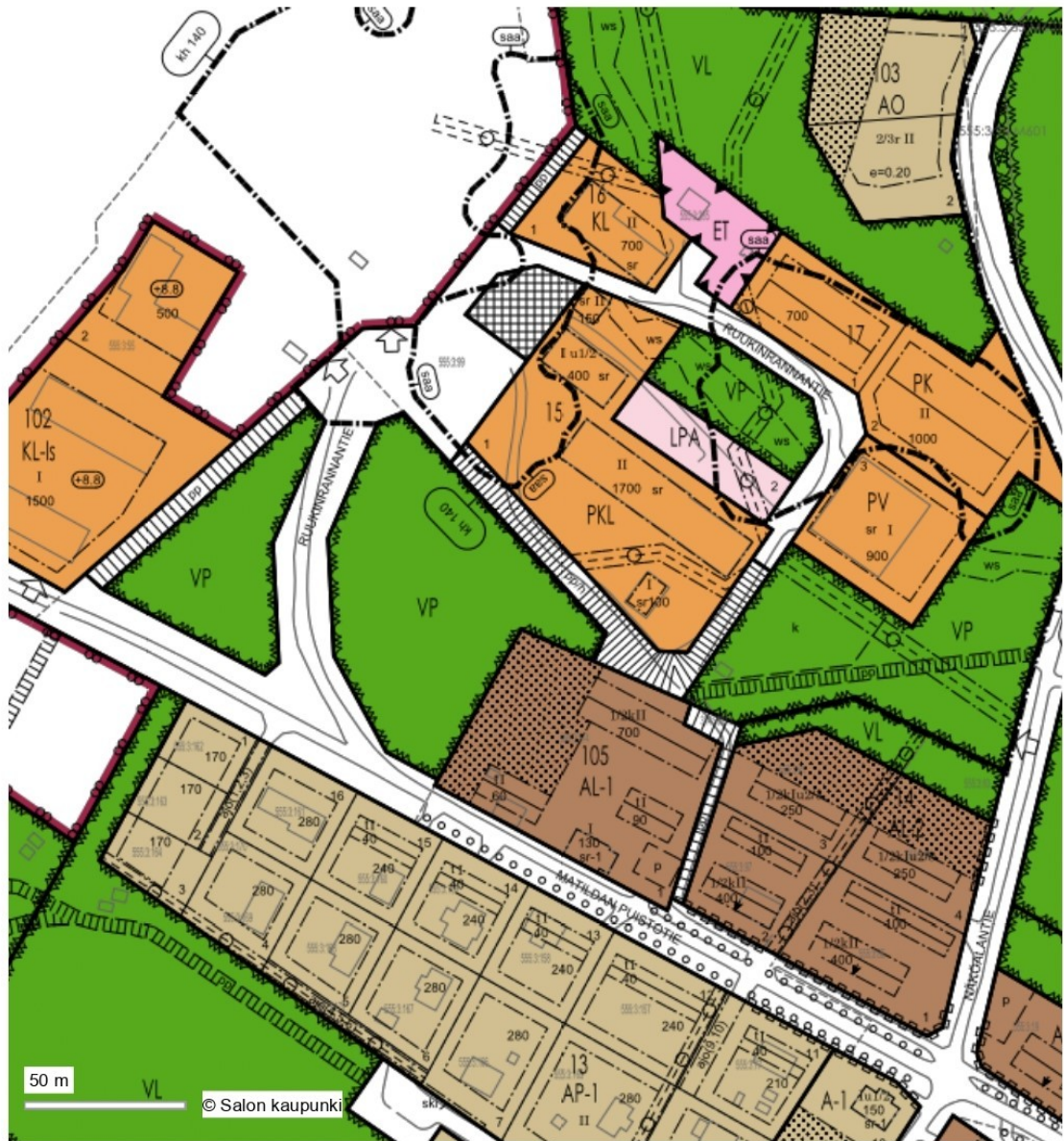
⁴⁹ Museovirasto

kohteiden asiantuntijatehtävistä, toimii lausunnonantajana kaavoituksessa ja hoitaa neuvottelut uskäytön mahdollisuuksista ja muutoksista suojeltuihin rakennuksiin. Lisäksi alueellinen vastuumuseo hoitaa perustason inventoinnit. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto vastaa rakennusperintölailla suojelluista kohteista. Museovirasto lausuu myös valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskevista maakuntakaavaehdotuksista. Museoviraston rooli on rakennussuojelu ja sektori-inventointien tekeminen. Museovirasto käy myös paikalla tarkastamassa kohteita valtakunnallisen arvon määrittämisen yhteydessä.⁵⁰ Yhteisön toimijuus on pienyrittäjien tulo Ruukkitehtaiden alueelle uskäytön myötä ja yhteistyö omistajien ja eri toimijoiden kanssa. Kyläyhteisön aktiiviset jäsenet toimivat ruukkialueen kehittäjinä. Kulttuuriyhdistys ylläpitää näyttelytilaa ja kirjastoa Ruukkitehtaiden tiloissa sekä järjestää aktiivisesti erilaisia tapahtumia alueella. Naapurit ja mökkiläiset kokoontuvat ruukkitehtaiden Café Mathildedaliin.

Mathildedalin ruukin ostivat Tuula ja Harri Gustafsson vuonna 2003. Uusien omistajien alullepanemana, Mathildedalin ruukkialueelle alettiin laatia uutta asemakaavaa.⁵¹ Kaavamuutos tarvittiin, koska alue oli merkitty silloiseen kaavaan tehdasalueeksi eikä kaava olisi sallinut matkailu- ja ravintolapalveluita. Heidän ajatuksensa oli saada vanhat teolliset rakennukset uskäyttöön ja tuoda matkailupalvelut alueelle. Asemakaavan laadinnassa tehtiin rakennuksille käyttötarkoituksen muutoksia ja asemakaava laadittiin rakennussuojelu huomioiden. Alla olevassa kartassa 1 näkyy asemakaavan sisältö. Mathildedalin uskäyttö alkoi kuitenkin väliaikaisella toimintaluvalla ennen kaavan hyväksymistä. Aineistostani nousee esiin seikkoja, joista ilmenee, miten uskäytön prosessi eteni Ruukkitehtaiden alueella, mitkä seikat vaikuttivat prosessin onnistumiseen ja mitä haasteita prosessissa oli. Seuraavissa kappaleissa avaan näitä seikkoja.

50 H4 4.12.2020

51 Ajantasa-asekaava on koostekartta lainvoiman saaneista asekaavoista. Asekaava on yksityiskohtainen suunnitelma siitä, miten alueiden käyttö järjestetään. Asekaavasta ilmenee, mitä kaavaan merkitylle alueelle saa rakentaa ja kuinka paljon. Usein kaava sisältää vielä yksityiskohtaisia määräyksiä rakentamistavasta. Salon karttapalvelu.

Kartta 1: Ruukkitehtaiden alullepanema ja hyväksyty Mathildedalin ranta-asemakaava. Kartassa keskellä oranssilla värillä olevalla alueella sijaitsevat vanhat teolliset rakennukset. Salon karttapalvelu.

Grahn kirjoittaa uskäytön eri tavoista. Grahn avaa Mats Isacsonin uskäytön kuusi erilaista toimintamahdollisuutta. Ensimmäinen on, että alkuperäistä teollista toimintaa vastaava teollinen toiminta jatkuu edelleen. Tästä esimerkkinä voi sanoa Lahden Pilkingtonin lasitehtaan, Porin ja Kankaanpään Reiman tehtaat. Toiseksi Isacson nimeää teollisuus- ja yrityshotellit. Tästä esimerkkinä on Friittalan nahkatehdas. Kolmanneksi on kulttuuripalveluiden, liikunta- ja tiedekeskusten areena ja oppilaitokset. Tästä esimerkkinä on Helsingin Suvilahti, Porin Puuvillatehdas, Jyväskylän M-Realin paperitehdas Kangas ja Hämeenlinnan verkatehdas. Neljänneksi Isacson nimeää

muokkaamisen asunnoiksi tai asuinalueiksi. Esimerkkinä tästä toimii Wärtsilän vanha tehdasalue Turun Telakkaranta ja Littoisten vanha verkatehdas. Viidenneksi tulee hylätyt paikat, geokätköilijät, kaupunkiseikkailijat ja epävirallinen käyttö. Näistä esimerkkinä Lohikontiili Kankaanpäässä. Kuudenneksi tulee hävittäminen ja tehdasalueen ottaminen muuhun käyttöön. Tässä esimerkissä jäljelle voi silti jäädä teollisuuteen viittaava nimi. Tästä esimerkkinä on Lohjan Kirkniemen lasitehdas ja Joensuun Penttilänrannan vanha saha.⁵²

Suomessa uskätössä toimivia kohteita, joissa on monia eri kohtia ja toimintoja Isacsonin listauksesta, ovat esimerkiksi Karkkilan Högforsin ruukki ja Lapuan Kulttuurikeskus Vanha Paukku, joka on vanha valtion Patruunatehdas. Näiden lisäksi Grahn mainitsee esimerkiksi Pohjois-Kymenlaaksossa sijaitsevan Verlan ruukkikylän, joka hyväksyttiin UNESCO:n maailmaperintökohteeksi vuonna 1996. Lisäksi Grahn mainitsee Fiskarsin ruukin Raaseporin kaupungissa (entinen Pohjan kunta), Strömforsin ruukin Ruotsinpyhtäällä ja Laineperin ruukin Ulvilassa.⁵³ Näissä tapauksissa on samankaltaisia elementtejä kuin Mathildedalin tapauksessakin. Mathildedalin Ruukkitehtaat uskäyttö ilmentää Isacsonin mukaan teollisuus- ja yrityshotellit sekä kulttuuripalveluiden uskäyttömahdollisuutta. Koko kylän alue ilmentää myös edellisten lisäksi teollisen kulttuuriperinnön uskäyttöä asunnoiksi tai asuinalueiksi. Alla olevassa taulukossa 3 on kootusti Mathildedalin Ruukkitehtaiden uskäyttökohteet, joita avaan enemmän seuraavassa kappaleessa.

52 Grahn 2014, 243–246; Isacson 2005, 57–58.

53 Grahn 2009, 123.

Uuskäyttökohteet Mathildedalin ruukissa

Uuskäyttö on alkanut suunnitelmallisesti vuonna 2003.

- Ensimmäinen kohde tehtaan vanha voimalaitos → Kahvila. (Nykyään käsityöpaja ja näyttelytila)
- Vanha karkasimorakennus → Hotel ja Café Mathildedal ja ravintola Ruukin Krouvi.
- Vanha kankirautavarasto → Kokous- ja juhlatilat, Salon kivijalkakauppojen pop-up myymälä sekä

vanhojen tavaroiden aarreaitta ja entisöintiliike Huldin puoti

- Vanha puusepänverstaas → Ruukin Kehräämö ja Puoti, Ruukin Kutomo ja Second Chance puoti.
- Vanha hiilivarasto ja halkojen kuivausuuni → Tekstiilitaide-puoti ja alpukka-picnic alue.
- Vanha maakellari → Taidekellari ja installaatiotila.
- Vanha putlaus- ja valssilaitos → Mathildedalin ruukkitehtaat → ruukkiopastukset, kesäteatteri, iso juhla- ja tapahtumatala ja Teijon tehtaat vuosisatojen saatossa -näyttelytila.

Taulukko 3: Mathildedalin Ruukkitehtaiden uuskäyttökohteet

Ensimmäisenä omistajat ottivat uuskäyttöön vanhan tehtaan voimalaitoksen ja muuntajan. Siinä he aloittivat kahvilatoiminnan. Nykyään muuntajassa toimii käsityöpaja ja näyttelytila. Kuva 1 alla osoittaa Tehdasruukkien ensimmäisen uuskäyttökohteen. Seuraavaksi omistajat ovat ottaneet uuskäyttöön vanhan vasaralaitoksen rakennuksen eli takomon. Siihen he perustivat Hotel ja Café Mathildedalin. Rakennuksessa toimii myös ravintola Ruukin krouvi. Nykyään vanhassa kankirautavarastossa on kokous- ja juhlatila. Lisäksi tila toimii kesäisin Salon keskustan kivijalkakauppojen pop up -myymälänä. Vanhassa puusepänverstaassa toimii Ruukin Kehräämö ja Puoti, Ruukin Kutomo ja Second Chance puoti. Vanhassa karkasimorakennuksessa toimii vanhojen tavaroiden aarreaitta ja entisöintiliike Huldin puoti. Vanhassa hiilivarastossa toimii tekstiilitaitelija ja pihalla on alpukka-picnic alue. Ruukkialueen läheisyydessä on vanha maakellari, joka toimii nykyisin Taidekellarina installaatioineen. Vanhassa valimossa toimii Mathildedalin ruukkitehtaat, joka on iso juhla- ja tapahtumatala. Lisäksi toisella puolella valimoa on Teijon tehtaat vuosisatojen saatossa -näyttelytila. Omistajat kertovat, kuinka he aloittivat kahvilatoiminnasta ja vaihe vaiheelta uuskäyttö alkoi laajenemaan.

BA: Mitkä seikat tai asiat ovat teidän mielestänne vaikuttaneet siihen, että Mathildedalin ruukkialue on kehittynyt siihen, mitä se tänä päivänä on? Jos lähdetään vuodesta 2003 tai voi mainita aikaisempaakin.

H5: Ravintola-kahvilatoiminta, siitähän se alkoi koko homma. Tai oikeastaan se alkoi Tuulan kahvilahommasta ja sitten se on vaan laajentunut ja laajentunut. Nyt se on tossa mallissa kun nyt on ja taas siinä on laajentamissuunnitelmia, mutta me ei jakseta niitä enää tehdä. Siihen täytyy tulla uudet vetäjät ja ilmeisesti Krista sitä sit rupeaa kehittämään tästä eteenpäin.⁵⁴

Kuva 1. Vanha voimalaitos. Voimalaitos oli Gustafssonien ensimmäinen uskättyökohte Mathildedalissa. Kuvaaja Birgit Aittakumpu, 28.11.2020.

Uusien omistajien myötä uskättyö on toteutunut heidän työllään ja halullaan säilyttää ja kunnostaa kaiken keskelle unohtunutta vanhaa ruukkialuetta. Uskättyön mahdollisuuden ja alueen säilymisen kannalta on ollut olennaista, että paikan ovat ostaneet henkilöt, jotka ovat halunneet säilyttää alueen rakennukset. Lisäksi omistajat ovat korjanneet niitä alueen historian ja hengen mukaisesti. Gustafssonit tekivät ison kulttuuri- ja ympäristötyön, kun he puhdistivat vanhan tehdasalueen maapohjan.

54 H5 10.12.2020

Tehtaan jäljiltä maaperä oli saastunut ja se täytyi puhdistaa ennen uuskäyttöä.⁵⁵

Yksityisen tahon tekemissä kaavamuutosprosesseissa yleensä omistaja myös maksaa kaavamuutoksen aiheuttamat kulut. Joissakin tapauksissa, missä aluetta aletaan kehittämään kaupungin suunnitelman mukaisesti, voi kaupunki osallistua kustannuksiin, mikäli kaupungissa asia on näin päätetty.

Mathildedalin alueen vanhat tehdasrakennukset ovat säilyneet, koska ne on kunnostettu ja korjattu. Vanhojen paikkojen säilyminen ja uuskäyttö mahdollistuu, koska alueen arvo tiedostetaan ja se säilyy, kun joku huolehtii alueesta ja sen rakennuksista.⁵⁶

Kulttuuriperintö ei lankea yhteisöjen omaisuudeksi annettuna eikä itsestään. Yksilöt, yhteisöt ja erilaiset instituutiot valitsevat osan menneisyyden jättämistä jäljistä ja tuottavat ne aktiivisesti kulttuuriperinnökseen.⁵⁷ Teollisen kulttuuriperinnön vaaliminen on perusta ruukkialueen säilymiselle ja sen rakennuksille. Uuskäytön myötä alue on kehittynyt suosituksi matkailukohteeksi. Ruukkitehtaiden omistajat valitsivat Mathildedalin tehdasalueen ja alkoivat uuskäytön myötä vaalia sitä kulttuurin ja matkailun käyttöön.

BA: Mitäs kaikkea alueeseen kuului silloin, kun te ostitte sen?

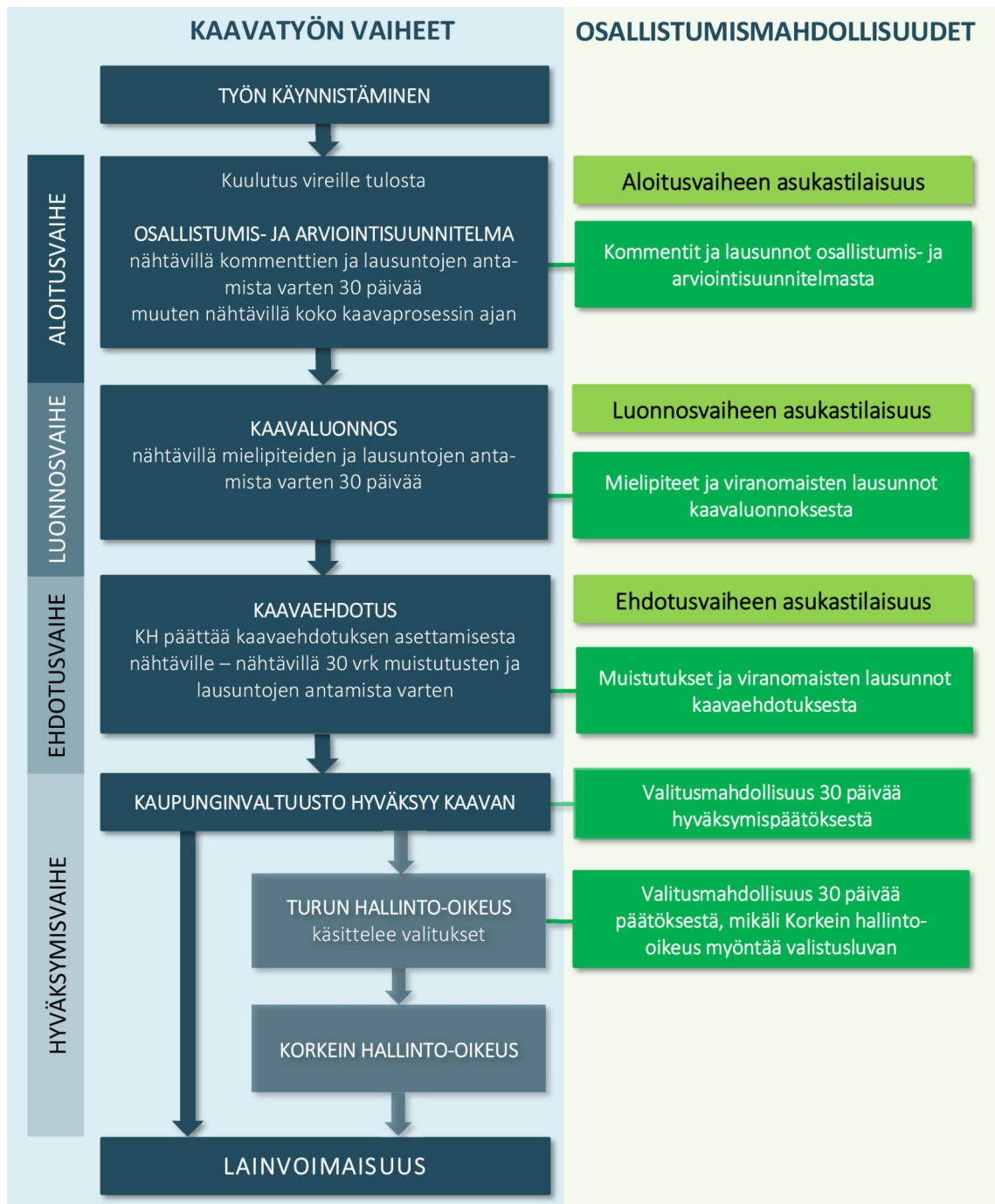
H5: Silloin kun me hankittiin se 2003 ensinnäkin Matildassa oli silloin 17 perhettä asui Matildassa vakituiseen. Elikkä se oli niin nuhjuinen kylä kuin olla ja taitaa ja joitakin kesäasukkaita. Ja sitten oli tietenkin sen YIT:n tekemä lomakylä siinä vieressä. Siinä oli lähtökohdat. Me ostettiin tehdasalue, kolme ja puoli hehtaaria kuului pinta-alaa ja siihen kuului tehdasrakennukset.⁵⁸

55 H5 10.12.2020

56 Aittakumpu, Tutkimuspäiväkirja 2020

57 Sivula 2014, 6.

58 H5 10.12.2020

Taulukko 4: Salon kaupungin kaavatyon vaiheet. Kuva Marjo Saukkonen, Salon kaupunki.

Tarvittavat kaavamuutokset ja uuskäyttö voivat olla usein pitkiä prosesseja. Yllä oleva kaavio osoittaa Salon kaupungin kaavatyon eri vaiheet.⁵⁹ Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä sitä täydentävä Maankäyttö- ja rakennusasetus antavat raamit asemakaavaprosessin kestolle. Laki vaatii tiettyjen asioiden tekemistä kaavaa laadittaessa ja antaa laadullisia vaatimuksia, joita on noudatettava. Maankäyttö- ja rakennuslain yleistavoitteena on

⁵⁹ Saukkonen. Salon kaupunki.

turvata jokaisen osallistumismahdollisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus ja avoin tiedottaminen suunnittelussa. Lisäksi kaava tulee perustua riittäviin selvityksiin ja tutkimuksiin. Kaikki nämä eri vaiheet vaikuttavat prosessin keston. ⁶⁰ Yksityisellä omistajalta vaaditaan pitkäjänteisyyttä ja kovaa tahtoa puskea läpi oma visio, kuten Mathildalin ruukin tapauksessa on tämä asia nähtävissä. Lisäksi kun vanhoihin rakennuksiin suunnitellaan uskikäyttöä, on mahdollista, että viranomaistahot eivät usko, että uskäyttö kannattaisi ja idea nähdään mahdottomana. Mathildalin tapauksessa ei alkuun uskottu, että matkailu lähtisi käyntiin tai projekti onnistuisi. Kaupunginjohtaja oli maininnut Mathildalin omistajille, että he saavat kaksi vuotta alkuun aikaa näyttää toteutuksen mahdollisuudet ja sen jälkeen he voivat katsoa, tehdäänkö kaavamuutosta. ⁶¹ Omistajalla on kuitenkin visio, mitä haluaa lähteä vauhdilla toteuttamaan, mutta kunnallinen demokraattinen päätöksenteko on usein hidasta. Omistaja kuvaakin hyvin, miten yrittäjän arki on nopeatempoista ja päätöksiä tehdään eri tahdissa kuin julkisella puolella. Yrittäjällä on tietysti elinkeino kiinni toiminnassa, kun taas julkisella puolella täytyy demokratian toimia avoimesti kaikille kansalaisille tasaveroisena ja byrokratia useasti hidastaa asioita.

BA: Saako vielä palata siihen mitä puhuit alkumatkasta. Viranomaisiin, Perniön ja Salon kaupungin kanssa, että miten kaikki on hidasta, miten se byrokratia?

H1: Ehkä semmonen, mikä tulee toimintaympäristöstä, että yrittäjälle kuukausi on pitkä aika ja hallinnolle se ei ole mitään. Vuosikin voi olla. Puhutaan niin eri temmosta. Yrittäjä usein ajattelee, että joku asia täytyy saada siihen mennessä, täytyy saada sesonkiin valmiiksi. ⁶²

Mathildalin tapauksessa on noussut esiin, että Ruukkitehtaan omistajien mukaan kaupungin byrokratia on ollut hidasta - alkuun Perniön kunnan ja myöhemmin kuntaliitosten myötä Salon kaupungin kanssa. Omistajien mukaan kaavamuutos on ollut pitkä prosessi. Mathildalin kaavamuutosprosessi alkoi 2003 ja kaava valmistui 2009. ⁶³ Suomen ympäristökeskus on kerännyt tietoa asemakaavoituksen kestosta

60 Finlex 1999. Maankäyttö- ja rakennuslaki.

61 H1 24.9.2020

62 H1 24.9.2020

63 H1 24.9.2020

vuosittain. Tiedot ovat koko Suomesta. Esimerkiksi vuonna 2004 koko maan asemakaavoituksen keston mediaani oli 9 kuukautta. Suurimmissa kaupungeissa esimerkiksi Espoossa kaavaprosessin keston mediaani oli vuonna 2006 noin 23 kuukautta. Helsingissä prosessi kesti noin 12 kuukautta ja Vantaalla noin 13 kuukautta. Ympäristökeskuksen mukaan vuosina 2014–2015 asemakaavoituksen keston mediaani ja hyväksyminen vei 15,6 kuukautta⁶⁴. Näiden edellä mainittujen lukujen perusteella voi sanoa, että Mathildedalin ja Ruukkitehtaiden kaavamuutosprosessi on ollut pitkä.

Kaavaprosessin pitkittymiseen on monia seikkoja. Ensinnäkin kunta halusi ensin katsoa, miten asia lähtee etenemään, ennen kuin aloittivat itse kaavamuutoksen. Lisäksi Museoviraston valtakunnallisesti merkittävissä kohteissa tulee käsiteltäväksi useampi viranomaislausunto. Suojeltujen rakennusten sovittaminen uuskäyttöön vie myös aikansa. Monimutkaiset suunnittelukysymykset ja eri osapuolten yhteen soviteltavat intressit lisäävät kaavoittajien työtä ja pidentävät osaltaan prosessin kestoja. Sopimusneuvotteluihin kuuluva aika lasketaan osaksi kaavoituksen kokonaiskestoja, vaikka kaava ei neuvottelujen aikana varsinaisesti etene. Yhteisen näkemyksen löytäminen voi kunnasta, sopimuskumppanista tai suunniteltavan alueen erityishaasteista riippuen viedä useamman kuukauden. Lisäksi hankehallinta vaatii omaa osaamista ja eri osavaiheiden kesto riippuu ennakkosuunnittelusta ja miten kumppanit pystyvät ajoittamaan toimintansa ja olemassa olevat resurssit.⁶⁵

Mathildedalin tapauksessa esiin nousee myös se, että kaavasta tehtiin kaavalausuntoja ja muistutuksia. Kaavalausunnot ja muistutukset viivästyttävät aina prosessia. Mathildedalissa kaavamuistutukset viivästyttivät huomattavasti prosessin etenemistä. Maankäyttö- ja rakennuslaissa mainitaan, että jokainen asianosainen on oikeutettu lausumaan mielipiteensä valmistelussa olevista kaavoista. Kaavoitusprosessissa osallisia ovat: maanomistajat, joiden omistamia alueita kuuluu kaavoitettavaan alueeseen, henkilöt, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaavahanke saattaa vaikuttaa sekä viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. Kaavalausunnon voivat antaa ne tahot, joilta kaavoittava viranomaisen virallisesti pyytää lausunnon. Näitä tahoja ovat esimerkiksi toiset viranomaiset, yritykset sekä etu- ja kansalaisjärjestöt. Lausunto pyydetään osallistumis- ja

64 Rinkinen 2017. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu.

65 Rinkinen 2017. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu.

arviointisuunnitelmasta, kaavaluonnoksesta ja kaavaehdotuksesta. Mielipiteen tai muistutuksen voivat antaa kansalaiset, kansalaisjärjestöt ja muut tahot, joilta ei erikseen pyydetä lausuntoa. Kirjallisen mielipiteen voi jättää osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta ja kaavaluonnoksesta. Kaavaehdotuksesta voi jättää kirjallisen muistutuksen. Viranomaisten tulee käsitellä kaikki kirjallinen palaute huolellisesti. Kirjallinen palaute menee myös asiaa käsittelevien päättäjien tietoon osana palautteesta laadittavaa koostetta.⁶⁶

Mathildedalin tapauksessa kaavaprosessia pitkitti myös Aluehallintovirastolle (entinen Läänin hallitus) tehty hallintokantelu vuonna 2008. Hallintokantelu kävi vielä korkeimman hallinto-oikeuden kautta. On myös mahdollista, että yksityisen tekemä kaava hyväksytään kaupunginvaltuustossa, mutta korkein hallinto-oikeus voi valituksenalaisella päätöksellään hylätä valtuuston päätöksen. Mathildedalin tapauksessa ei näin kuitenkaan käynyt vaan valtuuston kaavapäätös 15.6.2009 tuli lainvoimaiseksi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen myötä 11.11.2011.

Mathildedalin ruukkiyhdyiskunta kuuluu Museoviraston valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY).⁶⁷ Varsinais-Suomen alueellinen vastuumuseo antaa lausunnon viranomaisena valtakunnallisesti merkittävistä kohteista kaavaprosesseissa ja kaavamuutoksissa. Kaavaprosessissa on työneuvotteluja, jotka ovat omistajan, kaupungin kaavoituksen ja alueellisen vastuumuseon yhdessä pitämiä. Lisäksi kaavaprosessissa on työpalavereita, joissa on kaavoitus ja alueellinen vastuumuseo mukana. Mathildedalin tapauksessa omistajat ottivat ennakkoon yhteyttä myös Museovirastoon ja Varsinais-Suomen alueellisen vastuumuseon rakennustutkijaan. Rakennustutkijan mukaan Mathildedalissa toimittiin yhteydenotossa etukäteen ennen kaavaprosessin alkua ja se edesauttoi asioiden edistymisessä.⁶⁸ Rakennustutkija kertoo, että yhteydenotot hyvissä ajoin auttavat ennakkosuunnittelussa ja prosessin etenemisessä. Hän kertoo, että kun rakennuslupakuvat tulevat virastoon ja rakennustutkija antaa lausunnon niistä, asianvalmistelu käy paljon nopeammin, jos kaavan tekijä on ollut etukäteen yhteydessä. Ennakkosuunnittelu mahdollistaa, että kaavasta tulee sellainen, ettei siihen ole huomautettavaa. Rakennustutkija myös avaa,

66 Finlex 1999. Maankäyttö- ja rakennuslaki.

67 Museovirasto

68 H4 4.12.2020

että jos heillä on paljon huomautettavaa, menee rakennuslupa takaisin. Asia tosin riippuu aina rakennustarkastajasta. Rakennustutkija mainitseekin, että on sellaisiakin rakennustarkastajia, jotka myöntävät luvan, vaikka rakennustutkija sanoisi, ettei tällainen käy. Asia siis voi vaihdella eri projekteissa. Rakennustutkija kuitenkin mainitsee, että aika vähän nykyään rakennustarkastajat toimivat enää näin. Hänen mukaansa esimerkiksi Salossa viime aikoina oli nimenomaan niin, että lupa ei menestynyt, jos suojelukohdetta pahasti runneltiin. Rakennustutkija kertoo, että Mathildedalin tapauksessa suojelukohdetta arvostettiin.⁶⁹

3.2. Uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja

Uuskäytön prosessi ja sen onnistuminen on monen asian summa. Prosessin pohjalla on mielestäni useita seikkoja, jotka tukevat uuskäytön onnistumista Mathildedalin ruukkialueella. Tutkimusaineistosta nousee esiin seikkoja, jotka mielestäni ovat vaikuttaneet siihen, että ruukkialueen uuskäyttö on johtanut alueen esille tuloon. Taulukossa 5 on nähtävillä uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja kootusti. Avaan eri tekijöitä laajemmin seuraavissa kappaleissa.

UUSKÄYTÖN ONNISTUMISEEN VAIKUTTAVIA SEIKKOJA:

- UUSKÄYTÖN ALULLEPANIJAN JA OMISTAJAN VISIO JA TAHTOTILA
- 1980-LUVUN JA 1990-LUVUN KAAVAT POHJANA, HYVÄ SUUNNITTELU JA KOKONAISUUS
- KAAVOJA RÄÄTÄLÖITY JA UUDISTETTU TARPEEN MUKAAN
- KAUPUNGIN INFRA VALMIINA, ESIM. KUNNALLISTEKNIikka
- RUUKKIALUE ON KYLÄN KESKUS
- ERILAISET TOIMINNOT TUKEVAT ALUETTA:
 - TEIJON KANSALLISPUISTO JÄRVEN RANNASSA
 - MERIRUUKIN LOMAKYLÄ
 - MARINA MERENRANNASSA
 - URHEILUPAIKAT JA AKTIVITEETIT: LASKETTELUKESKUS, ACTION PARK JA BIKE PARK
 - VANHAT TEOLLISEN AJAN ASUINALUEET, VIRKAMIESTALOT, KARTANO, LEIPOMO, VANHA KYLÄKOULU KÄYTÖSSÄ, HOITOLA JA B&B, KYLÄRAVINTOLA JA KYLÄPANIMO
- YHTEISÖLLISYYS: ALUEEN KEHITYSTYÖ YHDESSÄ KYLÄYHTEISÖN KANSSA

Taulukko 5: Uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja Mathildedalissa

⁶⁹ H4 4.12.2020

Ensimmäisenä merkittävänä tekijänä on omistajan tahtotila. Prosessiin liittyy monia eri tahoja ja viranomaisia. On kaupungin virkahenkilöstö, päätöksentekuelimet, Varsinais-Suomen alueellinen vastuumuseo ja Museovirasto. Kaavaprosessin käynnistäjällä voi olla haastavaa puhua samalla kielellä kuin virkahenkilöt. Insinöörin näkemys asioista voi olla kaavamainen ja byrokraattinen, kun taas omistaja näkee luovasti ratkaisuja eri tilanteisiin. Virkahenkilöiltä odottaisi myös kommunikointia, jotta maallikkokin ymmärtäisi byrokratian kieltä. Kommunikaatiota ja yhteistyökykyä tarvitaan kuitenkin molemminpuolin.⁷⁰

Eeva Karhunen on käsitellyt väitöskirjassaan *Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö* kulttuuriperinnön auktorisoitua diskurssia. Karhunen avaa arkeologi Laurajane Smithin esittämää ajatusta länsimaisesta kulttuuriperinnön auktorisoidusta diskurssista (*Authorized Heritage Discourse, AHD*). Diskurssi luo ja ylläpitää yhteiskunnallisia valtasuhteita esimerkiksi eri sosiaaliluokkien, etnisten ryhmien sekä asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä.⁷¹ Mathildedalin tapauksessa nousee esiin kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssi. Kuten yllä olevassa kappaleessa kuvasin, uuskäytön prosessissa oli monia eri tahoja ja viranomaisia mukana ja kommunikaatiota olisi voinut selkeyttää.

Huolimatta byrokratiasta ja sen tuomasta kaavamaisesta kankeudesta, tärkein onnistumisen seikka on kuitenkin omistajan idea ja se, miten se lähtee toteutumaan. Toimijoiden ja omistajien visio, strategia ja niihin uskominen ovat merkittäviä tekijöitä uuskäytön onnistumisessa. Gustafssonien visiossa on nähtävissä, että he halusivat kunnioittaa teollista kulttuuriperintöä ja paikan alkuperää.⁷² Omistajilla oli Mathildedalin ruukin uuskäyttöön kehittämissuunnitelma. Omistajien mukaan, kun he lukevat suunnitelmaa nyt, se on toteutunut lähes yksi yhteen. Omistajat ovat yllättyneitä siitä, että se on toteutunut niin kuin he alun perin ajattelivat.⁷³

BA: Mutta sulla on tää koko kokonaisuus?

H1: Koko meidän idea oli, että tehdään tästä kulttuurimatkailukeskus ja se täydentäisi Meri-Teijon vapaa-ajan aktiviteettipalvelua ja tuotaisiin

70 Aittakumpu 2020

71 Karhunen 2014, 33. ; Smith 2006, 11, 28–29.

72 Aittakumpu 2020

73 H5 10.12.2020

historiaa ja kulttuuriperintöä esiin. Se oli meidän lähtökohta tän teollisuusalueen muokkaamisella. Se oli mun äidin, joka on Tuula Gustafsson, ajatus tälle kokonaisuudelle.⁷⁴

Toinen asia on, että Reino Meriläisen teettämä 1980-luvun ja 1990-luvun kaava on laadittu siten, että se mahdollistaa alueen kehittymisen.⁷⁵ Silloisen omistajan Reino Meriläisen visio koko Mathildedalin alueesta oli, että siitä tehdään monipuolinen matkailukeskus Meri-Teijo. Ranta-asema- ja rakennuskaava sisälsivät laskettelurinne-, golf-, ja tehdasalueen. Alue oli kooltaan 450 ha ja kaavasunnittelu tehtiin kokonaisvaltaisesti koko alue huomioiden. Se asia on ratkaissut silloin koko alueen kehityksen suunnan ja iso pitkän ajan visio on antanut pohjan tulevalle kehitykselle.⁷⁶ Tehdasalueen kehittäminen ja uskäyttö ei ollut Meriläisen etusijalla, vaan hän keskittyi etupäässä tehdastyöläisten vanhoihin asuinrakennuksiin, kartanoon, lomakylään ja laskettelukeskukseen.⁷⁷ Laman myötä Meriläinen menetti koko alueen ja alueen kehitys pysähtyi siihen.

Kolmas asia on, että kaavaa on räätälöity matkan varrella. Vaikka Meriläisen konkurssin myötä alueen omistus pirstoutui pienille eri toimijoille, niin pohjalla ollut toimiva kaava on mahdollistanut alueen kehittymisen edelleen. Kaavoja on räätälöity ja uudistettu matkan varrella, mutta alkuperäinen suunnitelma ja kaava on mennyt kohti uskäytön mahdollisuutta. Kaavaprosessien aloittaminen kokonaan alusta asti on aina pidempi tie, koska kaava voi kaatua herkemmin poliittisessa päätöksenteossa.

Neljäs seikka on, että alueen kehitykseen on vaikuttanut kunnan sitoutuminen eri hankkeisiin. Uskäytön alun byrokratiakankeus on myöhemmin muuttunut hyväksi yhteistyöksi ja tukemiseksi. Lisäksi merkittävä tekijä kunnan roolissa on ollut myös se, että alueella on kunnallistekniikka toteutettu jo ennen uskäyttöä. Infrastruktuurit ovat kalliita ja aikaa vieviä. Ruukkialueelle tehtiin vesi- ja viemäriverkostot sekä pienpuhdistamo 1980-luvulla. Myöhemmin puhdistamosta luovuttiin ja jätevedet johdettiin Teijolle ja 2010-luvulla sieltä käsiteltäväksi Salon puhdistamolle.

Infrastruktuurit ja kunnallistekniikka eivät ole itsestäänselvyys varsinkaan syrjäisille pienille kylille. Infrastruktuurien takana on pitkä kunnallinen päätöksenteko ja taloudelliset seikat vaikuttavat siihen. Lisäksi infra on oleellinen asia, jota tarvitaan kun

74 H1 24.9.2020

75 Salon karttapalvelu 2020

76 H2 26.11.2020

77 H7 18.12.2020

matkailukohteeseen tulee enemmän asukkaita ja vierailijoita. Paikat tarvitsevat toimiakseen tehokkaasti sähköä, katuvalaistusta, juoksevaa vettä, viemäriverkostoa, jätevesipuhdistamoita ja tieverkostoa. Samoin infra joutuu koetukselle nykyään myös suuremmista ihmismassoista ja alueella on enemmän huoltotoimenpiteitä tieverkostosta viemäriverkostoon. Alueella toiminut rakennusalan ammattilainen kuvaakin hyvin infran merkitystä alueelle.

BA: Siinä oli sitten kunta tietysti hoitamassa sitä?

H7: Sitä perustettiin oikein ihan oma yhtiö. Siinä oli YIT, Meri-Teijo ja kunta mukana, kun tuotiin Teijolta saakka, 5 kilometriä meren pohjaa vesijohtoa, kylän kunnallistekniikka, jätevesipuhdistamo kaikki nää. Oma yritys silloin perustettiin, nyt se on sitten Salon kaupungille luovutettu kunnallistekniikka. Mitään ei voi rakentaa nykyään jollei ole viemäriverkostoa ja jätevesipuhdistamo. Se on semmonen mitä ei näy missään. Se maksaa ensin paljon, että semmoset saadaan paikalleen.⁷⁸

Viides seikka on, että Mathildedal on yhtenäinen, maisemaltaan eheä ruukkiyhdyiskunta ja kylä. Ruukkimiljöö on kylän sydän ja sen ympärillä eri toiminnot tukevat ja vahvistavat uskäyttöä ruukissa. Kylässä on eri-ikäisiä ja erityyppisiä vanhoja teollisia asuinalueita, virkamiesasuntoja, kartano, vanha kyläkoulu ja vanhassa kyläkaupassa Kyläravintola Terho. Palaan kylän eri toimintoihin tarkemmin kohdassa, missä kerron uskäytön tuomista mahdollisuuksista. Rakennustutkija kertookin Ruukkitehtaiden ja teollisten rakennusten olevan kylän sydän. Koko kylä on sen myötä nykyään elävää perintöä, hoidettua ja vaalittua ympäristöä, jossa on aktiivista toimintaa.

BA: Mikä merkitys uskäytöllä on alueen identiteettiin?

Kyllä mä luulen että, no ei nyt muuttanut, mutta nostanut sitä. Jos siellä olisi röttelöiset täysin käyttämättömät teollisuusrakennukset keskellä niin kyllähän se vetäisi alaspäin sitä aluetta. Kyllä mä uskon, että tää jotenkin on Matildan sydän. Siihen liittyy nää kaikki toiminnat, mitä siinä lähialueella on. Toki se on sitä sillai nostanut, kun ne on käytössä, hoidossa ja on toimintaa.⁷⁹

78 H7 18.12.2020

79 H4 4.12.2020

Kuudes asia on, miten uskäyttöä tukee myös ruukkialuetta ympäröivät eri toiminnot ja alueet. Esimerkiksi Mathildedalin kylälle kaavoitettiin retkeilyalue. Kansanedustaja Jukka Roos teki aloitteen retkeilyalueen perustamisesta ja Valtioneuvosto päätti siitä vuonna 1991. Hanke eteni ja sittemmin kyläläisten ehdotuksesta retkeilyalueelle haettiin kansallispuistostatusta. Teijon kansallispuisto perustettiin retkeilyalueen jalanjäljille vuonna 2015. Kaavan teki arkkitehtitoimisto Paunila & Rautamäki - sama toimisto, joka työskenteli myös Meriläiselle, aikaisemmalle alueen omistajalle. Pääarkkitehtinä kaavassa olivat Hannu Paunila ja Maisema-arkkitehti Maija Rautamäki.⁸⁰

Mathildedalin rantakaava, joka oli kooltaan 2200 ha, oli jäänyt ilman rakennusoikeutta aikaisemmissa kaavoissa. Kaavamuutoksessa vuonna 1982 retkeilyalueelta siirrettiin rakennusoikeudet rantakaava-alueelle. Tämä mahdollisti rannan kehittymisen ja mökkikylät. Lisäksi tämä samainen rakennusoikeuden siirto mahdollisti myöhemmin retkeilyalueen ja kansallispuiston perustamisen.⁸¹ Tämä tapahtui sen ansiosta, että metsäalueelta otettiin rakennusoikeudet ranta-asemakaavaan, jolloin retkeilyalueelle ei ole voinut rakentaa. Alue on säilynyt rakentamiselta ja laaja alue on säästynyt virkistyskäyttöön, joka on taas mahdollistanut kansallispuistobrändin saamisen, koska alueella on arvokkaat laajat luontoalueet.

Seitsemäs merkittävä asia uskäytön onnistumiselle on ruukkikylän vahva yhteisöllisyys. Yhteisöstä kumpuaa yhdessä tekemisen palo. Kylä on tiivis yhteisö ja kyläläiset kehittävät yhdessä aluetta. Palaan yhteisöllisyyteen ja sen tarkempaan kuvaukseen kohdassa, missä käsittelen uskäytön mahdollisuuksia.

3.3. Uskäytön problematiikka

Suojelluissa rakennuksissa on omat haasteensa uskäytössä. Rakennussuojelu tuo omat vaatimuksensa. Uskäytön käynnistäjällä tulisi olla ymmärrystä historiallisten rakennusten merkityksestä ja arvoista. Tästä syystä uskäyttöprosesseissa tarvitaan hyviä arkkitehtejä ja historioitsijoita. Näin uskäytön kohteelle tehtävät muutokset ennemminkin vahvistavat kuin vähentävät rakennuksen historiallisia arvoja.⁸² Uskäyttäjän on hyvä olla siis tietoinen alueen historiasta, rakennussuojelusta ja siihen liittyvistä haasteista.

80 H6 17.12.2020

81 H2 26.11.2020

82 Grahn 2019, 20–23.

BA: Miten uuskäyttö, kun sitten näitä teollisia rakennuksia on otettu käyttöön matkailuun ja sitten siellä on sitä kehräämää ja näyttelytilaa ja muuta niin miten koet, että se on mahdollistunut Mathildedalin ruukkialueella?

H4: Kaavasuojelu koskee ensisijaisesti ulkoasua. Periaatteessa niin sanotusti sisällä saa tehdä lähes mitä vaan. Mutta siellä on näitä vanhoja teollisuusrakennuksia, ne tiiliset, en muista mikä ilmansuunta.. ne on siellä kaakossa.. Niin siellä on toki sisätiloistakin aika paljon keskusteltu. He ovat saaneet Museoviraston avustusta niihin. Sitä on sit vähän ihmetelty, että miten sitä voidaan korjata niin, että ilme sisälläkin pysyisi. Mutta periaatteessa uusiokäyttö, kaava ei tule sisälle. Uuskäyttö ei saa muuttaa ulkoasua. Toki se sitten tämmösissä vanhemmissa arvokkaissa rakennuksissa mielellään, kyllä heillä oli se intressissä myöskin, että koska he haluaa pitää sitä rakennusta juhlatilana, missä voi ihmiset pitää, on siellä pidetty häitäkin, että voi sitä juhlatilaksi sanoa. Heidänkin intressi oli, että se ilme säilyy, ettei sinne tule valkoisia kyproc-seiniä ja muuta.⁸³

Toisaalta yleisökäytössä olevissa suojelluissa rakennuksissa täytyy olla nykysäädösten mukaiset käytänteet, esimerkiksi hätäpoistumistiet, esteettömyyskulku ja lämmitysjärjestelmät. Lisäksi, kun rakennuksissa järjestetään yleisötapauhtumia, se asettaa omia vaatimuksia. Vanhoihin rakennuksiin näitä joudutaan kuitenkin sovittamaan.⁸⁴ Mathildedalin prosessissa rakennussuojelun kannalta ei ole ollut isoja vaikeuksia tai haasteita uuskäytössä. Mathildedalista oli Museoviraston tekemänä inventointi jo aikaisemmin kuin uuskäyttö alkoi alueella. Inventointi on tehty, kun Museovirasto on työstänyt valtakunnallisesti merkittävien ympäristöjen luettelon. Mathildedalin ruukki kuuluu kyseiseen luetteloon.⁸⁵ Inventointi on varmasti vaikuttanut omistajien tietoisuuteen alueen arvosta ja rakennussuojelusta. Viranomaistoimijan kulttuuriperinnön arvottaminen tukee myös näin yrittäjää. Eri toimijoilla voi kuitenkin olla erilainen käsitys siitä, mikä on esimerkiksi alkuperäistä, paikkaa kunnioittavaa ja mikä sopii muutostöissä rakennusten julkisivuun tai alkuperään. Omistajan näkemys voi olla eri kuin arkkitehdin tai rakennussuojelun asiantuntijan ja tutkijan näkemys.

83 H4 4.12.2020

84 Aittakumpu 2020

85 Härö 1982, Museovirasto

Karhunen kirjoittaaakin, miten kulttuuriympäristöjä hallinnoivien viranomaisten vakiintuneet toimintatavat ja niiden taustalla oleva positivistinen tietoteoreettinen näkökulma ovat osa länsimaista kulttuuriperinnön auktorisoitua diskurssia (*Authorized Heritage Discourse, AHD*). Se kuvastaakin myös tässä Mathildedalin tapauksessa koskien eri asiantuntijoiden ja omistajan näkemyksiä siitä, mikä sopii alkuperään. Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen piirissä onkin kulttuuriperinnön käsite haluttu arvioida uudelleen. Uuden näkökannan ytimessä ovat kulttuuriperinnön diskursiivisuus ja prosessiluonteisuus. Tavoitteena on ylhäältä alaspäin johdetun länsimaisen kulttuuriperintödiskurssin valta-asetelmien purkaminen ottamalla kansalaiset mukaan keskusteluun.⁸⁶ Mathildedalin tapauksessa eri toimijoiden näkemykset eivät poikenneet suuresti, mutta asian etenemiseen vaikutti myös toimijoiden keskusteluyhteys. Haasteita kyllä on ollut, mutta niistä on päästy neuvottelemalla sopuun.

Tutkimusaineiston valossa keskeisimmät uuskäytön problematiikkaan liittyvät asiat voidaan jakaa kolmeen kohtaan. Rakennustutkijan ja viranomaisen näkökulmasta Mathildedalissa käsiteltiin uuskäytön prosessissa seuraavia kohteita: ensimmäiseksi vanhan tehdasrakennukseen takomoon tehtyä kahvilan sisusta, toiseksi vanhan valsilaitoksen tukipilareita ja kolmanneksi hotellin sisäänkäyntiä. Avaan seuraavissa kappaleissa näitä kohtia.

Omistaja halusi muuttaa aika paljon kahvilan sisusta. Alkuun sen suunnitelma oli suojelemaan nähden epäsoviva. Kyseessä oli sisustuksen sopimattomuus materiaaleissa ja vanhan rakennusperinnön peittämisestä sisätiloissa. Omistaja toteutti kuitenkin lopulta kahvilan sisustuksen niin, että alkuperää kunnioitettiin.⁸⁷

Putauslaitoksesta oli paljon keskustelua, miten sitä pystyisi korjaamaan säilyttäen suojelelliset arvot. Haasteen aiheutti se, että rakennuksen läpi virtaa Mathildedalin järveltä joki kohti merta, muuri rakennuksen sisällä oli rapautunut ja väliseinän kannatus oli arvoituksellinen.

Hotellin sisäänkäyntiä yritettiin sovittaa melko kauan.⁸⁸ Hotellin sisäänkäynti tuotti haasteita, koska yläkertaan kulku on alun perin ollut kulkusilta, joka ei ollut säilynyt vanhassa tehdasrakennuksessa. Tehdashalli on palanut aikoinaan ja hotelli on tehty

86 Karhunen 2014, 33; Critical Heritage Studies; ks. esim. Smith 2012

87 H4 4.12.2020

88 H4 4.12.2020

palaneeseen tehdashalliin. Koko yläkerta oli puoliksi palanut ja siinä samassa paloi kulku yläkertaan. Hotellihuoneet tehtiin uskäytössä tehdasrakennuksen yläkertaan ja kulku sinne jouduttiin rakentamaan uudelleen. Omistaja kertoo, kuinka he käyttivät vanhan paikalla olleen entisen maasillan ajatusta hotellin kulkuun. Museovirasto olisi kuitenkin halunnut, että siitä olisi tullut enemminkin portaat. Siihen kohti olisi tullut kuitenkin liian jyrkät portaat. Omistajat halusivat, että kulku täytyy olla esteetön. Lisäksi kulun suhteen oli ongelmana, että se sijaitsee katuosuudella ja portaita ei voinut rakentaa kadulle. Omistajan mukaan uskäytössä hotellirakennuksen suhteen oli ongelmia ja useita haasteita. Omistaja kertoi kuitenkin, että he pystyivät hyvin keskustelemaan ja neuvottelemaan Alueellisen vastuumuseon ja rakennustutkijan kanssa. Alueellinen vastuumuseo hyväksyi lopulta hotellikulkuun sillan.⁸⁹ Prosessissa mukana ollut rakennussuojelun asiantuntija myös kertoo, kuinka kulkua hotelliin jouduttiin miettimään, jotta kulku soveltuisi rakennuksen julkisivuun. Seuraavassa lainauksessa tuleekin hyvin ilmi rakennustutkijan näkemys asiasta.

BA: Olitteko mukana kun rakennuksesta, siitä mikä tuli hotellin käyttöön. Sinne laitettiin ne portaat, onko ne tehty jälkikäteen? Se oli joko liian pitkä tai liian jyrkkä mun mielestä alkuun se meno sinne. Kyllä sitä sorvattiin. Kaavassa sanotaan jotakin, mutta miten se toteutetaan, se on se iso juttu. Mä olen tavannut sanoa ihmisille, että vaikka on suojelumääräys, että rakennukseen ei saa, niin kuin tässäkin kaavamääräyksessä lukee, että ”rakennuksessa ei saa suorittaa sellaisia korjaus ja muutostöitä, jotka turmelevat rakennuksen julkisivun ja/tai katon kulttuurihistoriallista arvoa”. Monenlaista voidaan tehdä, kunhan se soveltuu siihen rakennukseen. Siitä voidaan olla montaa mieltä, että soveltuuko iso ramppi siihen nyt. Mutta se alkoi olla aika vaikeata keksiä, miten muuten yläkertaan ois päästy. Mun mielestä ne on aika hauskaasti toteutettu ne huoneet siellä. Vaikka se onkin aika moderni niin kuitenkin se on ihan kiva.⁹⁰

89 H1 24.9.2020
90 H4 4.12.2020

Kuva 2: Kulku Mathildedalin hotelliin. Kulku hotellihuoneisiin jouduttiin rakentamaan kokonaan uudelleen ja uusien sovittamista jouduttiin hiomaan julkisivun arvon säilymisen vuoksi. Kuvaaja Birgit Aittakumpu 28.11.2020.

Maths Isacsonin mukaan kuitenkin kaikkea ei voi pitää säilyttämisen arvoisena. Kulttuuriperintöinstituutioiden tehtävänä onkin päättää, mitkä kulttuuriperintökohteet luokitellaan korvaamattomiksi ja varmistaa, että niistä pidetään huolta ammattitaidolla. Asiantuntijatahojen rinnalla myös yksittäinen ihminen ja ryhmät huolehtivat itselleen tärkeästä kulttuuriperintökohteestaan nostamalla sen esille, siitä huolimatta vaikkei se kuuluisikaan niin sanottuun hyväksytyyn arvostukseen, vaan tulee sen ulkopuolelta. Kulttuuriperintöprosessiin liittyy siis aina ihminen, toimija, prosessin alullepanija.⁹¹

Mathildedalin uusikäytön alullepanijana Gustafssonien toiminta ja kommunikointitaidot näyttävät vaikuttaneen siihen, että uusikäytön problematiikkaan liittyen he onnistuivat yhdessä eri toimijoiden kanssa luovimaan ja ratkomaan prosessissa esille nousseet haasteet ja vastoinkäymiset. Lisäksi omistajien tietämys ja arvostus kulttuurihistoriallisista arvoista on ollut merkittävä tekijä uusikäytön prosessissa.

91 Isacson 2005, 44–45

4. TEOLLISEN KULTTUURIPERINNÖN UUSKÄYTTÖ MAHDOLLISTAJANA

” Ennen valssattiin rautaa nyt valssataan häitä ⁹² .”

Aikaisemmassa luvussa käsittelin, miten uskäytön prosessi on edennyt Mathildedalissa ja mitä uskäytön problematiikkaa siellä on esiintynyt. Tässä viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelen, mitä uskäyttö on tuonut Mathildedalin ruukkialueelle ja mitä se on mahdollistanut. Teollinen kulttuuriperintö voi olla resurssi, jolla on laaja vaikutus ympäristöön. Uskäyttö tuo uusia mahdollisuuksia alueen monipuoliselle kehittymiselle. Mathildedalissa uskäytön myötä on myös syntynyt alueelle veto -ja pitovoimatekijöitä.⁹³ Teollisen perinnön merkitys eri alueilla voi olla tärkeä tekijä kaupungin identiteetissä, ja sillä voi olla rooli kaupunkien uudistamisessa ja toimia sen katalysaattorina ⁹⁴.

Mathildedalin tapauksessa nousee esiin neljä näkökohtaa, mitä uskäyttö on mahdollistanut. Ensimmäinen seikka on, kuinka uskäyttö säilyttää teollista kulttuuriperintöä. Toiseksi esiin nousee, miten uskäyttö lisää taloudellista toimeliaisuutta. Kolmanneksi asiaksi nousee paikan yhteisöllisyyden vahvistuminen. Neljänneksi esiin nousee paikan identiteetin vahvistuminen. Omistajan mukaan alueen kehittymistä uskäytön myötä voisi kuvata kuin veteen heitettyä kiveä, josta lähtee laajenemaan renkaita.⁹⁵ Seuraavissa alaluvuissa avaan näitä edellä olevia tekijöitä tarkemmin.

92 H1 24.9.2020

93 Viljamaa-Laakso. Viihtyisiä, kiehtovia ja vetovoimaisia ovat ne paikat, joissa on omaleimaista kulttuuria ja mahdollisuus osallistumiseen ja elämyksiin. Niihin kotiutuvat asukkaat, niissä raha liikkuu, niihin turistit hakeutuvat. Tällaisia paikkoja rakentavat luonto, historia, kansankulttuuri, arkkitehtuuri, taide – ihmisten elämä ja toiminta yleensä - ja vähemmän huomatulta, mutta tärkeältä osaltaan myös nimet. Kotus, 1995.

94 Cizler 2012, 1–3.

95 H1 24.9.2020

parissa. Kiinnostus kulttuuriperinnön vaalimiseen on ollut mukana alusta asti. Sisältöä toiminnalle ja mallia uskäyttöprosessin alkupäähän on haettu muista ruukeista kuten Fiskarssista.⁹⁷ Noormarkussa kulttuuriperintö ja sen hyödyntäminen on otettu yrityksen arvoksi tehtaan historiassa myöhemmin ja sitten alettu tuotteistaa historiaa. Osa ruukkialueesta oli suljettu aikaisemmin yleisöltä. Grahn kirjoittaakin, että paikallistoimintaa on ohjannut tietynlainen moraalinen vastuusuhte yhtiön historiallista kotipaikkaa kohtaan.⁹⁸

Tarja Björkmannin pro gradu tutkimus *Jätetty jäte, vaalittu perintö – Teollisen kulttuuriperinnön kokemuksia Mathildedalissa*, avaa hyvin teollisen kulttuuriperinnön ja rakennusten merkitystä ja säilymistä alueella. Björkman kirjoittaa, että kaikki tutkimuksen kyselyyn vastanneet toivoivat yksimielisesti, että Mathildedalin tehdasalue kunnostettaisiin vanhaa kunnioittaen sekä niin, että sen alkuperäinen ulkonäkö säilyisi. Tehdasalue tahdottaisiin kunnostaa ennen muuta säilymään jälkipolville arvokkaana teollisuuskulttuurihistoriallisena jälkeenä menneisyyden tehdasyhteisöllisyydestä. Björkmannin tutkimuslomakkeen vastauksissa tehdasalueen kunnostuksen suhteen nousee esiin rakennusten säilymistä kannalta seuraavat ilmentävät elementit: ulkonäkö, vanhan kunnioittaminen, arvokas, elävyys, kulttuurihistoriaa, ainutlaatuinen, jälkipolville ja kylän sydän.⁹⁹ Mielenkiintoista on se, että havainnot uskäytön prosessissa ilmentää myös samoja kokemuksia kuin Björkmannin esiin tuomissa elementeissä. Esimerkiksi tutkimuksessani haastateltavat puhuivat uskäytön tuoneen paikan eläväksi ja tehdasalue on kylän sydän. Haastateltavat kertoivat myös, kuinka tehdasrakennuksia on suojeltu ja huollettu vanhaa kunnioittaen. Haastateltavat kertoivat paikan myös olevan heille ainutlaatuinen. Tehdasalue ja rakennukset ovat säilyneet ja uskäytön myötä alue on elävää perintöä. Paikallinen asukas kertookin kuinka uskäyttö säilyttää vanhoja rakennuksia.

BA: Mennään uskäyttöön. Mitkä on ne seikat, että miksi mielestäsi näissä vanhoissa tehdasrakennuksissa ja alueen uskäyttö on mahdollistunut?

H3: Varmaan se, että on ihmisiä, jotka on uskoneet siihen, että voidaan järjestää jotakin. Nyt kun tää on ruvennut tulemaan niin suosituksi

97 Turun sanomat 2004

98 Grahn 2014

99 Björkman 2009, 59–61

niin kyllä ne säilyy ja pysyy. Sehän on ainoa tapa, jolla vanhoja rakennuksia voidaan säilyttää, on se, että ne löydetään käyttöön. Kaikki vanhat työväen asuinrakennukset on asuinrakennuksia nyt. Se on onneksi tapahtunut vähitellen. Talo kerrallaan, kun on löytynyt käyttäjä, niin sitten on korjattu. Eihän voi panna pelkästään rahaa, jos ei ole mahdollista hyödyntää tilaa, jos tehdään ravintola eikä ravintoloitsija tule pitämään sitä. Sehän on pelkkää tappiota. Kyllä mun mielestä se on mennyt hienosti. Tehdään vähitellen. Eikä siten, että joku investori ostaisi ja pistäisi rysäyksellä kuntoon kaiken ja menisi sitten konkurssiin sen jälkeen.¹⁰⁰

Mathildedalin vanhat teolliset rakennukset olivat hylättynä ja rapistumassa ennen uskäyttöä. Gustafssonien panos tehtaan historiaa kunnioittavassa korjauksessa ja sen tiloihin soveltuvan uudiskäytön edistämässä on ollut merkittävä. Gustafssonit ovat tehneet pitkäjänteistä työtä ensin entisöimällä vanhoja teollisia rakennuksia ja sitten kehittäneet alueelle uskäyttöä.

Kun teollisen kulttuuriperinnön rakennuksia on kunnostettu ja niitä huolletaan, se nostaa myös koko alueen arvoa. Mathildedalin teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö ja vaaliminen on kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Rakennusten uskäyttö turvaa kulttuuriperinnön säilymisen, ei ainoastaan nykyisille, vaan tuleville sukupolville. Kestävän kehityksen päämäärä on turvata hyvät elämisen mahdollisuudet pitkälle tulevaisuuteen. Mathildedalin uskäytön tapaus osoittaa, kuinka yksittäistenkin ihmisten panostuksella voi olla suuri merkitys ja kauaskantoiset positiiviset seuraukset kestävä kehityksen mukaisesti. Kylä on kohentunut ja rakennusten arvokin on noussut sen myötä. Lisäksi säilyttäminen ja kunnostaminen kannustaa muitakin huolehtimaan alueen kulttuuriympäristöstä. Omistajat kertovat, kuinka paikka oli alkuun kuin unohdettu pieni kylä.

BA: Haluatteko kertoa lyhyesti Mathildedalin ruukkialueesta?

H5: Se oli kauan ollut siellä semmosena, missä ei mitään tapahtunut.

Koko kylä oli pieni nuhjunen paikka. Eihän siellä mitään tapahtunut.¹⁰¹

100 H3 1.12.2020
101 H5 10.12.2020

Katriina Siivonen kirjoittaa artikkelissaan *Kestävyttä kotiseutuun*, että kulttuuriperinnön vaaliminen on vakiintuneimpia kulttuurisen kestävyuden muotoja. Sille asetetaan tavoitteeksi kotiseutujen identiteettien tukeminen, jonka nähdään vahvistavan ihmisten hyvinvointia ja edistävän taloutta. Kyse voi olla esimerkiksi kulttuurimaiseman hoidosta tai jonkin taidon tai tavan ylläpitämisestä. Silloin keskitytään kulttuurin jatkuvuuden turvaamiseen. Jos suojeltava asia ei rasita liikaa luontoa, tämä voi tukea kokonaiskestävyyttä.¹⁰² Mathildedalin tapaus osoittaaakin, että alueella kulttuurin jatkuvuutta turvataan, kun kulttuuriperintöä säilytetään ja vaalitaan.

Mathildedalin uuskäytön prosessissa ja rakennusten säilymisessä on samankaltaisia piirteitä kuin Fiskarsin ruukin prosessissa, mutta eroavaisuuksiakin löytyy. Fiskarsissa rakennettu ympäristö ja sen säilyminen sekä huomioonottaminen on perustunut Fiskars-yhtiön haluun säilyttää alkukotinsa, suojella ja kehittää aluetta sen historiaa kunnioittaen. Uuskäytön prosessi alkaa vahvemmin kuitenkin siitä, että Fiskars-yhtiön entisen kiinteistötoiminnan johtaja ja konsernin varatoimitusjohtaja Ingmar Lindberg alkoi miettiä, miten paikasta saisi elävän. Idea syntyi, kun tyhjiä tiloja oli paljon ja paikka oli kuin kuollut kylä.

Lindberg alkoi kutsua 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa taiteilijoita, käsityöläisiä ja suunnittelijoita ruukkiin. Yhtiö auttoi alkuun asuntojen ja työtilojen etsimisessä. Fiskars-yhtiö myös kunnosti tiloja. Ensimmäisten taiteilijoiden joukoissa olivat esimerkiksi Karin Widnäs, Kari Virtanen ja Antti Siltavuori. Taiteilijat taas kutsuivat ystäviään ja kollegoitaan, ja alue nousi taiteilijoiden suosioon ja alkoi pikkuhiljaa täyttyä. Ensimmäisestä taiteilijoiden tuottamasta näyttelystä tuli jo suosittu.

Fiskarsin tapauksessa uuskäyttö, luovien alojen työtilat ja panos ovat yksi merkittävä tekijä alueen kehittymiselle ja rakennusten säilymiselle. Mathildedalin Ruukkitehtaiden omistajilla on ollut samanlainen päämäärä rakennusten säilyttämisen suhteen. Mathildedal on myös kehittynyt alueena luovien alojen myötä. Ero on kuitenkin se, että Mathildedalin omistajat aloittivat uuskäytön luomalla kulttuuri- ja matkailutoimintaa alueelle. Lindberg taas kertoo, että Fiskars-yhtiön tavoitteena ei ollut alkuun tehdä ruukista matkailukohdetta. Suosittu turistikohde tuli sivutuotteena. Alueelle tuli

102 Siivonen 2020

taiteilijoiden putiikkien ja työtilojen lisäksi ravintoloita ja muita liikkeitä. Suosio oli seurausta muuttoliikkeestä.

Lindbergin mukaan myös yksi ratkaiseva tekijä uskäytön onnistumisessa oli, että yhtiö omisti suurimman osa kiinteistöistä ja asunnoista, jolloin alue säilyi yhtenäisenä.¹⁰³

Mathildedalin alue on taas pirtaloitunut eri tahojen omistukseen. Alun perin Mathildedalikin oli Meriläisen omistuksessa. Ruukkitehtaat kuitenkin omistaa nykyään kaikki vanhat teolliset rakennukset alueella. Eroa Mathildedalin prosessiin on myös se, että Fiskars Group on menestyvä pörssi-yhtiö ja sen taloudelliset resurssit ovat mittavat. Fiskars Groupilla on myös edelleen toimivaa tehdastuotantoa. Tunnetuimmat brändit ovat Fiskars ja Iittala. Nykyään yhtiön brändiin kuuluu myös matkailun kehittäminen ruukkialueella.

Eroa Mathildedaliin löytyy myös päätöksenteosta. Fiskars Groupin toiminta ja ruukin kehittäminen perustuvat pörssi-yhtiön hallituksen päätöksiin. Kyläyhteisöä kyllä kuunnellaan Fiskarsissa, mutta päätöksenteko ja päättäjät ovat kaukaisempia kuin Mathildedalissa. Fiskarsissa esimerkiksi yhtiö päättää, milloin keskustan liikkeitä ja yritykset ovat avoinna.¹⁰⁴ Mathildedalin Ruukkitehtaat on taas pienen yksityisen toimijan omistuksessa ja toiminta perustuu matkailuun ja kulttuurin, eikä heillä ole tehdastuotantoa. Mathildedalin Ruukkitehtaan omistajat ovat osa yhteisöä ja tuntevat koko kylän ja mökkiläiset. He ovat lähestyttävämpiä ja toimintakulttuuri on vapaampaa. Omistajat kertovatkin, että he antavat yrittäjille vapauden päättää itse toiminnastaan. Vapaus myös näkyy tehdasalueella ja se tuo omanlaista viehätysvoimaa alueelle.

BA: No mitäs tää on tuonut alueelle, kun tämä koko systeemi on käynnistynyt ja vahvistunut?

H1: Sä olet osa sitä yhteisöä, mä tunnen nää kaikki...Me ollaan tosi pieniä ja me tehdään omalla tavalla. Musta tuntuu, että se on semmoinen omanlainen rikkaus, että ei tarvitse mennä kaikkeen samaan putkeen kaikkien. Tietenkin se on myös haaste, jos haluaa, että matkailualue kehittyy. Aukioloajat, pitäskö ne olla kaikilla samat, en tiedä. Me ei olla lähdetty siihen, koska me ollaan kaikki vähän eri tyyppisiä. Jotkut tekee enemmän tuotantoa ja taas ollaan semmosia, että me tarvitaan asiakkaat tänne, ihan tänne näin ja toiset taas myy puolet verkkokaupassa ja täällä

103 Aittakumpu 2019

104 Aittakumpu 2019

päivystää, tekee omia juttujaan. Me ollaan niin erilaisia, että pitää antaa vapaus jokaisen itse päättää.¹⁰⁵

Mathildedalissa on kekseliäästi ratkottu omistussuhteen tuomaa vajaakäyttöä, kun vanhojen suojeltujen rakennusten uuskäyttö on vahvan suojelun vuoksi haasteellista. Vahva suojelu ei salli muutoksia rakennuksessa juuri ollenkaan. Matildedalissa vahvan suojelun piirissä ovat vanha putlauslaitos vuodelta 1852 ja valssilaitos vuodelta 1857.¹⁰⁶ Rakennukset ovat alueen vanhimpia¹⁰⁷. Putlauslaitos oli järjestyksessä Suomen toinen putlauslaitos ja on arkkitehtonisesti edustava.¹⁰⁸ Uuskäytössä voi siis olla myös haasteellista järjestää toimintaa suojelun tuoman rajoitteiden takia. Toki tila ei ole täyskäytössä ja ympärivuotinen toiminta kaikkiin tiloihin olisi tervetullutta, koska kaikki tulot ovat elintärkeitä. Vanhimmat rakennukset kuitenkin ilmentävät vahvasti alueen teollista kulttuuriperintöä ja luovat uniikkia rouheaa miljöötä. Juuri vanhojen rakennusten tuoma tunnelma on tärkeä osa Mathildedalin ruukin ilmapiiriä. Omistaja kertookin, kuinka haasteita voi ratkoa suhteessa tilojen käyttöön.

BA: Sisältä ja ulkoa suojeltu?

H1: Suoraan sanoen, tämä on aika iso murheenkryyni. Mitä tämmösellä rakennuksella tekee, mitä ei saa tehdä mitään sisällä eikä ulkona. Me ollaan toistaiseksi ratkaistu tää näin, että me ei olla edes yritetty mitään lämmityssystemiä eli tää on kylmä tila, kesäkäyttötila. Meillä on täällä häitä, jotkut 12-14 häätä kesässä. Sitten täällä on konsertteja, muutamia ja sitten joulumarkkinat joulun aikaan ja sitten täällä on jouluhiljentyminen ollut vuodesta 2004 tässä tilassa.¹⁰⁹

Ruukin kaltaisten kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden säilyttäminen ja ylläpitäminen edellyttää huomattavia taloudellisia resursseja. Maarit Grahn kirjoittaakin, että kulttuuriperinnön uuskäytölle on pitänyt miettiä toimintamuotoja, joista syntyvällä tuloksella pystyttäisiin kattamaan ainakin osa ylläpidosta ja säilyttämisestä syntyvistä kuluista.¹¹⁰ Kehitystyö ja jatkuvuus onkin Mathildedalissa uuskäytön ja vanhojen rakennusten tuoma haaste. Vanhoja rakennuksia tulee huoltaa ja

105 H1 24.9.2020

106 Salon karttapalvelu

107 Härö 1982, 27.

108 Salon seudun maakuntakaava 2006, 30–32.

109 H1 24.9.2020

110 Grahn 2014, 228.

korjata. Työ vaatii myös oikeanlaista osaamista, jotta suojeltujen rakennusten kulttuuriperintöarvot säilyvät. Luonnon olosuhteet voivat myös vaikeuttaa toimintaa, tuoda haasteita ja hidastaa kehittymistä. Esimerkiksi Mathildedalissa vanhan moottoreiden kokoonpanohallin toinen katto ja toinen kerros ovat tulleet alas myrskyssä. Omistajat ovat suunnittelemassa tilaan korjauksia ja entisöintiä, jotta tilat säilyisivät ja ne saataisiin uskäyttöön matkailua varten.¹¹¹ Prosessi on vielä kesken ja sen etenemisestä ei ole vielä tarkempaa tietoa.

Uuskäyttö ja rakennusten suojelu ovat olleet Mathildedalin alueen merkittävimmät kehitystekijät. Olennaista ruukin suojelussa ei ole kuitenkaan ainoastaan niiden materiaallinen säilyminen, vaan juuri jatkuvuuden turvaaminen historiallisen kehityksen pohjalta. Anna Sivula kirjoittaaakin artikkelissa *Mitä teollinen kulttuuriperintö on? - Teollinen kulttuuriperintö saa arvonsa historiasta*, että ihmisryhmät ja -yhteisöt vahvistavat teollisen kulttuuriperinnön avulla omaa temporaalista eli ajallisuuteensa liittyvää itseyymmärrystään teollisuusyhteiskunnan jälkeisessä maailmassa. Kulttuuriperintö ei siis ole pelkkiä esineitä ja asioita, vaan se on prosessi, jossa menneisyyttä koskevan tiedon käyttäminen muuttaa nykyisyyttä. Kulttuuriperintö on siten aina oman aikansa nykykulttuurin ilmiö.¹¹²

Jukka Sihvonen ja Hilikka Heinonen ovat tutkineet Ilomantsin Möhkön ruukkikylää. *Tekniikan Waiheita* artikkelissa Möhkön ruukkikylä kulttuurikohteena ja luonnonvarojen muuttuva arvostus, he mainitsevat, että ruukkiyhdykskunnan kulttuuriperintö avaa mahdollisuuden myös ruukkiyhdykskuntaa lähellä olevien ympäristöjen kulttuuristen ja ympäristöllisten arvojen esiin nostamiseen. Se tarvitsee paikallishistoriaan liittyvän muistitiedon keräämistä, erilaisten tarinoiden ja tapahtumien todentamista. Möhkön ruukkikylän nykyiset toimijat hyödyntävät ruukkikylän teollisen perinnön lisäksi näitä lähistön metsäalueilla sijaitsevia sotahistoriallisia kohteita, joita on tutkittu, entistetty ja tarinallistettu. Historiallisten muistin paikkojen rakentaminen, kuten sotahistoriaan painottuva maisemakierros, voidaan nähdä aineettomien matkailupalvelujen kehittämisenä. Kysymyksessä on

111 H1 24.9.2020

112 Sivula 2014, 17; Kulttuuriperinnön prosessiluonteesta katso esim. Smith 2006, 44. Teollisesta kulttuuriperinnöstä Sivula 2013, 161; Isacson 2005, 49–52.

aluekokonaisuus, joka yhdistää luonnon ympäristöä ja ”ei-virallista kulttuuriympäristöä”.¹¹³

Mathildedalissa esiin nousi myös muistin paikat ja niiden merkitys. Pierre Noran mukaan muistin paikka on sellainen, jota yhteisön jäsenet käyttävät menneisyyden tulkitsemiseen ja historiatietoisuutensa ylläpitämiseen¹¹⁴. Eräs haastateltava kertoi, kuinka tärkeitä tietyt paikat ja maisemat ruukkialueella ovat ja kuinka ne tuovat muistoja esiin. Haastateltava kertoi, kuinka tärkeitä muistin paikkoja ruukkialueen vanhojen kaadettujen jalavien maisema on. Kaupungin toimesta jalavia kaadettiin ruukkialueelta.¹¹⁵ Alla oleva kuvasarja näyttää maiseman jalavien ajalta ja jalavien kaadon jälkeen sekä näyttelytilaan kaadetusta jalavasta tehdyn historiantaulun. Palanen kaadetuista puista löytyy muistona Tehdasruukin valsilaitoksen näyttelytilassa. Näyttelytilassa puun vuosirenkaat ovat näkyvillä ja vuosirenkaihin on merkitty Mathildedalin historiaa kertaavat virstanpylväät. Jalavan kannon vieressä oleva taulu avaa vuosirenkaihin kiinnitettyjen vuosietikettien tarinat. Kanto kertoo, että itse jalava on istutettu vuonna 1880. Kanto osoittaa myös esimerkiksi, että sähkövoima saatiin tehtaalle vuonna 1896 ja sähkövalo kaksi vuotta myöhemmin.¹¹⁶

Kuvat 3–5: Muistin paikka. Mathildedalin kaadetut vanhat jalavat vuonna 2018. Kuvaaja Eino Saarikoski.

Kuvat 6–7: Kaadetusta jalavasta tehty historiantaulu näyttelytilassa 8.7.2019. Kuvaaja Cai Melakoski.

113 Sihvonen & Heinonen 2019, 59–63.

114 Grahn 2014, 231.; Nora 1998, 14–15.

115 H3 1.12.2020

116 Melakoski, Vasenskaista 8.7.2019

Mathildedalissa ei ole kuitenkaan vielä laajasti hyödynnetty aineettomia matkailupalveluja. Muistin paikan kohteissa voisi olla esimerkiksi tehtaan tuhotun piipun maisema. Piipun kohtalosta on käyty keskustelua asukkaiden keskuudessa.¹¹⁷ Muistin paikkaa voisi hyödyntää aineettoman matkailupalvelun kehittämisessä ja paikkaa voisi nostaa esiin vierailijoille. Toki Mathildedalissa Ruukin Avain -näytelmäsarja on tuonut vahvasti esiin muistin paikkoja. Olisi mielenkiintoista kuitenkin tietää laajemminkin Mathildedalin muistin paikoista. Miten kulttuuristen ja ympäristöllisten arvojen esiin nostaminen ilmenee Mathildedalissa?

Möhkön ruukkikohdetta tutkitaan ja kunnostetaan nähtävyydeksi. Ruukkikylän elinvoiman keskeisiä elementtejä ovat kulttuuriperintö, sotahistorialliset lähikohteet ja ruukkia ympäröivä luonnonympäristö. Möhkön prosessin samankaltaisuus Mathildedalin kanssa liittyy alueen käyttöön matkailussa. Lisäksi molempia alueita on tutkittu inventoinneilla ja paikkoja on kunnostettu. Möhkön kulttuuriperintöprosessi on nostanut esiin teollista kulttuuriperintöä, kuten myös uskäytön prosessi Mathildedalin ruukissa. Mathildedalissa se on avannut myös teollisen kulttuuriperinnön arvojen esiin nousua alueen muihin ruukkikyliin Teijossa, Mutaisissa ja Kirjakkalassa¹¹⁸. Mathildedalissa vierailevat saavat tietoa myös muista lähellä olevista ruukeista ja saapuvat vierailemaan ja tutustumaan laajemmin koko alueelle. Teollinen kulttuuriperintö ja sen säilyminen on näin ollen myös alueen eri ruukkikyliä koskeva prosessi. Ruukkitehtaiden omistaja tuokin hyvin esille sen, miten prosessi elää ja alueen elämä jatkuu koko ajan.

BA: Haluaisikse avata, että onko kasvu tukenut toinen toisiaan ? Onko nämä kaikki jutut kasvanut vai miten onko nää tukenut toisiaan kasvussa?

H1: Jos me ajatellaan, että tää on tää ydin. Ensin me saatiin tää jotenkuten toimimaan tää tehdasalue ja sitten tulee tää kylä ja sitten kansallispuisto, sitten alkaa tulla jo Teijon juttuja. Kyllähän tää tavallaan paisuu, kyllähän palveluita tarvitaan. Kirjakkala on tosi hip tällä hetkellä, sehän on niin kuin levinnyt.¹¹⁹

117 Perniönseudun Lehti 19.12.1996

118 H1 24.9.2020

119 H1 24.9.2020

Anna Sivula kirjoittaa artikkelissa *Teollisten paikkakuntien kulttuurinen siirtyminen*, että teollinen menneisyys on tärkeä osa yhteisön nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Sivulan mukaan teollinen kulttuuriperintöyhteisö ylläpitää teollista identiteettiään erilaisten kommemoratiivisten käytänteiden varassa ja sen hyödyntämistä voidaan jatkaa useiden sukupolvien ajan. Yhteisöt käyttävät menneisyyden jälkiä esimerkiksi ylläpitämällä historiantietoisuutta, nimeämällä paikkoja ja asioita, säilyttämällä menneisyyden jäänteitä muistomerkkeinä ja merkitsemällä vertauskuvallisia paikkoja. Menneisyyteen liittyviä aihioita näkyy usein kaupunkien suunnitelmissa, paikallisten yritysten markkinoinnissa ja liiketoiminnan rakentamisessa.¹²⁰ Mathildedalissa yhteisö käyttää menneisyyden jälkiä ja ylläpitää historiantietoisuutta. Lisäksi on nähtävissä, että alueella tuoteistetaan palveluja historiaa käyttäen.

Teijon ruukkiin läheisesti liittyvässä Mathildedalissa on säilynyt uudisrakentamisesta huolimatta edustava ruukkiyhdyksunta eri-ikäisine tuotanto- ja asuinrakennuksineen.¹²¹ Mathildedalin ruukkiyhdyksunta on säilynyt eheänä ja useat rakennukset ovat säilyneet hyvin. Mathildedalin tapauksessa nousee kuitenkin esiin, että alueella on aikaisemmin, ennen Ruukkitehtaiden uskäyttöä, tuhottu tehdasrakennuksia. Reino Meriläisen ja Meri-Teijon suurhankkeen mentyä konkurssiin alue siirtyi valtion ylläpitämän omaisuudenhoitoyhtiö Arsenalin hoiviin. Arsenalin aikana ruukkialueella kuitenkin tuhottiin teollista kulttuuriperintöä. Esimerkkinä tuhoamisesta on tehtaan vanha savupiippu.¹²² Liisa Seppänen kirjoittaa artikkelissaan *Historian läsnäolo, menneisyyden muistot ja kaupungin identiteetti*, että erilaisten kohteiden tuhoaminen ja säästäminen riippuu siitä, kuka asiasta päättää ja millä perusteilla. Päätöksiin vaikuttavat niin arvostukset kuin puhtaat mieltymyksetkin, tieto ja tietämättömyys, taloudellinen tilanne ja voiton maksimointi sekä erilaiset ideologiat ja politiikka.¹²³ Mathildedalin alueella ilmenee, miten tietämättömyys voi vaikuttaa tuhoisasti kulttuuriperinnön säilymiseen. Aluetta ei osattu Arsenalin aikaan arvostaa huolimatta sen suojelustatuksesta. Rakennusalan toimija työskenteli Reino Meriläisen aikaan alueella ja työ jatkui Arsenalin aikanakin ja hän muistelee, miten muutamissa kohteissa joutui puolustamaan rakennuksia. Mathildedalin alueella toiminut rakennusalan toimija kertoo, kuinka alueella tuhottiin eri rakennuksia.

120 Sivula 2020, 1.

121 Museovirasto

122 H7 18.12.2020

123 Seppänen 2018, 39.

BA: Miten se Arsenalin kuvio ja aikakausi?

H7: Siinä pidettiin arkkitehtikilpailu, mitä kaikkea siellä rannassa voi tehdä ja suunnitella ja asuntoalueelle oli erilaisia arkkitehtikilpailuja. Mä en tiedä minkä vuoksi... Oli siinä vähän semmosta ylpeilyä. Arsenalin juristit halus näyttää, että nyt pannaan sileäksi ja laitetaan uutta. Yksi rakennus säilyi, mikä on siinä kun se muuntajakahvila, sinä oikealla puolen niin se oli purkulistoilla. Mä pistin hanttiin, että ei missään nimessä, että toi on helppo korjata. Siinä oli vähän seinä vinossa. Arsenal oli kuitenkin se, että se halusi päästä niistä eroon ja jotain tehdä, vähän niin kuin siivota raskaalla kädellä. Laitoin tähän muistiin, lähinnä toi piippu, putki ja rakennuksia. Ne Perniön seudun lehdessä valokuvakin varma siitä kun se piippu kaatuu, kun se räjäytettiin silloin joskus 95-96. Mullakin on vissiiin kuva kun se piippu räjäytettiin ja se rötkähtää sinne tantereelle.¹²⁴

Anna Sivula kirjoittaakin, että tehtaan savupiiput ovat tärkeitä osia teollisuusmaisemassa. Ne voivat säilyä, vaikka niiden ympärillä oleva tehdas purettaisiin. Savupiiput toimivat teollisen perinnön symboleina. Teollinen kulttuuriperintö on kokonaisuudessaan rakennettu sosiaalisesti joidenkin valittujen, arvostettujen ja säilytettyjen, aineellisten tai aineettomien jäänteiden tai teollisen kulttuuriperinnön perusteella. Se edellyttää sosiaalista toimintaa menneisyyden muistamiseksi, teollisen kulttuuriperinnön rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi. Siksi se vaatii kulttuuriperintöyhteisön, joka kehittää jäsentensä identiteetit heidän yhteisen perintönsä ympärille.¹²⁵ Mathildedalin tapauksessa tehdasrakennukset säilyivät, mutta savupiippu tuhottiin. Piippu on kuitenkin tärkeä muisto yhteisölle.

124 H7 18.12.2020

125 Sivula 2017, 1–2.

Kuva 8: Mathildedalin tehtaan tuhottu savupiippu vuonna 1996. Esko Alveen valokuvakokoelma.

4.2. Uuskäytön myötä syntyvä taloudellinen toimeliaisuus

Grahn kirjoittaa väitöskirjassaan, että kulttuuriperintöä käytetään yhä enenevässä määrin alue- ja matkailutalouden kehittämisessä ¹²⁶. Kulttuuriperinnön taloudellinen merkitys tulee esille myös tässä tutkimuksessa, kun tarkastelen Mathildedalin 2000-luvulla tapahtuvaa teollisen kulttuuriperinnön uuskäyttöä.

Seuraavassa alaluvussa käsittelen uuskäytön myötä syntyvää taloudellista toimeliaisuutta ja elinkeinoa Mathildedalin tapauksessa. Tutkimuksessani nousee esiin, kuinka uuskäyttö on tuonut alueelle lisää taloudellista toimeliaisuutta. Mathildedalin tapauksessa esiin nousevat seuraavat seikat: elinkeino, yrittäjyys, vierailijat ja työpaikkojen lisääntyminen. Uuskäytön myötä on syntynyt pikkuhiljaa elinkeinotoimintaa alueelle. Käsittelen alkuun elinkeinotoimintaa Tehdasruukkien alueella ja sen lisäksi koko ruukkikylässä. Tarkastelen näitä juuri tässä järjestyksessä, koska elinkeinotoimintaa on syntynyt alkuun enemmän uuskäytössä ja sen kerrannaisvaikutukset ylettyvät myös laajemmin lähialueelle. Tehdasruukin omistaja

126 Grahn 2014

kertookin, että yritystoiminta alkoi vanhoissa teollisissa rakennuksissa ja siitä se on vähitellen levinnyt koko kylään.

BA: Mulla on tässä vielä muutamia, tähän mitä on tälle alueelle tuonut?

H1: Se oli ratkaiseva tässä. Kun me saatiin ensin yritystoimintaa tähän teollisuusalueeseen, niin sitten se levisi tähän kylään. Sama henkisyys kertautui ja se tuntuu kertautuvan. Ne ihmiset, jotka ovat muuttaneet tänne ovat ensin tulleet käymään täällä. Sit ne on ollut ”Vau, mäkin haluan asua täällä, mitä mä voisin tehdä täällä.”¹²⁷

Kari Ilmonen kirjoittaa raportissaan *Kulttuuriperintö maaseudun matkailuyritysten tuotteissa ja palveluissa*, että joidenkin kansainvälisten ja kotimaisten selvitysten mukaan näyttää siltä, että kulttuuriperintökohteet kiinnostavat yhä enemmän matkailijoita. Varsinkin maaseutu, joka mielletään hiljaiseksi alueeksi, tarjoaa matkailijoille kiintoisia ja elämyksellisiä kohteita ja tarinoita. Meluttomuuden ja äänettömyyden ohella hiljaisuus voi tarkoittaa yksilön mahdollisuutta kuunnella sisintään ja rauhoittua vanhan kirkon äärellä, talonpoikaisessa pihapiirissä, Suomen sodan aikaisella taistelupaikalla tai myyttisillä tarinoilla rikastetussa luontokohteessa. Tällaiset kohteet voivat toimia ”portteina”, joiden kautta ohikulkija alkaa kiinnostua laajemmin alueen omaleimaisesta kulttuuriperinnöstä ja -maisemasta sekä alueella tuotetuista hyvinvointipalveluista.¹²⁸

Kari Ilmosen mukaan kaukaiset matkailijat etsivät kiintoisia paikallisia kulttuuri- ja tarinakohteita provinsseista, niin myös alueen omat asukkaat voivat kohentaa kotiseututietoisuuttaan ja harrastaa lähimatkailua. Tämä tarjoaa alueiden yrityksille, yhdistyksille ja yhteisöille mahdollisuuden sekä tärkeään kulttuuriperintötyöhön että taloudelliseen toimeliaisuuteen. Kulttuuriperinnön tyylikäs ja huolellinen tuotteistaminen ja matkailullinen hyödyntäminen vahvistavat aluetaloutta ja kohentavat alueen tunnettuutta. Paikallisesta kulttuuriperinnöstä voi muodostua tärkeä statusmerkki.¹²⁹ Mathildedalin tapauksessa nousee esiin, kuinka Matildedalin

127 H1 24.9.2020

128 Ilmonen, 2016, 8.

129 Ilmonen, 2016, 8.

kulttuuriperintökohteesta on tullut Salon statusmerkki. Salon kaupunki panostaa Mathildedalin matkailun kehittämiseen ja se on yksi kaupungin matkailun kärkiteemoja. Paikkaa halutaan nostaa uniikkina kohteena. Salon matkailusta kerrotaan, että lähimatkailu, luontomatkailu, lähituotteet ja lähiruoka ovat nyt nouseva trendi. Matkailijoita kiinnostaa kestävä matkailu ja vanhan hyödyntäminen.¹³⁰ Mathildedalissa on nämä Ilmosen esiin tuomat elementit nähtävissä.

Elinkeinotoiminnan laajentuminen

Mathildedalin Ruukkitehtaat omistaa kaikki vanhat teolliset rakennukset. Osa tiloista on heidän omassa käytössään ja osa tiloista on vuokrattu eri toimijoille, lähinnä pienyrittäjille ja käsityöteollisuuden käyttöön.

Omaa yritystoimintaa Ruukkitehtailla on vanhan vasaralaitoksen rakennuksessa eli takomossa toimiva Hotel ja Café Mathildedalin. Café Mathildedalissa on myös puoti ja kahvilassa käytetään lähituottajien tuotteita. Lisäksi kahvilan yhteydessä toimii Teijon Kansallispuiston infopiste. Sieltä saa neuvoja ja vinkkejä kansallispuiston käyntikohteista, karttoja ja esitteitä. Vanhassa kankirautavarastossa Ruukkitehtailla on pienempi kokous- ja juhlatila. Vanhassa valimossa toimii Ruukkitehtaiden iso juhla- ja tapahtumatila. Tilassa järjestetään kesäaikaan häitä ja muita juhlia sekä tapahtumia. Talvella on erilaisia tapahtumia, suurimpana on Mathildedalin Joulukylä.

Ruukkitehtaiden tiloissa toimii useampi eri pienyrittäjä. Ruukkitehtaiden tiloissa toimivat yritykset työllistävät sesongista riippuen 30–35 henkilöä¹³¹. Vanhassa voimalaitoksessa toimii puukäsityöpaja Kaarnalaiva ja näyttelytila. Vanhassa puusepänerstaassa toimii Ruukin Kehräämö ja Puoti, Ruukin Kutomo ja Second Chance puoti. Vanhassa karkasimorakennuksessa toimii vanhojen tavaroiden aarreaitta ja entisöintiliike Huldan puoti. Vanhassa puu- ja hiilivarastossa toimii tekstiilitaiteilija Desing Jaana Kähönen. Puu- ja hiilivaraston pihalla on kesäisin myös alpukka-picnic alue. Ruukkialueen läheisyydessä on vanha maakellari, joka toimii nykyisin Taidekellarina installaatioineen. Lisäksi vanhassa putlauslaitoksessa on Teijon tehtaat vuosisatojen saatossa -näyttelytila. Näyttelyä ja Taidekellarin toimintaa pyörittää paikallinen kulttuuriyhdistys. Vanhan vasaralaitoksen rakennuksessa toimii myös

130 H10 19.3.2021

131 H1 24.9.2020

ravintola Ruukin krouvi, jossa toimii erillinen yrittäjä. Lisäksi kankirautavarastossa toimii kesäisin Salon keskustan kivijalkakauppojen pop-up myymälä.

Ruukkitehtailla on kantavana teemana uusiuskäytössä ollut ekologisuus ja käsityö. Omistajat miettivät tarkkaan, minkälaista toimintaa he ottavat alueelle. Tulijoita olisi kyllä, mutta omistajat ovat pitäneet tiukkaa linjaa sisällön ja tuotteiden suhteen. Omistajalla on ikään kuin portinvartijan rooli, millainen yritystoiminta soveltuu teollisen kulttuuriperintökohteeseen. Fiskarsin ruukissa on nähtävissä samanlainen ilmiö. Fiskars-yhtiö ja ruukkiyhteisö huolehtivat siitä, että myytävät tuotteet ovat luovien alojen ja ammattilaisten tekemiä¹³². Toki Fiskarsissa Iittalan ja Hackmanin brändit ovat isoja ja toimivat jo lähes isojen ketjujen tavoin. Mathildedalissa omistaja kertoo pyrkivänsä siihen, että toiminta liittyy yritysten omaan tuotantoon. Arvoissa on kestävä kehityksen toimintaperiaatteita ja pienyrittäjyys.

BA: Ympäristötaidetta?

H1: Ja että se ei ole ihan mitä vaan mitä sä myyt. Jos aatellaan näitä liikkeitä, kun tässä on, niin se kaikki liittyy heidän omaan tuotantoon tai käsityöläisyyteen, vaikkei kaikki olisikaan täällä tehtyjä, voihan siihen muitakin ottaa, mutta jotenkin, että se on semmosta spesiaalimpaa käsintehtyä, omintakeista, ei mitä vaan, mä sanon vaikka Iittala shoppia, vaan että se lähtee niistä ihmisistä. Se onkin se miten tää on rakentunutkin, että kaikki lähtee yrittäjistä ja yrittäjien identiteeteistä. Meiltä kysytään, miten Mathildedalin brändi on rakentunut. Ei me mitään olla rakennettu, vaan me ollaan toimittu. Ja kun toimii tarpeeksi ihmisiä, joilla on sama ideologia tai ajatusmaailma ja niitä tulee monta, niin siitä rakentuu kokonaisuus.¹³³

Ruukin Kehräämön omistaja kertoo, ettei heitä pienyrittäjiä olisi, jos ei olisi uusiuskäyttöä. Omistaja on nähnyt aikoinaan alueen ja teollisen kulttuuriperinnön mahdollisuudet. Omistajilla fokus on säilynyt alkuperäisessä ideassa ja se on vain vahvistunut ajan kanssa.¹³⁴ Ruukin Kehräämö on ensimmäisiä Ruukkitehtaiden uusiuskäyttäjiä ja yrittäjiä

132 Aittakumpu 2019

133 H1 24.9.2020

134 H8 5.3.2021

Ruukkitehtaan omistajien ja Huldan puodin lisäksi. Kehräämö on aloittanut toimintansa vuonna 2012. Kehräämö on Suomen ainoa alpakanvillaa puhtaana käsittelevä kehräämö. Toiminnan pohjana on alpakkakuitujen asiantuntemus. Tuotteiden materiaali on pääasiassa omista alpakoista. Alpakat asustavat keskellä kylää ja ihastuttavat ohikulkijoita ja matkailijoita. Muistan, kun ensimmäisen kerran menimme perheen kanssa ruukkikylään ja näimme alpakat kyläraitin vieressä. Alpakat vetivät puoleensa magneetin tavoin ja niitä oli mentävä ensimmäisenä tervehtimään. Alpakat ovatkin yksi ruukkialueen vetonaula.

Ruukin Kutomo sijaitsee Ruukin Kehräämön vieressä. Kutomo ja Kehräämö huomasivat, että heillä on paljon yhteistyötä keskenään. He päättivät alkaa toimimaan vierekkäisissä tiloissa. He totesivat sen olevan molempien eduksi ja molemmat saavat siitä hyötyä.¹³⁵ Ruukin Kutomo käyttää Ruukin Kehräämön alpakkavillaa huiveihin ja shaaleihin. Kutomossa kudotaan käsikangaspuilla korkealaatuisia huiveja, shaaleja, räsymattoja, pyyhkeitä ja liinoja. Kutomon omia tuotteita ovat pellavapyyhkeet, räsymatot, kaitaliinat ja poppanat.¹³⁶

Second Chance -vaateyrityksen lähtökohtana ovat eettiset, ekologiset ja pehmeät arvot. Kaikki tuotteet toteutetaan pienen sarjan tuotantona Suomessa. Materiaaleina on käytössä ekologisia muuntokuituja, jotka tehdään bambusta ja eukalyptuksesta. Neulosmateriaalit ovat osittain teollisuuden ylijäämää. Omistaja mainitsee Helsingin Sanomien artikkelissa, että suuressa kaupungissa liike hukkuisi massaan. Omistajasta on hauska ajatus, että tällaisesta tuppukylästä voi nousta kiinnostavia merkkejä.¹³⁷ Liike on ollut Mathildedalissa vuodesta 2017 lähtien.

Kaarnalaiva on vuonna 1997 perustettu käsityöyritys. Yritys on tullut Mathildedalin ruukkikylään vuonna 2020. Kaarnalaiva keskittyy erilaisten, laadukkaiden ja luonnonmukaisista materiaaleista valmistettujen harjojen valmistukseen. Kaikki harjat sidotaan käsin Suomessa. Kaarnalaivan perustaja on harjansitoja jo toisessa sukupolvessa ja oppinut taidon omalta isältään.¹³⁸

135 H1 24.9.2020

136 Ruukin Kutomo.fi

137 HS 15.7.2017

138 Kaarnalaiva.fi

Antiikkiliike Huldan Puoti on vanhojen tavaroiden aarreaitta ja keräilijän paratiisi. Liikkeestä löytyvät vanhat astiat, huonekalut ja tekstiilit. Liikkeessä entisöidään myös huonekaluja. Puoti on ollut Mathildedalissa vuodesta 2004 asti.¹³⁹

Ruukkitehtaat uskäytössä on kylän sydän ja sen myötä koko ruukkikylä on kasvanut. Kylätalo Terho on ollut alueella jo ennen uskäyttöä. Sen toiminta on kuitenkin ollut pientä. Nykyään Terhossa toimii ravintola. Terholla on oman paahtimon kahvia ja Terhon yhteyteen on rakennettu kyläpanimo ja olutpuoti. Terhossa on myös live-musiikkia ja karaokea.

Mathildedaliin pääsee meriteitse ja rannassa on vierasvenesatama ja ravintola. Satama on toiminut aikaisemminkin ennen Tehdasruukkien uskäyttöä. Kuitenkin sen toiminta on ollut pientä ennen sitä. Uskäytön myötä vuonna 2014 Mathildedaliin rakennettiin uusi vierasvenesatama, joka on kiihdyttänyt matkailijoiden virtaa. Se tarjoaa erilaisten satamapalveluiden lisäksi erilaisia elämyspalveluita, esimerkiksi elämyssaunapalveluja, kuten morsiussaunaa, kalastusretkiä, melontaa, teemallisia ruukkiopastuksia, lähiherkkukierroksia ja suklaata ja merta -retkiä.

Meri-Teijon laskettelukeskus sijaitsee kylän läheisyydessä. Laskettelukeskus on toiminut ennen uskäyttöä, mutta myös sen toiminta on kasvanut uskäytön myötä. Alueella on myös tiimipolku, action park, pyöräreitit ja golf-keskus. Lisäksi Mathildedalin kylässä on keskuspuisto, missä on erilaisia urheiluaktiviteettejä.

Kylälle on syntynyt uutta yrittäjyyttä myös vanhaan kartanoon. Matildankartanossa toimii artesaanileipomo, kyläleipuri, puoti, kahvila ja vuokrattavia kokous- ja juhlatiloja. Myös vanhaan kyläkouluun on tullut yrittäjä, joka on suklaantekijä ja pyörittää kahvila Petris Chocolatea. Heillä on myös omien tuotteiden lisäksi myytävänä erilaisia lähituotteita ja käsityötä. He tarjoavat myös majoitusta. Alueella on myös vanhassa ruukkiasunnossa hoitola ja bed & breakfast Sypressi. Uusi yrittäjä The Other Danish Guy on myös alueelta. Brändi myy bokseita. Tuotteet valmistetaan käytetyistä kalaverkoista ja muusta valtamerten muoviroskasta. Alueelle on lisäksi syntynyt lomakylä. Mökkejä on kylän molempiin suuntiin useamman kilometrin matkalla.

Teijon kansallispuisto ruukin kupeessa ja Mathildanjärven rannalla on tukenut uskäyttöä ja tuonut kävijöitä alueelle. Ruukkikylät ja kansallispuisto täydentävät

139 Mathildedal.fi

toisiaan ja kumpikin selkeästi hyöttyy toisesta. Positiivisessa kierteessä joko kansallispuisto tai kulttuurimiljöö houkuttelee alueelle ensi kertaa, mutta harvemmin viimeisen kerran. Kokonaisuudella on paljon tarjottavaa ja kaikkea ei näe eikä koe kerralla. Potentiaaliset asiakkaat luonnollisesti kutsuvat alueelle lisää toimijoita.¹⁴⁰ Puistossa on käynyt vuonna 2020 noin 123 000 retkeilijää¹⁴¹. Kävijämäärä on ollut nousussa jo useamman vuoden ajan. Teijon retkeilyalueen aikaan esimerkiksi vuonna 2000 kävijöitä oli noin 30 000. Vuonna 2005 kävijöitä oli 59 795 ja vuonna 2010 kävijöitä oli 72 132. Vuonna 2015 retkeilyalueesta tuli Teijon kansallispuisto ja kävijöitä oli tuolloin 79 672 ja vuonna 2018 kävijöitä oli 105 657.

Ruukkikylässä on hyvät palvelut, paljon nähtävää ja koettavaa, joten kansallispuisto myös hyöttyy, koska uskäytön myötä alueella on uusia kävijöitä. Mathildedalin kansallispuiston suosiota ja kävijämäärien nousua selittää osiltaan varmaankin mielenkiintoinen ruukkikylä ja useat palvelut vieressä. Ruukkitehtaiden omistaja sanookin, että yleensä kansallispuistot ovat keskellä metsää ja palveluita ei paljoa ole.

BA: Ja sä puhuit myös siitä laskettelukeskuksesta sun muusta, että tämän paikan kasvu on sitten tuonut ehkä muillekin?

H1: Ne tukee toinen toisiaan ja sitten toisaalta hirveän harvassa on kansallispuisto, jossa on tällainen infra. Kansallispuistothan on keskellä metsää. Tässä on infra olemassa jo ja historia. Kansallispuisto liittyy täysin teolliseen perinteeseen. Sehän on ollut tehtaan metsää, jota on hakattu tehtaan käyttöön ja sen takia siellä on määrättyjä ja asioita määrättyllä tavalla. Siellä on miilunpohjia olemassa ja puusto on määrätyn ikäistä. Ne kaikki liittyy teolliseen historiaan. Miksi tää puro tulee tästä näin ja miksi täällä on patorakennelmia ja kaikkia matkalla niin ne kaikki liittyy teolliseen historiaan ja teolliseen tuotantoon, mitä on ollut. Nyt ne on nähtävyyksiä. Ne on hyödynnetty.¹⁴²

140 H9 9.3.2021

141 Metsähallitus ASTA, 5.3.2021

142 H1 24.9.2020

Salossa äkillinen teollinen rakennemuutos on vaikuttanut, että työttömyysaste on ollut korkea. Nokian ja Microsoftin lähdön jälkeen vuonna 2007 noin 50 000 asukkaan kaupungista yli kymmenesosa on edelleen työttömänä. Työttömyysaste oli maaliskuussa 2019 Salon seudulla 10,2 %¹⁴³. Lama on myös vaikuttanut kaupungin imagoon ja ilmapiiriin. Salossa on kuitenkin laman jäljiltä halua näyttää periksiantamattomuutta. Mathildedal on kaivattu piristysruiske ja vetovoimatekijä.¹⁴⁴ Samanlaisen ilmiön on kokenut aikoinaan Karkkila. Karkkilan tehdasyhdyskunnan pitkät perinteet juontavat juurensa Högforsin tehtaan perustamisen ajalta vuodelta 1820 tähän päivään saakka¹⁴⁵. Korvatakseen tehtaalta runsaassa kymmenessä vuodessa hävinneiden noin 1000 työpaikan menetyksen ja pelastaakseen tulevaisuutensa Karkkilan kaupunki perusti vuonna 1978 uuden teollisuuskylän keskustaajamaa sivuavan Valtatie 2 varteen. Toiminta lähti liikkeelle hyvin, mutta ulkomaisen lainan hinnan äkillinen kallistuminen markan devalvoinnin (1991) ja kellutuksen (1992) seurauksena romahdutti kaupungin talouden. Kriisi johti kaupungin toimintojen rankkaan saneeraukseen valtion asettaman selvitysmiehen johdolla (Lex Karkkila). 1990-luvun alussa Karkkila tuli tutuksi kaikille suomalaisille kriisikuntana. Kielteinen julkisuus sai asukkaat heräämään. Haluttiin näyttää, että vaikka kaupungin talous on kriisissä, asukkailla menee hyvin. Vuosina 1993–1998 Högforsin tehtaan konepajarakennuksen valtaviin vanhoihin tyhjentyneisiin halleihin rakennettiin sarja näyttäviä kulttuuritapahtumia, joiden kantavana voimana oli työväenasuina-alueille muuttanut kulttuuriväki. Tehtaan ja paikallisen kulttuuriväen yhteistyö sekä tehtaan harjoittama kiinteistö- ja kehittämisspolitiikka on ollut myönteistä imagorakennusta.¹⁴⁶ Mathildedalia ja Karkkilaa yhdistävät luovien alojen ihmisten tulo paikkakunnalle ja uskäytön myötä syntynyt positiivinen kehä.

Mathildedalin Ruukkitehtaiden omistajan mielestä nykyään yhteistyö kaupungin kanssa sujuu erinomaisesti. Uskäytön alun kankeus on muuttunut toimivaksi yhteistyöksi. Alueelle tehdään benchmarking -matkoja ja kaupunki tuo tutustumaan vieraitaan ruukkialueelle¹⁴⁷. Useat Mathildedalin yrittäjät myös kehuvat kaupungin päättäjiä, jotka ovat tukeneet yrittäjyyttä kylässä. Kaupunki ja kyläläiset ovat yhdessä järjestäneet bloggaritapaamisia ja lehdistötilaisuuksia.¹⁴⁸ Noora Bäckgrenin *Helsingin Sanomien*

143 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 5.3.2021

144 H10 19.3.2021

145 Senkka. Karkkilan ruukkimuseo

146 Valpola 1999

147 H1 24.9.2020

148 H8 5.3.2021

artikkelissa ”Suomen hipsterein paikka on pieni kylä Nokian hylkäämässä Salossa” Salon kaupunkikehitysjohdaja Mika Mannervesi kertoo ytimekkäästi, miten alueiden kehitykseen kannattaa suhtautua: ”Se, mitä kaupunki voi tehdä, on pysyä poissa, kun paikat haluavat kehittyä. Ihmisillä on aina hyvää tarkoittavia suunnitelmia. Ei niitä pidä estää.”¹⁴⁹ Kaupungin rooli vetovoiman säilymisessä on tärkeää. Salon kaupunki on huomannut, että tukeminen ja yhteisön voimavarojen huomioiminen tuovat positiivisia asioita alueelle, pitävät hyvää kommunikaatiota yllä ja lisäävät elinkeinoa.

Työpaikkojen synty

Mathildedalin tapauksessa nousee esiin, että teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö on tuonut alueelle lisää liikevaihtoa ja synnyttänyt työpaikkoja ¹⁵⁰. Paikkakunnalle on muuttanut uskäytön ja yrittäjyyden myötä asukkaita, mökkiläisiä, käsityöläisiä ja muita luovan alan yrittäjiä. Yritystoiminta on laajentunut alueella myös palveluihin, jotka eivät näy katukuvassa. Uskäytön myötä tulleet yrittäjät ostavat palveluita ja hyödykkeitä muilta yrittäjiltä ja näin lisäävät tarjontaa. Mathildedalissa on syntynyt esimerkiksi kirjanpito- ja lakimiespalveluita. ¹⁵¹ He ovat työllistäneet taas ihmisiä. Matkailijoiden lisääntyminen on taas tuonut lisää työpaikkoja ja taloudellista toimeliaisuutta. Käsityöläiset ja kulttuuritoiminta lisäävät alueen mielenkiintoa ja tuovat matkailijoita alueelle ja näin syntyy myös lisää palveluja ja työpaikkoja.

Vierailulla kylässä

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että toimijat alueella puhuvat vierailijoista. Haastatteleman ihmisen suurimmaksi osaksi puhuivat vierailijoista eikä matkailijoista. Omistaja puhuukin, että vierailijat tulevat ikään kuin kylään heille, omaan pieneen idylliseen kotiinsa.

Me tarjotaan meidän vieraille sitä mitä me ollaan. Me ei tarjota niille mitään muuta. Tämä on meidän kyläelämä ja te saatte osallistua siihen niin kuin haluatte. ¹⁵²

149 Bäckgren, HS 15.7.2017

150 H10 19.3.2021

151 H8 5.3.2021

152 H1 24.9.2020

Vierailijoille on kylässä monenlaista aktiviteettia, matkailupalveluja, artesaanikerroksia, alpakkaesittelyjä, desing -tapahtumia, aistikävelyjä ja avotuliruokailuja. Lisäksi on paljon sesonki- ja luontoelämyksiä. Lisäksi vierailijoiden on mahdollista tutustua ruukkikylään ja sen historiaan opastetuilla esittelykierroksilla.¹⁵³

Mathildedalin suosio matkailijoiden ja kävijöiden keskuudessa on vuosi vuodelta noussut uskäytön myötä. Paikka on noussut houkuttelevaksi. Lehdistö on nostanut aluetta esiin eri artikkeleissa, ja ihmisillä on noussut mielenkiinto vanhoja ruukkeja kohtaan. Se on tuonut ruukkikylään myös lisää kävijöitä. Bäckgrenin artikkelin jälkeen vierailijoita alkoi tulla yhä enemmän, kun paikka tuli kartalle valtakunnan lehdessä ja sai suurempaa huomiota.¹⁵⁴ Artikkelissa käsiteltiin ruukki-idylliä, yhteisöllisyyttä, asumista ja yrittäjyyttä. Artikkelin nosti esiin isoilla kuvilla ja henkilönostoilla ruukkikylän omaleimaisuutta.¹⁵⁵

Vierailijoista ja kävijämääristä ei ole ihan tarkkaa määrää. Kylä on eri toimintoinen eri paikoissa ja sitä on vaikea tarkasti laskea. Kävijämääriä on kuitenkin laskettu eri menetelmillä ja arvioita on. Salon matkailun arviot ovat, että esimerkiksi vuonna 2020 Mathildedalissa kävi 160 000 matkailijaa.¹⁵⁶ Teijon kansallispuiston kävijämäärä vuonna 2020 on ollut 123 000. Kesä 2020 on ollut Mathildedalissa kaikkien aikojen kesä vierailijoiden suhteen. Koronan vaikutukset ilmeisesti näkyvät kotimaanmatkailun lisääntymisenä.¹⁵⁷ Vierailijoiden määrä on ollut kuitenkin suuressa kasvussa jo useamman vuoden ajan. Mathildedalin vierailijat tulevat etupäässä pääkaupunkiseudulta, Salon alueelta ja Turun alueelta. Hotellivieraista noin 20 % on ulkomaalaisia.¹⁵⁸ Osa haastateltavista ihmettelee paikan suurta suosiota. Matkailijavirtojen saapumista ihmetellään, koska se on myös yllättänyt useat. Alueella toiminut rakennusalan ammattilainen kertoo yllättyneensä, että paikka on niin suosittu.

153 Visit Mathildedal

154 H8 5.3.2021

155 Bäckgren, HS 15.7.2017

156 H10 19.3.2021

157 H1 24.9.2020

158 H1 24.9.2020

BA: Onko se muuttunut, vahvistunut tai löytänyt jotakin uutta? Tuleeko mieleen jotakin?

H7: On se vahvistunut koko asia. Se on ihan outo. Mä olen yllättynyt, kuinka se voi näin äkkiä muuttua ja siitä tuli näin suosittu. Mä olen välillä ihmetellyt, mitä ne ihmiset täällä tekee. Se on ollut mulle niinku työmaa. Se on ollut semmonen rytäkasa. Nyt kun mä näen ne parkkeeratut autot ja ihmiset, mä välillä ihmettelen, mitä ne täällä tekee. Se on ollut mulle niinkun ongelmarakennustyömaa joskus. Nyt se on muuttunut, mitä mä en oikein ymmärrä. Mä puhun vähän hölmösti, mutta kun mun silmissä pitäis olla kaikki hienossa kunnossa vanhatkin talot näin rakennusmiehen silmissä. Mä ihmettelen, mitä ihmiset näkee niissä vinoissa taloissa.¹⁵⁹

Matkailun lisääntyminen on aluetta vahvistava tekijä, mutta se tuo myös haasteita. Riikka Huuskosen pro gradu -tutkielma *”Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu, pittoreski kuva, niin itseasiassa Suokki ei oo sitä”* käsittelee yhdessä luvussa hallitsematonta matkailua Suomenlinnassa. Suomenlinna on maailmaperintökohde ja siellä käy joinakin vuosina yli miljoona matkailijaa.¹⁶⁰ Vaikka Mathildedalin matkailijämäärät eivät ole Suomenlinnan massaturismin kaltaisia, on Mathildedalissakin nähtävissä jo matkailun tuomia haasteita. Kaupungissa mietitään juuri tällä hetkellä, miten matkailijoiden määrien nousuun ja sen tuomiin haasteisiin voidaan vastata kestäväällä tavalla. Kuten Suomenlinnassa, Mathildedalissakin ongelmia aiheuttaa esimerkiksi, miten infra kestää, miten asuinviihtyvyys voidaan turvata ja miten liikenneturvauksien tuomia ongelmia puretaan. Fiskarsin ruukissa on nähtävissä myös sama ilmiö. Fiskarsissa on myös laajentuneiden maastopyöräreittien ja pyöräilyn suosion lisääntyminen aiheuttanut ongelmia paikallisen väestön ja matkailijoiden välillä. Fiskarsin yhtiön vuokraamat juhlatilat ja niiden yöllinen melu vaikuttavat myös asukasviihtyvyyteen.¹⁶¹ Mathildedalin tapauksessa on nähtävissä, että yllämainitut haasteet ovat tuloillaan ruukkikylään turistitulvien myötä.

159 H7 18.12.2020

160 Huuskonen 2020, 62-68.

161 Aittakumpu 2019

4.3. Asukkaat ja yhteisöllisyys

Ruukit toivat aikoinaan uudenlaisen yhteisökulttuurin Suomeen.¹⁶² Yhteisöllisyydellä on ruukeissa historiallisesti vahvat perinteet. Mathildedalin ruukissa on yhteisö myös läsnä ja se on iso voimavara. Alueen kehittäminen yhdessä on nykypäivänä ruukkikylän yhteisökulttuuria. Mathildedalissa näkyy vahvasti yhteisökulttuuri ja sen tuoma toimeliaisuus, joka vaikuttaa myös aluetalouteen. Alueen kehittäminen ja säilyttäminen elinvoimaisena on myös yhteisön ansiota. Alue on vahvistunut uusien asukkaiden ja yhteisöllisyyden myötä. Yrittäjyys ja luovan alan ihmiset eri toimintoihin ja tuotteisiin ei ole pelkästään se, miksi alue kiinnostaa ja on elinvoimainen. Koko paikan yhteisö herättää mielenkiintoa ja toimii myös magneettina. Yhteisöllisyys on alueen voimavara.

Kylään on muuttanut uskainta ja elinkeinon myötä uusia asukkaita. Mathildedal on pieni kylä, joka kuuluu Salon kaupunkiin. Vuonna 1990 siellä asui 67 henkilöä, vuonna 2000 asui 72 henkilöä, vuonna 2005 asui 88 henkilöä, vuonna 2010 siellä asui 123 henkilöä, vuonna 2015 asui 143 henkilöä ja vuonna 2019 asui 138 henkilöä.¹⁶³

Asukasluvun muutokset ovat lukumääräisesti pieniä, mutta pienessä syrjäisessä kylässä ne ovat jo tuntuvia. Kesäisin asukasmäärä moninkertaistuu vapaa-ajan asukkaiden saapuessa. Kylässä on lähes 400 vapaa-ajan asuntoa.¹⁶⁴ Uusien asukkaiden ja yrittäjyyden myötä kaupungille tulee verotuloja, joten uudet asukkaat ovat myös taloudellinen voimavara. Talojen arvot ovat myös nousseet alueella¹⁶⁵. Lisäksi vapaa-ajan asukkaista kaupunki saa kiinteistöverotuloja.

Koen kuitenkin, että asukkaat lisäävät ensisijaisesti omalla panoksellaan kylän yhteisöllisyyttä. He tuovat kylään verotulojen lisäksi lisää viihtyisyyttä ja vetovoimaa, joka lisää sitten taas pitovoimaa. Pitovoima taas pitää asukkaita alueella ja kaupungin verotulot pysyvät asukkaiden osalta myös alueella. Uudet asukkaat ovat tuoneet myös erilaista osaamista ja tietotaitoa kylään. Yhdessä tekeminen vahvistaa ja edesauttaa taas taloudellista toimeliaisuutta. Kolmas sektori eli alueen eri yhdistykset lisäävät myös yhteisöllisyyttä ja se taas vahvistaa alueen vetovoimaa.

¹⁶² Salokorpi 1999, 20.

¹⁶³ Salon kaupunkisuunnittelu; Tilastokeskus

¹⁶⁴ Salon kaupunkisuunnittelu

¹⁶⁵ H10 19.3.2021

Ruukkien ollessa toiminnassa tehtaina, niiden vaikutus oli laaja. Kansainväliset suhteet ja uudet ammatinharjoittajat toivat ruukeille ja ympäristön maaseutuun uusia tapoja, esineitä, vaatteita, ruoka- ja juomatottumuksia ja juhlaperinteitä. Ruukit, kuten kartanotkin, toimivat uuden kulttuurin porttina maaseudulle.¹⁶⁶ Teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö tuo esiin saman vaikutuksen nykyajan ympäristöön, kuin se oli aikakaudella, jolloin tehdasruukit olivat toiminnassa. Nykypäivänä toiminta näyttää samankaltaisena. Uskäytön myötä esimerkiksi Mathildedalissa toiminnot ovat matkailuun ja luoviin aloihin liittyviä. Mathildedalissa uskäytön myötä alueelle on tullut uusia ammatteja, matkailu ja virkistystoimintaa, käsityöteollisuutta, uutta juhlakulttuuria, tapahtumia, ruoka- ja juomakulttuuria, pienyrittäjiä ja ravintola- ja kahvilatoimintaa.

Maarit Grahn kirjoittaa, että Ahlströmin suvun paikassa Noormarkussa on tehty oopperaa, joka ammentaa paikan historiasta ja ihmisistä. Edellä mainittuja kesäisiä musiikkitapahtumia mittavampi produktio toteutettiin Noormarkussa kesällä 2008, kun Antti Ahlströmin elämäntyöstä ja suomalaisen teollisuushistorian syntyvaiheista kertova ooppera Vierivä kivi sai kantaesityksensä aivan ruukkialueen tuntumassa. Tämä oli yksi uusi askel kohti perheyhtiön kulttuuriperinnön aktiivista tuotteistamista.¹⁶⁷ Mathildedalissa on myös tuotteistettu paikan historia kulttuurin käyttöön. Kesäteatteriyhdistys on tehnyt ruukin historiasta ammentavia teatteriesityksiä. Se alkoi kyläläisten voimin ja silloin esitettiin paikallista historiaa. Johan Storgård käsikirjoitti näytelmiä ja kyläläiset esittivät.¹⁶⁸ Ensimmäisessä produktiossa oli mukana noin 140 ihmistä. Idea oli se, että koko miljöö oli näyttämö ja katsojat ikään kuin hyppäsivät 1700–1800 -luvun ruukkikylään.¹⁶⁹ Ruukin Avain -näytelmäsarja on hyvä esimerkki siitä, miten menneisyyden representaatio tai historiallinen hahmo voi toimia juuri sellaisena Pierre Noran tarkoittamana muistin paikkana, jota yhteisön jäsenet käyttävät menneisyyden tulkitsemiseen ja historiatietoisuutensa ylläpitämiseen. Nora kirjoittaaakin, että muistin miljööt eli paikat itsessään muistuttavat siitä elämästä, jota niiden keskellä on vietetty.¹⁷⁰ Ruukin Avain -näytelmäsarja perustui historiankirjoituksissa esitettyihin todellisiin tapahtumiin.

166 Turunen toim. 1998, 18.

167 Grahn 2014, 231

168 Salon Seudun Sanomat 13.7.2009

169 H1 24.9.2020

170 Grahn 2014, 231; Nora 1998, 14–15.

Ruukin Avain -näytelmässä historiallisia henkilöitä käytettiin myös kulttuurisena vetovoimatekijänä. Samalla kun tämä menneisyyden representaatio voidaan tulkita muistin paikaksi, esitystä voidaan tarkastella pyrkimyksenä tuottaa kulttuuriperintöä nykyajan tarpeisiin, liiketoiminnan ja matkailutalouden kehittämisen lähtökohdista.¹⁷¹

Nykyään teatteria pyörittää Mathildedalin Teatteri Provinssi Salosta. Teatteri tuo myös yleisön kautta uusia vierailijoita ruukkialueelle.

Vuonna 2004 perustetun Mathildedalin kulttuuriyhdistyksen tarkoituksena on edistää Mathildedalin, Teijon ja Kirjakkalan alueen kulttuuritoimintaa ja koota eri kulttuurialojen harrastajat yhteen. Yhteisön panos onkin merkittävä tekijä sille, että lähialueen vanhat ruukkimiljööt ovat myös tulleet esiin. Teijon ruukin ja Kirjakkalan ruukin kävijämäärät ovat myös kasvaneet Mathildedalin uuskäytön myötä.

Kulttuuriyhdistys järjestää myös tapahtumia ja kulttuuritilaisuuksia Mathildedalin ruukkitehtailla. Perinteinen Ruukkipäivä järjestetään kesällä. Ruukkitehtaiden Cafe Mathildedalissa on kirjojen kierrätysshyllykkö, josta voi ostaa, lainata tai vaihtaa kirjoja.¹⁷² Kulttuuriyhdistyksellä on oma pysyvä näyttely, Teijon Tehtaat Vuosisatojen saatossa, ruukin entisessä valimo- ja putlausrakennuksessa. Näyttelyssä esitellään Mathildedalissa ja Teijolla valmistettuja koneita ja laitteita sekä kerrotaan alueen historiasta.

Yhdistys on myös aktiivinen Mathildedalin kulttuuriympäristön vaalimisessa ja seuraa kaupungin suunnitelmia alueen kehittämisessä ja antaa tarvittaessa lausuntoja. Yhdistys on saanut Salon kaupungilta hallintaansa Mathildedalin uimarannan lähellä olevat maakellarit, joita kunnostetaan talkoilla. Ruukkitehtaiden alueella oleva maakellari on kunnostettu yhdistyksen taidekellariksi ja siellä on installaatiotyyppejä taideteoksia.¹⁷³

Matilda-talon saunassa kyläläiset pääsevät kerran viikossa vapaaehtoismaksulla saunomaan ja uimaan. Toiminta on yhteisöllistä ja kokoaa asukkaita rentoutumaan ja tutustumaan toisiinsa. Saunaa pyörittää Mathildedalin Työväenyhdistyksen aktiivit talkoovoimin. Saunaa myös vuokrataan vierailijoille.

171 Grahn 2014, 232.

172 Teijon ruukkikylät

173 H3 1.12.2020

Yhteisöllisyys on voimavara ja tekijä, mikä tekee paikasta omaleimaisen. Ilman yhteisön panostusta ei myöskään nousisi esiin niin vahvasti paikan omaa inspiroivaa tunnelmaa. Paikan ilmapiiri syntyy paikan toimijoista ja asukkaista ja se luo kylästä vetovoimaisen.

4.4. Paikan identiteetti voimavarana

Maarit Grahn kirjoittaa *Säikeitä* -julkaisussa, että kuten TICCIH:n (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) vuonna 2013 julkaisemassa teollisen kulttuuriperinnön säilyttämistä koskevassa ohjeistuksessa todetaan, että teollisen menneisyyden aineellisilla jäljillä on paitsi todisteellinen arvo, myös sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys. Grahn kirjoittaa, että teollisella kulttuuriperinnöllä voi olla teknologista ja tieteellistä arvoa tuotannon, rakentamisen tai insinööriyden näkökulmasta tai sillä voi olla esteettistä arvoa, joka kumpuaa arkkitehtuurista ja suunnittelusta. Teollinen kulttuuriperintö voi toimia ominaisuutena, joka erottaa paikan muista pakoista – luo paikan identiteetin.¹⁷⁴

Mathildedalin prosesissa näkyy hyvin, miten teollisen kulttuuriperinnön avulla on rakennettu ja ylläpidetty paikan identiteettiä. Mathildedalin identiteetti pohjautuu paikallishistoriaan ruukkiyhdyksuntana. Kylä on pieni, eheä ja persoonallinen ruukkimiljö. Alueella toimivat kertovat, kuinka teollisen rakennusten uskäyttö on lisännyt paikan identiteettiä. Identiteetti on ollut läsnä aikaisemminkin, mutta uskäytön myötä se on vahvistunut entisestään. Paikan omistaja kertoo, kuinka koko yhteisö kokee, että he ovat osa tätä kylää ja paikan identiteettiä.

BA: Miten sä koet, onko tämä tuonut jotain muutosta tän alueen identiteettiin tai kylän identiteettiin? Miten tää on muuttunut tai mitä se on tuonut?

H1: Se ei ole tuonut siihen jotakin ihan uutta eri näkökulmaa, vaan jatkanut kasvuaan ja musta tuntuu, että joka ikinen loma-asukas joka täällä on, kokee että ne on osa tätä kylää ja identiteettiä ja että ne on tätä historiaa ja ne haluaa ylläpitää sitä. Ne on hirveän kiinnostuneita siitä, ne haluaa kertoa muillekin¹⁷⁵.

174 Grahn 2019, 20–23.

175 H1 24.9.2020

Omistajilla on myös juuret lähialueella. Se selittää osaltaan, kuinka tärkeänä he pitävät paikan historiaa, jolloin se on osa identiteettiä. Alueen omistaja Harri Gustafsson on asunut alueella 1960-luvulla ja hän kertoo, kuinka hänen vanhempansa asuivat lähialueella ja hänellä on sieltä nämä perinteet Mathildedalia kohtaan. Omistajan isoisä on työskennellyt myös aikoinaan Mathildedalin tehtaalla.

BA: Se on nimenomaan teidän aikana ollut teidän suunnitelma, että minkälaista sisältöä siellä on. Krista jatkaa sitä alueen hengen, historian ja kulttuuriperinnön mukaisesti on muut toiminnot. Tarkoititko tätä?

H5: Nimenomaan sitä me tarkoitettiin ja sitä me tehdään. Me halutaan säilyttää se henki mikä siellä alueella on. Sehän on ollut työpaikka monelle sadalle ihmiselle. Me halutaan säilyttää semmonen henki siinä alueessa, että se on entinen työpaikka ja moni on uhrannut elämäntyönsä sille alueelle. Me halutaan kunnioittaa sitä, mitä kukakin on sille antanut ja tehnyt. Emme halua purkaa ja tehdä uutta laatikkoa sinne. Mikä olisi monta kertaa halvempaa ja edullisempaa kuin näiden vanhojen korjaaminen ja kunnostaminen.¹⁷⁶

Mathildedalin yhteisölle paikasta ammennettava historia on tärkeää identiteetin vahvistaja. Yhteisö käyttää paikkaan liittyvää kulttuuriperintöä ja historiaa identiteetin rakentamiseen. Anna Sivula kirjoittaakin artikkelissaan *Mitä teollinen kulttuuriperintö on? Teollinen kulttuuriperintö saa arvonsa historiasta*, että omaksuva identiteettityö vahvistaa kulttuuriperintöyhteisön oikeutta pitää omanaan kohdetta, joka liittyy yhteisöä yhdistävään historiaan. Se yhdistää osallisuuskokemukset menneisyyden symboleihin. Esimerkiksi historialliset arvorakennukset ovat usein omaksuvan identiteettityön välineitä ja kohteita, riippumatta siis siitä, kenelle arvorakennuksen omistusoikeus juridisesti kuuluu.¹⁷⁷

Paikallinen yrittäjä kertoo, että Krouvissa on vanha valokuva tehtaalla työskennelleistä ihmisistä. Kuvassa he ovat karkasimorakennuksen edessä. Nyt sen kuvan rinnalle on tullut uusi valokuva, joka on kuvattu samassa paikassa. Kuvassa ovat tämän päivän työskentelevät ihmiset, jotka ovat tulleet Ruukkitehtaiden alueelle uuskäytön myötä.¹⁷⁸

176 H5 10.12.2020
177 Sivula 2017, 13.
178 H8 5.3.2021

Kuvalla voidaan näin nostaa esiin paikan identiteettiä ja jatkumoa teollisessa kulttuuriperintöprosessissa.

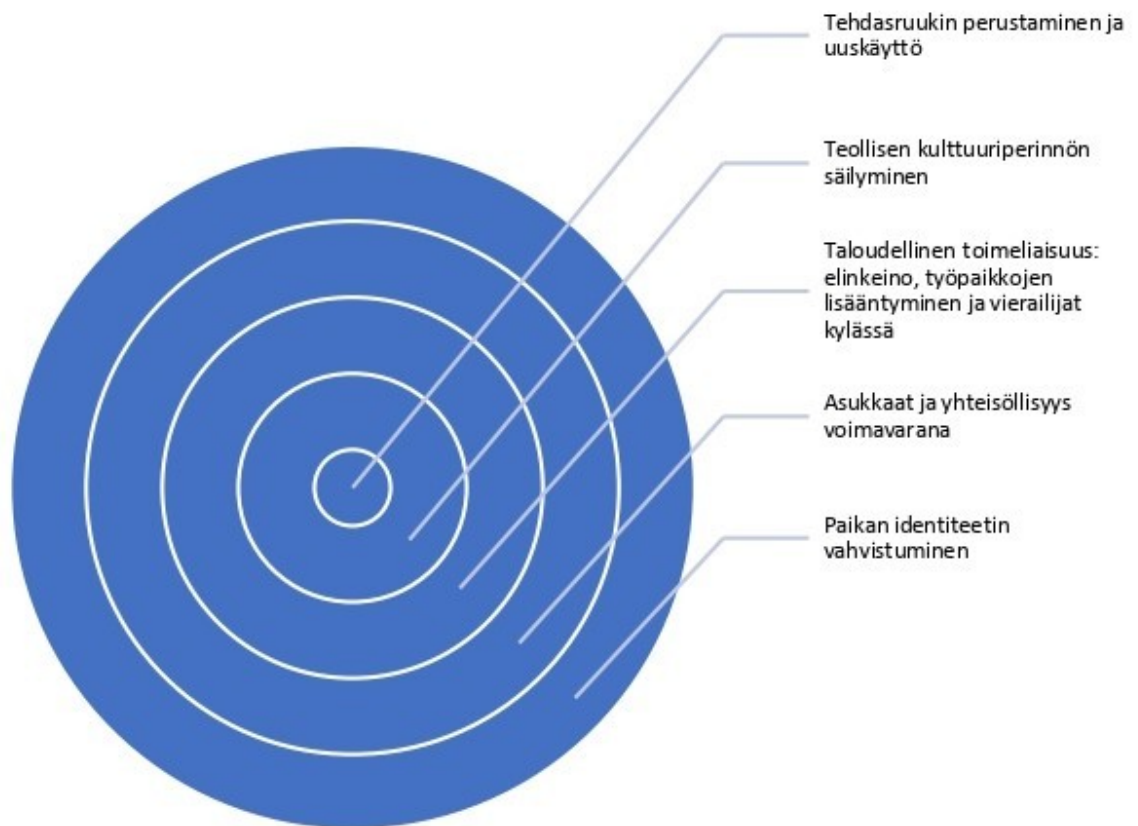
Teollinen perintö Mathildedalissa on historiallisen, arkkitehtonisen ja sosiaalisen merkityksensä vuoksi merkittävä tekijä paikan identiteetissä ja se liittyy paikallisen yhteisön etuihin.

Katariina Siivonen kirjoittaaakin teoksessa *Kaikki vapaudesta* Kulttuurinen kestävyys -artikkelissaan, että kulttuuriperinnöllä on aina taloudellista ja poliittista merkitystä. Kulttuuriperintö on keskeinen väline kulttuurisen erityisyyden rakentamisessa globaalisti ja niin eurooppalaisessa, kansallisessa kuin alueellisessakin kulttuuripolitiikassa. Tavoitteena on sitouttaa omaan joukkoon luettavia ihmisiä yhteisen kulttuuriperinnön tukemaan identiteettiin. Se edistää ihmisten hyvinvointia ja on kestävää kehitystä. Siivosen mukaan päämääränä on omaksi määritetyn ryhmän tai maantieteellisen alueen suotuisa taloudellinen ja poliittinen kehitys. Kaupungit voivat ylläpitää kotiseudun yhteisesti jaettua julkista kuvaa ja hyödyntää sitä vetovoimatekijänä. Kulttuuriperintö ei kuitenkaan ole vain instituutioiden kannattelemaa, kuten Mathildedalin tapauksessa on nähtävissä. Myös yksittäiset ihmiset ilmentävät yhteenkuuluvuutta omaksi mieltämiensä kulttuuripiirteiden avulla.¹⁷⁹ Mathildedalin tapauksessa yksittäisen perheen panos on merkittävin tekijä alueen kehittymiseen. Lisäksi yhteisö on alueen suuri voimavara ja merkittävä tekijä. Kaupungin sitoutuminen alueeseen on myös tärkeää.

Tutkimusaineiston valossa keskeisimmät uuskäytön tuomat mahdollisuudet ovat kulttuuriperinnön säilyminen, taloudellinen toimeliaisuus, yhteisöllisyys voimavarana ja paikan identiteetin vahvistuminen. Mathildedalin tapauksessa on samankaltaisia ja yhteneväisiä asioita kuin muiden aikaisemmin edellä olevassa luvussa esittelemäni tapausten piirteet. Osaltaan tämä kuvaa Mathildedalin ruukin tyyppillistä, mutta myös ainutkertaista tapausta. Oheisessa taulukossa 7 kuvaan vielä keskeisimmät uuskäytön tuomat mahdollisuudet, joita olen avannut aikaisemmissa luvuissa.

179 Siivonen 2017, 278–279.

UUSKÄYTTÖ MAHDOLLISTAJANA MATHILDEDALISSA

Taulukko 7: Mathildedalin uuskäyttö on säilyttänyt teollista kulttuuriperintöä ja tuonut uusia mahdollisuuksia alueelle.

5. LOPUKSI

Tämän pro gradu -tutkielman tavoite oli selvittää Tehdasruukkien uusikäytön prosessia Mathildedalin teollisessa kulttuuriperinnössä. Tutkielma toi esiin uusikäytön prosessin alun eri vaiheet ja uusikäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja. Pro gradu -tutkielmani myös käsitteli, mitä problematiikkaa uusikäytön prosessin alussa on ollut. Tarkastelin myös, mitä vaikutuksia uusikäytöllä on ollut alueelle, ja mitä se on mahdollistanut Mathildedalin ruukkialueen kulttuuriseen kestäväan kehitykseen ja mitä taloudellista toimeliaisuutta uusikäyttö on tuonut alueelle.

Teollisen kulttuuriperinnön uusikäyttöä on tässä työssä tarkasteltu siis ruukkikylän vanhojen tehdasrakennusten osalta ja vuosien 2003–2020 ajanjaksolta.

Koko ruukkikylään koskevaan uskäytön prosessin tutkimiseen en ole tapaustutkimuksellani alkanut, sillä tarkastelualue ja aineisto olisi tullut liian laajaksi pro gradu -tutkielmaan liittyvien rajoitusten vuoksi. Tutkimukselle olisi toki tullut erilainen perusta, jos olisi tarkasteltu koko ruukkikylää koskevaa prosessia uskäytössä. Tällöin olisi ehkä ollut helpompi ymmärtää laajemmin kestävän kehityksen näkökulmaa, kun olisi kattava pohja teollisen kulttuuriperinteen eri vaiheisiin ja muutoksiin koko ruukkikylässä.

Lähestyin tutkittavaa aihetta etnograffisella lähestymistavalla, osittain autoetnograffisella otteella ja prosessin kuvailulla, jossa käsittelin pääosin haastatteluilla ja joltakin osin havainnoimmalla, kerättyjen tietojen eroja, yhtäläisyyksiä ja teemoja. Etnografialle tunnusomaisella tavalla pyrin kuvaamaan tutkittavaa kohdetta kuitenkin mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja pitämään niin kuvauksen kuin analyysin yhtä tärkeinä esittäessäni aineistosta esiin tulleita seikkoja ja havaintoja. Olen lähestynyt uskäyttöä teollisen kulttuuriperinnön näkökulmien sekä kestävän kehityksen käsitteiden ja määritelmien kautta. Laadullisella tapaustutkimuksellani pyrin kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen tutkimuskohteesta.

Tutkimusstrategiana tapaustutkimus soveltui hyvin uskäytön prosessin tarkasteluun. Mathildedalista on tehty vähän empiiristä tutkimusta, joten laadullinen tapaustutkimus oli hyvä valinta. Koen, että autoetnografian myötä erityisesti kunnallisen toimijuuden esiintulo onnistui prosessissa. Kaavoitusprosessien ja päätöksenteon ymmärtäminen ja avaaminen oman kokemuksen kautta päättäjänä antoi hyvän kokonaiskuvan ja lisän prosessin tarkasteluun.

Tutkimushaastattelut antoivat kokonaiskuvan käsiteltävästä aiheesta. Eri näkökulmien ja toimijuuksien roolien mukaan valinta haastateltavista oli toimiva. Yhden haastateltavan näkökulma jäi uupumaan tutkielmastani ja se olisi koskenut kunnan maankäyttöinsinöörin haastattelua. Se olisi ollut tärkeä lisä aiheen käsittelyssä. Maankäyttöinsinöörin näkemys prosessista ei ollut kuitenkaan mahdollista eläköitymisen takia. Sen näkökulman tuominen olisi avannut enemmän uskäytön prosessia valmisteleavan virkahenkilön näkökulmasta. Kunnan rooli haastatteluissa kyllä antoi tietoa, mutta koen yhden osa-alueen uupuvan prosessin tarkastelussa. Aineistosta nousi kuitenkin hyvin esiin uskäytön prosessin kulku ja sen eri vaiheet. Toki jos olisin

haastatellut kaikista eri toimijuryhmistä useampia henkilöitä, olisin saanut tarkasteltua asiaa vielä laajemmin. Kaikista eri toimijuuksista se ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista ja osa toimijoista oli ainoita asiantuntijoita prosessissa olleina. Paikallisia kyläaktiiveja olisin halunnut haastatella lisää, mutta ajalliset resurssit tulivat vastaan. Koronan takia avoimet haastattelut kasvokkain siirtyivät puhelinhaastatteluiksi. Koin, että kyläaktiivien haastattelut puhelimitse eivät antaisi niin paljoa lisäarvoa tutkielmalleni kuin paikan päällä havainnoinnin kautta, joten rajasin haastattelut siltä osin kahteen paikalliseen kyläaktiiviin.

Mathildedalin ruukkiyhdyiskunta kuuluu Museoviraston valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY). Alueen asemakaavallinen rakenne ja suunnittelu on korkeatasoista – sama pätee vanhimpiin tehdasrakennuksiin sekä kartanoalueen rakennuksiin ja koko kylämaisemaan. Maisemaltaan vanha ruukkikylä on hienosti säilynyt kulttuuriympäristö. Mathildedalin ruukkimiljöön on rakennushistoriallisesti arvokas kokonaisuus. Mathildedalin ruukin aluetta on muutettu matkailu- ja vapaa-ajankäyttöön eri ajanjaksoina 1980-luvulta alkaen. Kuitenkin vanhat teolliset rakennukset olivat tyhjillään lähes 25 vuotta, kunnes Tuula ja Harri Gustafsson ostivat alueen vuonna 2003 ja aloittivat uskäytön. Mathildedalin ruukki on nykyään elävä kylä, jossa asuu taidekäsityöläisiä ja muita luovan alan työntekijöitä.

Pro gradu -tutkielmani osoittaa uutena tietona kulttuuriperinnön tutkimuksessa, mitä uskäytön problematiikkaa esiintyy ja miten kunnallinen päätöksenteko sekä kaavoituksen eri vaiheet näkyvät uskäytön prosessissa.

Kokonaisuutena aineisto teollisen kulttuuriperinnön uskäytön prosessista ja siitä tehtyä analyysiä voidaan pitää onnistuneena. Luvussa 3 luotiin kohtuullisen kattava kokonaiskuva uskäytön prosessin eri vaiheista ja uskäytön onnistumiseen vaikuttavista seikoista. Prosessista nousi esiin myös haasteita. Haasteet koskivat etupäässä kaavaprosessia. Tarvittavat kaavamuutokset ja uskäyttö voivat olla usein pitkiä prosesseja. Yksityisellä omistajalta vaaditaan pitkäjänteisyyttä ja kovaa tahtoa puskea läpi oma visio, kuten Mathildedalin ruukin tapauksessa on tämä asia nähtävissä. Kaavamuutos on ollut pitkä prosessi. Mathildedalin uskäyttö alkoi väliaikaisella toimintaluvalla ja kaavamuutosprosessi alkoi vuonna 2003. Kaava valmistui vuonna 2009, jolloin väliaikainen toimintalupa on muuttunut kaavan vahvistumisen myötä

pysyväksi. Kaavasta tehtiin valitus ja se kävi korkeimman hallinto-oikeuden kautta. Kaava sai lainvoiman vasta vuonna 2011, kun korkein hallinto-oikeus vahvisti sen. Valtuuston hyväksymä päätös kaavasta astui siis lainvoimaiseksi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen jälkeen. Haasteellista tämän tutkimuksen kohdalla on, että kaavaprosessin kaikkien eri vaiheiden tarkka analyysi olisi ollut pitkä prosessi. Toteutuakseen se vaatisi laajempaa jatko-tutkimusta, jonka parissa olisi esimerkiksi mahdollista laajentaa käyttötarkoituksenmuutoksista, päätöksenteosta ja kaavoituksesta sekä kaavamuiutuksista tehtäviä tulkintoja ottamalla mukaan lisää vertailtavia kaavoitusprosesseja.

Kokonaisuutena aineisto uskäytön tuomista mahdollisuuksista ja niistä tehtyjä analyysjä voidaan pitää onnistuneina. Luvussa 4 luotiin kohtuullisen kattava kokonaiskuva, mitä uskäyttö on tuonut alueelle. Mathildedalin tapauksessa nousee esiin neljä näkökohtaa, mitä uskäyttö on mahdollistanut.

Ensimmäinen seikka on, kuinka uskäyttö säilyttää teollista kulttuuriperintöä. Mathildedalin tapaus osoittaa, että uskäyttö mahdollistaa teollisen kulttuuriperinnön säilymisen ja esiintulon. Mathildedalin uskäytön prosessi osoittaa myös, kuinka tyhjiä teollisia suojeltuja rakennuksia voi hyödyntää ja kehittää aluetta teollisen kulttuuriperinnön ja sen säilymisen näkökulmasta kestävässä kehittämisessä. Kun teollisen kulttuuriperinnön rakennuksia on kunnostettu ja niitä huolletaan, se nostaa myös koko alueen arvoa. Mathildedalin teollisen kulttuuriperinnön uskäyttö ja vaaliminen on kestäväen kehityksen mukaista toimintaa. Rakennusten uskäyttö turvaa kulttuuriperinnön säilymisen, ei ainoastaan nykyisille, vaan tuleville sukupolville. Kestäväen kehityksen päämäärä on turvata hyvät elämisen mahdollisuudet pitkälle tulevaisuuteen. Mathildedalin uskäytön tapaus osoittaaakin, kuinka yksittäistenkin ihmisten panostuksella voi olla suuri merkitys ja kauaskantoiset positiiviset seuraukset kestäväen kehityksen mukaisesti. Kylä on kohentunut ja rakennusten arvokin on nousnut sen myötä. Lisäksi säilyttäminen ja kunnostaminen kannustaa muitakin huolehtimaan alueen kulttuuriympäristöstä. Tutkimukseni nostaa myös esille, että elävä perintö toimii alueen veto- ja pitovoimatekijänä.

Toiseksi esiin nousee, miten uskäyttö lisää taloudellista toimeliaisuutta. Mathildedalin tapauksessa esiin nousevat seuraavat taloudelliset seikat: elinkeino, yrittäjäyys, vierailijat ja työpaikkojen lisääntyminen. Kolmanneksi asiaksi nousee paikan yhteisöllisyyden vahvistuminen. Alue on vahvistunut uusien asukkaiden ja yhteisön myötä. Yhteisö käyttää paikkaan liittyvää kulttuuriperintöä ja historiaa identiteetin rakentamiseen. Neljänneksi esiin nouseekin paikan identiteetin vahvistuminen. Teollinen perintö Mathildedalissa on historiallisen, arkkitehtonisen ja sosiaalisen merkityksensä vuoksi merkittävä tekijä paikan identiteetissä ja se liittyy paikallisen yhteisön etuihin.

Tässä tutkimuksessa käy ilmi, että uskäytön onnistumiseen on vaikuttanut monet seikat huolimatta kaavoituksen haasteista. Uskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja Mathildedalissa ovat hyvin suunniteltu aikaisempi kaava pohjalla ja kunnan sitoutuminen alueen kehittämiseen esimerkiksi satsaamalla kunnallistekniikkaan. Lisäksi alueen eri toiminnot tukevat uskäyttöä.

Tapaustutkimukseni nosti myös esiin, että teollinen kulttuuriperintö on resurssi ja uskäyttö säilyttää teollista kulttuuriperintöä. Resurssin hyödyntäminen ja teollisen kulttuuriperinnön vaaliminen ovat kulttuurista kestävästä kehitystä. Uskäytön myötä alue on kehittynyt eläväksi kulttuuriympäristöksi ja suosituksi matkailukohteeksi. Mathildedalin prosessia voi sanoa tyypilliseksi, mutta myös ainutkertaiseksi tapaukseksi.

On vaikea vielä arvioida, miten Mathildedalin runsas matkailun lisääntyminen ja alueen kehittyminen tapahtuu kestäväällä tavalla. Mathildedal on tulossa tämän haasteen äärelle. Tämä varmaankin tulee tulevaisuudessa tutkittavaksi asiaksi, koska teollisen kulttuuriperinnön säilyminen ja matkailun massaturismi tuo uusia mahdollisuuksia, mutta myös uusia haasteita alueelle ja siinä on vielä tulevaisuudessa paljon tutkittavaa eri näkökulmista.

LÄHDELUETTELO

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu 22.4.2021.

Tutkimusaineistot

Haastattelut

- H1. 24.9.2020. (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H2. 26.11.2020. (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H3. 1.12.2020 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H4. 4.12.2020 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H5. 10.12.2020 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H6. 17.12.2020 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H7. 18.12.2020 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, litteroitu.) Tekijän hallussa.
- H8. 5.3.2021 (Birgit Aittakumpu, muistiinpanot.) Tekijän hallussa.
- H9. 8.3.2021 (Birgit Aittakumpu, sähköpostikysely.) Tekijän hallussa.
- H10. 19.3.2021 (Birgit Aittakumpu, nauhoite, muistiinpanot.) Tekijän hallussa.

Muut aineistot, kartat ja kuvat

Aittakumpu, Birgit: kuvat 1–2, 28.11.2020.

Alve, Esko: kuva 8, valokuvakokoelma.

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas <<http://akp.nba.fi/wiki;rautaruukki>>

Bäckgrem, Nora: ”Suomen hipsterein paikka on pieni kylä Nokian hylkäämässä

Salossa” <<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005754931.html>>

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

<https://www.temtyollisyyskatsaus.fi/Textbase/Tkat-03/Pdf/Tkat_fi.pdf>

Härö, Erkki: Ruukki-inventointi, Museovirasto, 1982, 14–16.

Kaarnalaiva.fi <<https://fi.kaarnalaiva.net/>>

Kestävä kehitys.fi <<https://kestavakehitys.fi/kestava-kehitys>>

Leppänen, Timo: *Merkilliset nimet. Tarinoita yritysten ja tuotteiden nimistä.*

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2016.

Mathildedal.fi <<https://www.mathildedal.fi/>>

Mathildedal Menu, Täydellinen kattaus kyläidyillä ympäri vuoden. Visit Mathildedal.

Mathildedalin väestötarkastelu, Salon kaupunki, Kaupunkisuunnittelu.

Melakoski, Cai: kuvat 6–7, 8.7.2019.

Melakoski, Cai. Vasenkaista 8.7.2019. <<https://vasenkaista.fi/2019/07/ruukki-ja-alpakat-kutsuvat-mathildedaliin/>>

Metsähallitus, ASTA, 5.3.2021.

Museoviraston karttapalvelu <[https://kartta.museoverkko.fi/?](https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=4940®istry=rky2000&mapLayers=20)

[action=showRegistryItem&id=4940®istry=rky2000&mapLayers=20](https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=4940®istry=rky2000&mapLayers=20)>

Museovirasto<http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4940>

MRL, Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston

Internet-palvelu Finlex. <<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>>

Perniönseudun Lehti, Salo, 19.12.1996.

Perniön Mathildedalin Sataman asemakaavamuutoksen voimaantulo, kuulutus

12.11.2011, Salon kaupunki, Hallintopalvelut, Salon kaupunginarkisto.

Rinkinen, Kristiina: *Asemakaavoitus vie aikaa, mutta on tehokkaampaa kuin 10 vuotta sitten, selvitys.* Ympäristö.fi, Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu, 2017.

<[https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Selvitys_asemakaavoitus_vie_aikaa_mutta_\(44216\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Selvitys_asemakaavoitus_vie_aikaa_mutta_(44216))>

Ruukin kehäämö.fi. <<https://ruukinkehraamo.fi/>>

Ruukinkutomo.fi. <<https://www.mathildedal.fi/shops/>>

Saarikoski, Eino: kuvat 3–5. 2018.

Saarikoski, Eino: Mathildedalin kronikka.

Salon karttapalvelu <[https://kartta.salo.fi/IMS/?](https://kartta.salo.fi/IMS/?layers=Opaskartta&cp=6678586,23494678&z=1&title=586%20191208%C2%A748)

[layers=Opaskartta&cp=6678586,23494678&z=1&title=586%20191208%C2%A748](https://kartta.salo.fi/IMS/?layers=Opaskartta&cp=6678586,23494678&z=1&title=586%20191208%C2%A748)>

Salon kaupunginvaltuuston pöytäkirja 15.6.2009, Salon kaupunki, Hallintopalvelut, salon kaupunginarkisto.

Salon seudun maakuntakaava: Luettelot Salon seudun merkittävistä rakennetun ympäristön kokonaisuuksista, ryhmistä ja alueista. Salon kaupunki, 31.5.2006, 30–32.

<<https://www.varsinais-suomi.fi/images/tiedostot/Maankaytto/2010/kaavoitus/Salo/02raksuoluettelo.pdf>>

Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema. *SARAKUM 2000-2004 projektiraportti. Perniön kulttuuriympäristö ja arvot*, Turun maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto, Salon seudun kunnat, Lounais-Suomen ympäristökeskus, 2004, 34.

Salon Seudun Sanomat, Salo, 13.7.2009.

Senkka. Karkkilan ruukkimuseo

<<https://www.karkkila.fi/ruukkimuseo/historiikki.html>>

Teijon Alueen Ruukit Vuosisatojen Saatossa. Teijon Alueen Kyläyhdistys ry, 2011.

Teijon ruukkikylät <<https://www.teijo.fi/tervetuloakyliin/kylien-historiaa/>>

Turun Sanomat, Turku, 20.6. 2004.

Työryhmän esitys Kulttuuriympäristöstrategiaksi 2014–2020, Ympäristöministeriö ja Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014, 7–8.

<<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10138/43197>>

Viljamaa-Laakso, Marja. Kotimaisten kielten keskus, Kotus, 1998.

<<https://www.kielikello.fi/-/kadunnimet-ja-identiteetti>>

Tutkimuskirjallisuus

Aittakumpu, Birgit: Pro gradutyön tutkimuspäiväkirja, 2020–2021.

Aittakumpu, Birgit: Tapaustutkimus Fiskarsin ruukki, 2019.

Björkman, Tarja: *Jätetty jäte, vaalittu perintö – teollisen kulttuuriperinnön kokemuksia Mathildedalissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, 2009, 1–5, 59–61.

Cizler, Jasna: *Urban regeneration effects on industrial heritage and local community – Case study*: Leeds. UK, 2012, 1–3.

Grahn, Maarit: Noormarkun ruukki. Menneisyyden jäljistä kulttuuriperinnöksi.

Kulttuurituotanto: kehykset, käytäntö ja prosessit. Toim. Maarit Grahn, Maunu Häyrynen. Tietolipas 230. SKS, Helsinki, 2009, 116–123.

Grahn, Maarit: *Perheyhtiö ja paikallisuus A. Ahlström Osakeyhtiön historian perintö Noormarkussa*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto, 2014, 5–6, 37–45, 228, 231–233.

Grahn, Maarit: Teollinen kulttuuriperintö liiketoiminnan resurssina. Noormarkun ruukki ja tuotteistettu perintö. *Tekniikan Waiheita*, 2/2014, 20.

Grahn, Maarit: Tutkimuskohteena teollinen kulttuuriperintö teoksessa *Säikeitä*. Toim. Piritta Huhta. Porin yliopistokeskus, 2019, 20–23.

<https://issuu.com/ucpori/docs/saikeita2019_web_sivuittain/22>

Hernberg, Hella: Kohti kestäväää muutosta. *Donitseista muffineiksi. 30 vuotta kaupunkisuunnittelua*. Toim. Henu Kjisck, Charlotte Nyholm, Sofia de Vocht. Rakennustieto, Helsinki, 2018, 58.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita*, Helsinki, Kirjayhtymä Oy, 2004, 134–135, 152.

Huuskonen, Riikka: ”Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu, pittoreski kuva, niin itseasiassa Suokki ei oo sitä.” *Tutkimus Suomenlinnan asukasysteisin paikkasuhteista ja kulttuuriperinnöstä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, 2020, 62-68.

Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.): *Tutkimushaastattelun käsikirja*, Tampere, Vastapaino, 2017, 146–149, 256–268.

Hänninen, Sakari & Salmi-Niklander, Kirsti & Valpola: *Meeting Local Challenges. Mapping Industrial Identities*, HakaPaino, Helsinki, 1999, 79–92.

Härö, Erkki: *Suomen Rakennuskulttuurin Yleisluettelo*, Museovirasto, 1982, 20–27.

Ilmonen, Kari: *Kulttuuriperintö maaseudun matkailuyritysten tuotteissa ja palveluissa*. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Kokkola, 2016, 8.

Isacson, Maths: *Brottningar med industriarvsbegreppen*, 2005, 57–58.

Isacson, Maths: The Reuse of Large-scale Industrial Areas. –Hinnerichsen, Miia (ed.), *Reusing the Industrial Past by the Tammerkoski Rapids. Discussions of the Value of Industrial Heritage*. Tampere, City of Tampere, Museum Services, Pirkanmaa Provincial Museum, 2011.

<https://issuu.com/vapriikki/docs/reusing_the_industrial_past_by_the_tammerkoski_rap/3>

Karhunen, Eeva: *Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto, 2014, 33.

Kulvik Barbro, Siltavuori Antti: *Fiskars 1649 - 360 vuotta Suomen teollisuuden historiaa*. Fiskars Oyj Abp, Raasepori, 2009.

Lappalainen, Sirpa: ”Johdanto –Mikä ihmeen etnografia?”. Teoksessa *Etnografia Metodologiana –Lähtökohtana Koulutuksen Tutkimus*. Toim. Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma, Tarja Tolonen. Vastapaino, Tampere, 2007, 9.

Nora, Pierre: *Realms of Memory. The Construction of the French Past*. Vol. III: Symbols. Under the Direction of Pierre Nora. English-language edition edited and with a foreword by Lawrence D. Kritzman. Translated by Arthur Goldhammer.

- Columbia University Press, New York, 1988.
- Salokorpi, Asko: *Suomen rautaruukit*, Keuruu, 1999, 20.
- Saressalo, Lassi: Rakennettu maisema – ymmärretty ympäristö. *Kulttuuriympäristöni. Rakennettu maisema. Toim. Liisa Lohtander, Lassi Saressalo*. Suomen kotiseutuliitto ja Ympäristöministeriö, 2010, 7.
- Seppänen, Liisa: Historian läsnäolo, menneisyyden muistot ja kaupungin identiteetti. *Vaikuttava kulttuuriympäristö*. Toim. Piritta Häkälä, Riitta Niskanen, Anna-Riikka Vadén. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia, 2018, 39, 45–48.
- Sihvonen, Jukka & Heinonen, Hilikka: Möhkön ruukkikylä kulttuurikohteena ja luonnonvarojen muuttuva arvostus. *Tekniikan Waiheita*. Tekniikan historian seura ry. 4/2019, 59–63.
- Siivonen, Katriina: Kestävyyttä kotiseutuun. *Kotiseutuposti*. Kotiseutuliitto. 7.8.2020. <[kulttuurillahttps://kotiseutuliitto.fi/blogi/kestavyytta-kotiseutuun-kulttuurilla/](https://kotiseutuliitto.fi/blogi/kestavyytta-kotiseutuun-kulttuurilla/)>
- Siivonen, Katriina: Kulttuurinen kestävyys. *Kaikki vapaudesta*. Toim. Kari Enqvist, Ilari Hetemäki, Teija Tiilikainen. Gaudeamus, Turenki, 2017, 278–279.
- Sivula, Anna: Kuka pystyttää teollisuuden muistomerkit ja mille niitä pystytetään? *Tekniikan Waiheita*, 2/2014, 3–4.
- Sivula, Anna: Teollinen kulttuuriperintö vakiintui suomalaiseen historiatietoisuuteen. *Tekniikan Waiheita*, 2/2014, 5–6, 14.
- Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää, Aura Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vantaa, 2013, 164, 166.
- Sivula Anna: Mitä teollinen kulttuuriperintö on? Teollinen kulttuuriperintö saa arvonsa historiasta. *Satakunnan teollinen kulttuuriperintö*. Satakunta-sarja, 2017, 9–30.
- Sivula, Anna: Teollisen paikkakuntien kulttuurinen siirtyminen, *Tekniikan Waiheita* 2020, 1.
- Sivula, Anna: How does a factory chimney evolve into a monument? The Resistant Industrial Heritage Communities, *Tekniikan Waiheita*, 4/2017, 1–2.
- Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. Routledge, London and New York, 2006, 11–29.
- Teollisuusperintöseura ry <<https://www.teops.fi/>>
- Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää, Aura Kivilaakso, Aura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2013, 12–24.
- Turunen, Mirja: *Ruukkien retki Historic Ironworks of Finland*. Tampere, 1998, 18.

UUSKÄYTÖN PROSESSI MATHILDEDALIN TEOLLISESSA KULTTUURIPERINNÖSSÄ

Pro gradu -tutkielma

Birgit Aittakumpu

Haastattelukysymykset

1. Kuka olet ja mikä on nimesi
2. Mikä rooli tai tehtävä sinulla on tai on ollut suhteessa Mathildedalin ruukkialueeseen?
3. Kerro lyhyesti Mathildedalin ruukkialueesta?
4. Mitä ruukkialueeseen kuuluu?
5. Mitkä seikat/asiat ovat mielestäsi vaikuttaneet Mathildedalin ruukkialueen kehittymiseen?
6. Miten uusi käyttö on mahdollistunut Mathildedalin ruukkialueella?
7. Miten uuskäytön prosessi on edennyt alueella? Tapahtuman/prosessin kulku?
8. Mitä tiedät alueen kaavoista ja kaavamuutoksista?
9. Suojellut rakennukset? Mihin mahdollistaa ja mihin hyödyntää?
10. Ketkä tahot ovat olleet mukana päättämässä tai mukana prosessissa?
11. Viranomaisten ja hankkeessa olijoiden vuorovaikutus, keskusteluyhteys ja kommunikointi. Miten se on mielestäni mennyt?
12. Millaisia asioita vanhojen teollisten rakennusten uuskäyttö on tuonut Mathildedalin ruukkialueelle?
13. Mikä merkitys uuskäytöllä on ollut alueen identiteettiin?
14. Miten kulttuurista kestävä kehitys alueella on toteutettu?

Kooste taulukoista, kartoista ja kuvista

Pro gradu -tutkielman taulukot:

Taulukko 1: Tutkimushaastattelut, s. 8.

Taulukko 2: Uuskäyttöprosessin toimijat, s. 20.

Taulukko 3: Ruukkitehtaiden uuskäyttökohteet, s. 24.

Taulukko 4: Kunnallisen päätöksenteon eri vaiheet kaavoituksessa, s. 27.

Taulukko 5: Uuskäytön onnistumiseen vaikuttavia seikkoja, s. 31.

Taulukko 6: Mathildedalin ruukin säilyneet tehdasrakennukset, s. 41.

Taulukko 7: Mathildedalin uuskäytön tuomat mahdollisuudet, s. 69.

Pro gradu -tutkielman kartat:

Kartta 1: Mathildedalin ranta-asemakaava. Salon karttapalvelu, s. 22.

Pro gradu -tutkielman valokuvat:

Kuva 1: Ruukkitehtaiden ensimmäinen uuskäyttökohde, s. 25.

Kuva 2: Uuskäytön problematiikkaa, s. 39.

Kuvat 3–7: Muistin paikka, kaadetut jalavat, s. 48.

Kuva 8: Mathildedalin tehtaan tuhottu savupiippu, s. 52.